

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ Й НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Педагогічний факультет

Ірина Гуменюк

**ПОСІБНИК-ПРАКТИКУМ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ
(НА ОСНОВІ ТЕКСТОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ)**

(для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта)

Івано-Франківськ – 2022

Укладач:

І.М. Гуменюк, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової освіти педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

М. П. Оліяр, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

С. Е. Ушневич, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рекомендовано до друку Вченою радою педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Протокол № 4 від 23 листопада 2022 року.

Гуменюк І. М. Посібник-практикум з української мови за професійним спрямуванням (на основі текстоцентричного підходу): навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта. Івано-Франківськ, 2022. 168 с.

Текстоцентричний підхід до вивчення української мови є основою формування комунікативної компетентності сучасних здобувачів освіти. Посібник містить фахові тексти із завданнями, згруповані відповідно до спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта». Пропоновані практичні завдання ґрунтуються на текстовій основі та забезпечують формування основних компетентностей, визначених у відповідних освітніх програмах і програмі навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Видання призначене для використання студентами під час вивчення української мови за професійним спрямуванням, а також як методичний матеріал для викладачів цієї дисципліни.

ЗМІСТ

Зміст.....	3
Передмова.....	4
Фахові тексти та завдання до них для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.....	8
Фахові тексти та завдання до них для студентів спеціальності 013 Початкова освіта.....	88
Методичні рекомендації до оцінювання роботи студентів з фаховими текстами.....	166

ПЕРЕДМОВА

Ефективність формування усного й писемного мовлення студентів педагогічних закладів вищої освіти значною мірою залежить від використання потенціалу інноваційних технологій у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням, оскільки навчальний дискурс цієї дисципліни покликаний створити умови, максимально наближені до майбутньої професійної діяльності студентів. Закономірно, що розуміння тексту в лінгводидактиці повинно базуватися на положеннях лінгвістики, психолінгвістики та прагмалінгвістики. У цій публікації акцентуємо увагу на тексті як засобі реалізації текстоцентричного підходу до навчання української мови за професійним спрямуванням, враховуючи лінгвістичний, стилістичний, комунікативний, когнітивний, соціально-психологічний та соціально-історичний аспекти його виявлення.

На нашу думку, навчальний текст у лінгводидактиці – це засіб і результат навчально-методичної взаємодії викладача і студента, оформлений усно або письмово, який несе поліфункціональне навантаження (навчальне, розвивальне, виховне) та враховує (або відображає) прагматичні аспекти комуніканта (мовна компетентність, комунікативний досвід, пресубпозицію, наміри, соціокультурні фактори тощо).

Текстоцентрична технологія навчання української мови за професійним спрямуванням у педагогічних закладах вищої освіти може бути реалізована за такими напрямками:

1. Використання навчального тексту як знакової форми наукового знання для опанування теоретичним матеріалом кожної теми. Підбір текстів у цьому напрямі повинен відбуватися за критеріями актуальності, професійної цінності й доступності, що сприятиме мотивуванню студентів до навчальної діяльності, а отже – підвищенню результативності.

2. Навчальний текст як матеріал для практичної роботи, вироблення необхідних умінь та одержання досвіду певної діяльності. За цим напрямом виділяємо вужчі аспекти застосування текстоцентричної технології:

а) використання тексту для спостереження за мовними явищами, аналізу функціонування граматичних категорій, засвоєння професійної термінології тощо;

б) застосування текстів як зразків інтелектуального продукту (позитивних чи негативних) для наслідування чи аналізу й редагування;

в) використання навчальних текстів для створення професійного контексту, навчальних комунікативних ситуацій;

г) стимулювання когнітивно-комунікативної діяльності на основі навчальних текстів (виокремлення основного в тексті, компресування, резюмування, оцінні судження, анотування, реферування, конспектування...);

г) спонукання до творчої трансформації навчального тексту (стильової, цільової, структурної, візуальної).

3. Використання навчальних текстів з діагностичною метою (тести, контрольні запитання й запитання для самоконтролю, екзаменаційні завдання тощо). Основними критеріями тут є відповідність діагностичних текстів змісту навчальної дисципліни, професійна актуальність і чіткість формулювання.

4. Використання текстів, створених студентами, як маркерів зворотного зв'язку для отримання інформації про ефективність навчальної діяльності та своєчасне її коригування.

5. Полікодування текстів і використання їх у навчальному процесі української мови за професійним спрямуванням з метою залучення до сприйняття матеріалу багатьох органів чуття студентів, що значно підвищує ефективність навчання. Цей напрям є відносно новим у лінгводидактиці, за своїм функціональним навантаженням охоплює всі попередні вектори застосування текстів, оскільки придатний для теоретичної, практичної, діагностичної та інших видів освітньої діяльності.

Значному посиленню дидактичного потенціалу навчальної інформації сприяє подання її у вигляді гіпертексту, який може об'єднувати матеріал у вигляді схем, таблиць, графічного тексту, мультимедіа та ін., а також прямих посилань на них. Як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання української мови за професійним спрямуванням гіпертекст виявляє свою ефективність у таких організаційних формах:

1. Створення електронних підручників і посібників, елементи тексту яких (слова, речення, зображення, піктограми тощо) стають інтерактивними, перетворюючись на гіперпосилання. Таким чином наукові поняття, цитати, приклади стають швидкодоступними, полегшуючи сприймання матеріалу й скорочуючи період його засвоєння. Причому послідовність ознайомлення обирає сам користувач, не підпорядковуючись наперед визначеним правилам, що створює відчуття свободи й самостійності.

2. Організація самостійної роботи студентів, результатом якої стає продукт – інформаційний проект, упорядкований у вигляді гіпертексту, що

складається з прослуханих лекцій, опрацьованих наукових джерел, словників, самостійно дібраних зразків та зроблених висновків.

3. Робота з інтернет-текстами (сайтами, форумами, соцмережами, чатами) під час навчання української мови за професійним спрямуванням, що передбачає пошук інформації, виконання практичних завдань чи підготовку до презентації результатів навчальної діяльності, оскільки практично кожна веб-сторінка – це гіпертекст.

Отже, вважаючи гіпертекст як новітньою формою організації матеріалу, в якій одночасно існує безліч інформації, об'єднаної за допомогою гіперпосилань, наголошуємо на винятковому дидактичному потенціалі такого полікодового тексту, що стає особливо важливим за умов дистанційного навчання.

Розглядаючи текстоцентричну технологію навчання української мови за професійним спрямуванням у контексті сучасних лінгвістичних тенденцій, зокрема лінгвістики тексту, вважаємо полікодовий текст одним із засобів її реалізації, поряд із текстом монокодовим. Дослідження полікодового тексту в лінгводидактиці має прагматичне спрямування: класифікація, структура, значення, функціональне навантаження. Ми трактуємо полікодові тексти як комплексні утворення, що містять елементи вербального й невербального (аудіального, візуального, тактильного, анімаційного) представлення дійсності та виконують певні дидактичні функції.

Вивчивши лінгводидактичні типології навчальних текстів, переконані, що професійне мовлення фахівця педагогічної галузі формується на основі опанування усіма функціональними стилями української мови. Безперечно, науковий та офіційно-діловий стилі є провідними в адміністративній комунікації, однак розвиток зв'язного мовлення учнів початкових класів, виховання любові до української мови й бажання вдосконалюватися в цьому напрямі неможливі без розкриття лексичного, фразеологічного багатства мови, її милозвучності, образності, стилістичної різноманітності тощо. Тому формування професійного мовлення майбутніх фахівців педагогічної галузі в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» повинно здійснюватися на основі текстів усіх стилів.

Таким чином, текстоцентрична технологія навчання української мови за професійним спрямуванням базується на різноаспектному та поліфункціональному використанні різновидів навчальних текстів за такими векторами: як знакової форми наукового знання, як матеріалу для практичної роботи, з діагностичною метою, як маркера зворотного зв'язку з аудиторією, за

вектором полікодування текстів. На основі аналізу структури полікодового тексту виділено особливий його різновид – документ, що є засобом реалізації текстоцентричної технології навчання української мови за професійним спрямуванням під час вивчення основних видів професійної документації.

(Гуменюк І. М. Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 4 (133). Одеса, 2020 // Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Issue 4 (133). Odesa, 2020. С. 97–103).

У пропонованому посібнику зібрано фахові тексти із завданнями, згруповані відповідно до спеціальностей 012 Дошкільна освіта і 013 Початкова освіта. Практичні завдання на текстовій основі забезпечують формування основних компетентностей, визначених у освітніх програмах і програмі української мови за професійним спрямуванням.

Фахові тексти та завдання до них для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Завдання 1

Визначте стильову приналежність поданого тесту. На основі яких стилістичних маркерів ґрунтуються ваші висновки? Згрупуйте виявлені в тексті стилістичні маркери відповідно до мовних рівнів.

Текст 1

Дошкільне дитинство – особливий період розвитку дитини. Саме в цьому віці виникає внутрішнє психічне життя і внутрішня регуляція поведінки. Це внутрішнє життя виявляє себе в здатності діяти щодо загальних понять, в уяві дитини, у довільній поведінці, у змістовному спілкуванні із дорослими та однолітками. Саме в цей період відбувається формування в дитині активного інтересу до взаємин з іншими людьми. В неї виникає потреба в ознайомленні з певними нормами спілкування і, як результат – вироблення індивідуальної культури поведінки.

Ознайомлення з психолого-педагогічною, філософською та культурологічною літературою дає можливість розкрити поняття «культура поведінки». Так, у соціології «культура поведінки» визначається як сукупність духовних цінностей, правил, норм, що регулюють характер взаємин між людьми і слугують для того, щоб полегшити їхнє входження в суспільство. Тим самим культура поведінки постає результатом успішної адаптації людини до умов життя в суспільстві (Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Л. Козер, Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін).

Основа етичного підходу до культури поведінки особистості полягає в тому, що будь-які вчинки людини розглядаються у діалектиці добра і зла. Тому моральна поведінка оцінюється за принципом «максималізації добра і мінімалізації зла», а критерієм її розвитку вважається якісна характеристика моральних цінностей. Виходячи з цього, під культурою поведінки розуміють сукупність форм повсякденних дій і вчинків людини, в яких віддзеркалюються моральні та естетичні поведінкові норми (А. Гусейнов, О. Дробницький, І. Кон). В естетиці домінує думка про тісний зв'язок категорій прекрасного, гармонійного з етичними категоріями істини, блага, добра. У зв'язку з цим культура поведінки передбачає взаємозв'язок внутрішньої культури особистості та зовнішніх форм її виявлення, що ґрунтуються на поняттях «красиве», «гармонійне», «досконале» (В. Дружинін, Т. Левчук). У психології культура поведінки кваліфікується як динамічне особистісне утворення, що

поступово виявляється, формується і видозмінюється протягом життя людини в процесі вчинкових дій (Б. Ананьєв, І. Бех, С. Рубінштейн, Н. Чепелева).

(Желан А. В. Формування культури поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки»*. 2014. Випуск 1.45 (106). С. 20–24.)

Текст 2

Особливості системи суспільного дошкільного виховання зумовили те, що основну частину неспанья діти перебувають у товаристві однолітків. Контактуючи з ними, дошкільник набуває досвіду побудови взаємин з людьми. Предметом діяльності спілкування щоразу виступають ті якості й властивості партнера, які особливо яскраво проявляються у взаємодії, і, відображаючись у свідомості дитини, вони складають образ іншої людини та стають продуктом спілкування. Спостереження засвідчують, що старші дошкільники надають перевагу ровесникам, які задовольняють їхню потребу в доброзичливій увазі. Особистісно-орієнтована позиція психології та педагогіки щодо розвитку взаємин не можуть вважатися доскональними та ефективними без урахування специфіки статі. Сутність статевого диференціювання у психології заснована на статевої самосвідомості і ціннісних орієнтирах статево-рольових позицій особистості [1, 6]. Ця обставина набуває значущості лише за умови, що особистість буде включена у діяльність з партнерами різних статевих груп та різних рівнів прихильності.

Донедавна програми виховання та навчання дітей дошкільного віку були недостатньо уважні до ознак статі при визначенні стратегічних напрямів та системи педагогічних впливів. Цьому слугували тривалі за часом тенденції нівелювання у суспільстві, узагальнюючи які, подаємо їх у такому формулюванні: багаторічна занедбаність у суспільстві проблеми виховання особистості як представника певної статі; низький рівень культури статевої свідомості; тривала відсутність поруч із жінкою уважного, турботливого чоловіка, який би спонукав її до проявів жіночності; наявність кризових та неповних сімей, що вселило в жінку зневагу до чоловіка; визнання вигаданої переваги жінки над чоловіком як такої, що наділена від природи дітородною функцією; підкреслення жінкою власних позицій прикладами фольклору та художніх творів; неблагополуччя власної родини, відсутність постійного позитивного прикладу взаємин чоловіка і жінки; відсутність системи статевої освіти.

(Гончаренко А. М. Особливості взаємодії дітей дошкільного віку. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 1. С. 160–170.)

Текст 3

Незаперечний вплив сім'ї на зростаючу особистість не обмежується особами батьків. Інколи наявність у сім'ї старших братів чи сестер виявляється більш значущим і сильним фактором у засвоєнні статевих ролей порівняно з батьками. Встановлено також, що такі діти ефективніше вміють будувати взаємини з оточуючими: легко йдуть на контакт, пристають на пропозицію інших дітей щодо зміни характеру чи змісту спілкування, діляться іграшками, солодощами тощо.

Хоч батьки і виступають центральними фігурами родинної педагогіки, та реальна розстановка сил у сучасній родині не зменшує ролі бабусі (дідуся), а інколи й висуває її на перший план. Таким чином, можемо говорити про триступеневу вікову структуру родини, яка має соціально-психологічну характеристику і становить значний відсоток від загальної кількості досліджуваних родин. Бабуся податливіша у взаєминах з онуками, глибше вникає у їхні проблеми, намагаючись нічим не порушити радість спілкування, насолоджуючись ним. Підкреслюємо винятковість такого могутнього педагогічного впливу, що несе в собі великий етнопедагогічний зміст. Ухил в доброту вносить, на думку батьків, деякі труднощі в процес виховання (надлишок м'якості, пестошів, відсутність вимогливості в орієнтації на підготовку до шкільного навчання), та, розв'язуючи проблеми дошкільного буття, знаходить жвавий вдячний відгук у дитячому серці.

З'ясувалося, що діти тих родин, які складаються з трьох поколінь, краще оволодівають комунікативними вміннями, легше вступають у контакт з оточенням. Це пояснюється тим, що дитина в умовах сім'ї не залишається на самоті, а весь час перебуває у взаємодії з іншими членами родини. Представники старшого покоління мають більше вільного часу, аніж батьки, для спілкування з дитиною. У процесі такого спілкування і розвиваються комунікативні вміння. Саме діти з таких сімей мали зразки партнерського або ліберального стилів спілкування.

(Гончаренко А. М. Особливості взаємодії дітей дошкільного віку. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 1. С. 160–170.)

Текст 4

Проблема формування усвідомленого ставлення учнів шкільного віку до збереження власного здоров'я є досить актуальною для розвитку сучасної освіти. Вона визначена державною нормативною базою, локальними документами, передовим педагогічним досвідом вчителів України,

результативними досягненнями багаторічного експериментального дослідження проблем, пов'язаних зі збереженням здоров'я учнів.

Аналіз актуального стану досліджень з проблем здоров'я свідчить про те, що, які б методи збереження та зміцнення здоров'я не пропонувалися, очікуваного ефекту не виникає, якщо у самих людей не сформовані потреби усвідомленого та розумного ставлення до власного здоров'я, не вироблені уміння й навички у вдосконаленні свого фізичного і психічного здоров'я.

Поняттям «ставлення» розкривається свідомий, з опорою на досвід, вибір психологічного зв'язку людини з різними сторонами життя. Цей зв'язок проявляється в її діях, реакціях, переживаннях. Ставлення характеризують ступінь інтересу, сила емоцій, бажання, потреби і виступають рушійною силою розвитку особистості. У структурі ставлень особистості до себе найважливішим є ставлення до свого здоров'я, яке виявляється у самопізнанні, емоційно-ціннісному ставленні до себе.

Науково обґрунтованим є факт, що стан здоров'я людини залежить не тільки від зовнішніх чинників (екологічних, соціально-економічних), а й від психологічних критеріїв (установка на довге та здорове життя, оптимістичний світогляд, усвідомлення здоров'я як основної життєвої цінності). Такі установки, орієнтири найефективніше закладати в дитинстві, коли дитина може усвідомити своє здоров'я. Усвідомлення - це відображення в психіці ідеальних образів дійсності, своєї діяльності, себе в цій діяльності. Усвідомлення свого здоров'я відбувається дитиною лише за умови, що вона має знання про нього, розуміє свій фізичний і психологічний стан, уміє доглядати за своїм тілом, володіє гігієнічними навичками тощо.

Таким чином, усвідомлене ставлення до здоров'я – це система зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють її здоров'ю, а також певна оцінка індивідом свого фізичного і психічного стану та організована самою людиною життєдіяльність, що сприяє збереженню здоров'я, особистісному росту, творчому функціонуванню.

(Ферноляк І. В. Психолінгвістика у формуванні усвідомленого ставлення учнів до збереження здоров'я. *Інноваційні технології в дошкільній освіті*: збірник абстрактів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р. / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. С. 38–39.

Текст 5

Ідеалом сьогодення стає здорова, культурна людина з багатогранними знаннями, високими духовно-культурними якостями. Сучасне життя поставило нові вимоги щодо перебудови цілей, змісту педагогічної роботи з дітьми. У дошкільному віці інтенсивно засвоюються моральні почуття дітей, розвиваються норми та правила поведінки; формуються риси характеру й етичні навички, починає складатися стиль взаємовідносин із дорослими й однолітками.

Кожен громадянин України незалежно від національності зобов'язаний знати й поважати державну мову, уміти спілкуватися нею, дотримуючись культури мовлення з її невід'ємним складником – мовленнєвим етикетом.

Формування культури поведінки в дошкільному віці передбачає насамперед ознайомлення дітей з правилами та нормами мовленнєвого спілкування, а саме формулами мовленнєвого етикету. Оскільки для будь-якої національної спільноти мовленнєвий етикет є важливою часткою її культури, мовленнєва поведінка українців здавна відзначалася культурою, делікатністю, доречністю, щирістю, відвертістю і водночас простотою. Формули мовленнєвого етикету завжди були компонентом побуту.

Саме тому оволодіння дітьми формулами вітання, побажання, пробачення – це не тільки спроба знайти коріння батьківського мовлення, це ще й формування підходу до утвердження національної свідомості.

Якщо людина в першу чергу вміє слухати свого співрозмовника в процесі спілкування, при цьому грамотно викладає свої думки на хорошому рівні мови, без сленгу і просторіччя, ми можемо сказати про таку людину, що вона в повній мірі володіє культурою спілкування.

Однак спостереження засвідчують про зниження загального рівня культури дітей, що негативно відбивається на їх умінні вирішувати конфліктні ситуації, налагоджувати взаємини з однолітками і дорослими. Склалося певне протиріччя: не дивлячись на те, що культурі мовлення дітей завжди приділяли велику увагу у психолого-педагогічній літературі, проблема виховання культури мовлення дітей старшого дошкільного віку залишається, як і раніше, актуальною.

Отож, спілкування слід розглядати як актуальну проблему на сучасному етапі. З життєвого погляду відсутність чи наявність факту спілкування відчують на собі і діти, і ми, насамперед, пов'язуємо його із взаєморозумінням з тими, хто нас оточує.

Протас М. Б. Сучасні підходи до організації роботи з формування мовленнєвого етикету дітей дошкільного віку: методичний посібник для вихователів-методистів, вихователів

Текст 6

Шановні батьки!

Ви хочете, щоб ваші діти зростали ввічливими, чемними, добрими? Ви хочете, щоб вони мали прекрасні манери і дотримувались загальноприйнятих правил поведінки? Гадаємо, що ви однозначно відповісте: «Так». Ми, педагоги, також зацікавлені в цьому і хочемо допомогти вам знайти і успішно застосувати правильні шляхи і засоби етичного виховання дитини. Тому запрошуємо вас прийняти участь в роботі «Школи шляхетності для дорослих і дітей», під час занять якої ми будемо вчитися самі і навчати дітей та один одного. При цьому вважаємо за необхідне використання ваших сімейних та родинних традицій, позитивного досвіду виховання ваших батьків, дідів, прадідів. Тому для початку просимо відповісти на питання нашої анкети

Анкета для батьків :

1. Скільки дітей у вашій сім'ї? _____
2. Чи є у ваших дітей дідусь, бабуся, прадідусь, прабабуся? _____
3. Чи проживаєте ви з ними разом? _____
4. Чи беруть вони участь у вихованні ваших дітей? _____
5. Які форми звертання до старших прийнятні у вашій сім'ї (на «ти» чи на «ви?») _____
6. Як звертаються ваші діти до вас і до ваших батьків, які слова вживають, чи користуються лагідними назвами? _____
7. Якими ремеслами чи рукоділлям займалися ваші батьки, дідуся, прадіди або якими здібностями і талантами володіли? _____
8. Чи розповідаєте ви про них дітям? _____
9. Чи передаєте ви і ваші батьки дітям свої уміння? _____
10. Як часто зустрічаєтесь ви за сімейним столом? _____
11. Які гарні традиції є у вашій родині , поділіться ними будь ласка _____
12. Чи розповідаєте ви цікаві історії з життя старшого покоління вашої родини? _____
13. Як ставляться до них діти? _____
14. Чи використовуються в вашій сім'ї фольклор, казки, народна мудрість? Що саме? _____

Ми дякуємо за розуміння і сподіваємося на плідну співпрацю!

(Матеріали досвіду роботи вихователя

Текст 7

Пробігає Лис голодний,
Через пеньки скаче;
Аж слухає — десь Ворона
На гілляці криче,

Та й говорить собі стиха:
«Почекай, бабусю!
Не їв м'яса годин кілька,
Тепер поживлюся».

І хвостиком помахує,
Прищурює очі,
Підмовляє її злізти,
А тая не хоче.

Та ще йому, як письменна,
Стала говорити:
«Іди,— каже,— коли хочеш,
На село дурити!..

Бо я знаю, що ти хочеш,
Як псявіра, їсти,
І хіба б я дурна була,
Щоб думала злізти».

«Бог з тобою, голубонько! —
Став Лис прикидатись.—
Та тепер вже, зозуленько,
Нічого боятись:

Вийшов указ з того світу,
Щоб мир був усюди,

Щоби мирно собі жили
І звірі, і люди...»

А та собі розважає:
«Брешеш ти, мій враже!»
Далі кругом подивилась
Та й лисові каже:

«Та який же мир той буде
Та спокій між нами,
Коли онде йдуть до лісу
Стрільці із хортами?»

«Будь здорова, голубонько!»
«А що то? Кудя ти?»
«Таже стрільців несе лихо.
Треба утікати!..»

«А указ же з того світу,
Що про мир писали?»
«Може, вони ще указу
Того й не читали».

«Ну, не бійся ж, голубчику:
Я лиш так сказала;
Але вашого указу
І я не читала!..»

1859 р.

(Руданський С. Ворона і лис : байка. URL:
<https://tales.org.ua/vorona-i-lys/>)

Текст 8

На горіщі, у кутку валявся старий черевик. А в черевіку жило мишеня. Звичайнісіньке мишеня з чорним блискучим носом та з довгим хвостом, схожим на шнурок від черевика.

Вранці на горище заглядало сонце, і його вузькі заповишені промінчики проскакували крізь дірки до черевика. Мишеня прокидалося та йшло снідати. Снідало воно чи ні, обідало чи ні, вечеряло чи не вечеряло, але під вечір воно неодмінно поверталося додому – до старого черевика.

І от якось мишеня знайшло на горищі велике кружальце сиру. Сир був трохи приплюснутий з боків та вкритий гладенькою золотистою скоринкою. Мишеня дуже зголодніло. Воно присіло на задні лапки й заходилося їсти.

Спочатку воно поснідало. Аж тут настав час обіду. І воно пообідало. Тут і вечеря наспіла. Мишеня повечеряло. Цілий день воно їло, їло, їло. Гризло, жувало, плямкало, хрумкотіло. Навіть відпочити не було коли. І нарешті під вечір прогризло мишеня у великому сирі дірку. Залізло мишеня в дірку і ще трохи поїло. Просто так, від жадібності. Воно було вже давно сите. І втомилося. І дуже захотіло спати. І вирішило мишеня оселитися в дірці, яку воно прогризло в сирі. Так і зробило. Гарний вийшов будиночок, просторий. Тільки надто смачний запах у нього був. Спати заважав. Але тут вже нічого не поробиш – сир завжди смачно пахне.

Прокинулося вранці мишеня і заходилося їсти сир, не вилазячи з нього. Воно снідало, обідало й вечеряло і знову снідало, обідало й вечеряло. З кожним днем дірка ставала все більшою та більшою. А мишеня раділо, що у нього такий зручний, просторий і смачний будинок. Воно їло та спало, спало та їло.

Але чим більшою ставала дірка, тим менше залишалося сиру. Нічого не поробиш, адже це така річ – сир – чим більше його з'їси, тим менше залишається. І нарешті дірка стала такою величезною, як горище, а сиру не залишилося ані крихти.

Не було більше сиру, а була кішка!

– Няу! – сказала кішка та й кинулася на мишеня.

А дурне жадібне мишеня злякалося та мерщій навтьоки. Шмигнуло воно прямісінько у старий черевик. Та й досі там живе. Старий черевик не сир – його так швидко не з'їси!

(Радович Д. Жадібне мишеня: казка. URL: <https://tales.org.ua/zhadibne-myshenia/>)

Текст 9

Одного вихідного дня пішли в ліс всією сім'єю батько, мати, п'ятикласник Толя й чотирирічний Саша.

У лісі було гарно і весело. Батько показав дітям галявину, на якій цвіли конвалії. Поряд із галявиною ріс кущ шипшини. В ньому зацвіла перша квітка — запашна рожева. Вся сім'я сіла під кущем. Батько читав цікаву книжку.

Раптом загримів грім, упали перші великі каплі, а потім полив дощ як із відра. Тато віддав свій плащ мамі, і дощ їй був не страшний.

Мама віддала свій плащ Толі, і йому дощ був не страшний.

Толя віддав свій плащ Саші, і дощ був йому не страшний.

Саша запитав:

— Мамо, чому це так: вам віддав свій плащ тато, Толі віддали свій плащ ви, а мене накрити своїм плащем Толя? Чому кожен не надів свій плащ?

— Кожен повинен захищати того, хто слабший, — відповіла мама.

— А я чому нікого не захищаю? — запитав Саша. — Отже, я — слабший?

— Якщо ти нікого не захищаєш, ти справді найслабший, — усміхаючись, відповіла мама.

— Але я не хочу бути найслабшим! — рішуче сказав Сашко.

Він підійшов до куща шипшини, відгорнув полу плаща і накрити рожеву квітку: злива вже відірвала дві пелюстки, квітка поникла — слабка, беззахисна.

— Тепер я не найслабший, мамо? — запитав Саша.

— Так, тепер ти сильний і мужній, — відповіла Мати.

(Сухомлинський В. Прогулянка до лісу: оповідання. URL: <https://tales.org.ua/prohulianka-do-lisu/>)

Текст 10

Базовий компонент дошкільної освіти – це державний стандарт (далі – Стандарт), що визначає вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів освіти дитини дошкільного віку (6 (7) років), а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті відповідно до міжнародних стандартів якості освіти.

Мета Стандарту – збереження самоцінності дошкільного дитинства, визначення особливостей та вимог до рівня розвиненості, освіченості та вихованості дитини дошкільного віку, забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

Дошкільна освіта є невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти (нульовий рівень Національної рамки кваліфікацій), стартовою платформою особистісного розвитку дитини.

Стандарт спрямований на забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти всіх дітей раннього та дошкільного віку, зокрема дітей з особливими освітніми потребами, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; утвердження людської гідності та гуманних взаємин між дітьми та батьками-вихователями в дитячих будинках сімейного типу; соціальну підтримку сім'ї та родинних стосунків. Виконання вимог Стандарту

забезпечується з урахуванням задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних можливостей дитини в найбільш оптимальній для кожної дитини формі.

Стандарт, орієнтований на збагачення виховних традицій українського суспільства сучасними досягненнями та прогресивними світовими тенденціями у сфері освіти.

В основу Стандарту покладено традиційні для дошкільної освіти ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на гуманне ставлення до дитини, теорії природовідповідності, за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу, ідеї про патріотичне і громадянське виховання, ідеї про використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості та актуальну для сучасного етапу розвитку дошкільної освіти в Україні ідею солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти й інших професій, причетних до піклування, догляду та розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Цінності дошкільної освіти:

- визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості;
- щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті;
- повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду;
- зміцнення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини;
- цінувати життя і благополуччя як вміння плекати, підтримувати та створювати сприятливі умови для себе та інших у безпечному середовищі в природному, предметному та соціальному оточенні;
- розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дітей;
- збереження традицій національного досвіду сімейного та суспільного виховання для збагачення культурного потенціалу взаємодії між поколіннями.

(Базовий компонент дошкільної освіти.2021.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>)

Текст 11

Лист-звернення дитини до батьків

Не псуйте мене. Я чудово знаю, що я не повинен отримувати всього, про що прошу. Я просто перевіряю вас. Не бійтеся виявляти твердість щодо мене. Я віддаю перевагу цьому. Це дозволяє мені знати міру і місце.

Не застосовуйте силу по відношенню до мене. Інакше це навчить мене вважати, що сила — це все, що має значення.

Не давайте марних обіцянок. Це підірве мою довіру до вас.

Не піддавайтеся на мої провокації, коли я говорю і роблю речі, які засмучують вас. Інакше я знову намагатимуся добитися такої «перемоги».

Не засмучуйтеся, якщо я говорю, що не люблю вас. Просто я хочу, щоб ви пошкодували про те, що зробили по відношенню до мене.

Не примушуйте мене відчувати себе малюком. Я компенсую це тим, що поводитимуся так, ніби я — «центр Всесвіту».

Не робіть для мене і за мене те, що я можу зробити сам. Якщо це відбудеться, я вимагатиму, щоб ви обслуговували мене завжди.

Не звертайте уваги на мої безглузді витівки. Ваша підвищена увага допоможе їх закріпити.

Не робіть мені зауваження у присутності інших людей. На зауваження я реагуватиму лише наодинці, без сторонніх.

Не намагайтеся мене повчати в конфліктній ситуації. Я все одно нічого не почую, а якщо почую, то не стану реагувати. Поговоріть зі мною тоді, коли ваш гнів поступиться місцем здоровому глузду.

Не намагайтеся мене весь час повчати. Ви здивувалися б, дізнавшись, як добре я знаю, що таке «добре» і що таке «погано».

Не примушуйте мене вважати, що помилки, зроблені мною, це — злочин. Я повинен навчитися робити помилки, не вважаючи при цьому, що я ні на що не здатний.

Не прискіпуйтеся до мене і не бурчіть. Інакше мені доведеться прикинутися глухим, щоб якимось захиститися.

Не вимагайте від мене пояснень з приводу моєї поганої поведінки. Я, дійсно, відразу не зможу її пояснити.

Я спробую сам собі і вам пояснити свою поведінку, але на це треба час. Не забудьте, що я розвиваюся, а значить, експериментую. Таким чином я вчуся. Примиріться, будь ласка, із цим. Не оберігайте мене від наслідків моїх вчинків. Мені необхідно вчитися на власному досвіді.

Не відмахуйтеся від мене, якщо я ставлю вам прямі запитання. Інакше раптом можете виявити, що я перестав вас питати і шукаю потрібну інформацію там, де мені її пропонують.

Школи не вважайте, що вибачитися переді мною — нижче за вашу гідність. Ваше чесне вибачення і визнання своїх помилок викликає у мене теплі почуття до вас.

Ніколи не стверджуйте, що ви досконалі і непогрішимі.

Не турбуйтеся про те, що ми проводимо дуже мало часу разом. Варто потурбуватися про те, як ми з вами його проводимо.

Не дозволяйте моїм страхам порушувати у вас тривогу. Інакше я дійсно злякаюся. Демонструйте мені вашу мужність і хоробрість.

Не забувайте, що мені потрібні ваші розуміння і підтримка.

Ставтеся до мене так, як ставитеся до своїх друзів. Я теж хочу бути вашим кращим другом.

Не забувайте, ваші добрі думки і теплі побажання, які ви даруєте мені, згодом повернуться до вас сторицею.

Пам'ятайте, що у вас є найбільше диво на світі. Це диво я — ВАША ДИТИНА!

Текст 12

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

12 01 20 21 р.

м. Київ

№ 33

**Про затвердження Базового
компонента дошкільної освіти
(Державного стандарту дошкільної
освіти) нова редакція**

На виконання статті 22 Закону України «Про дошкільну освіту» та враховуючи рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 21.12.2020 протокол № 12/1-2

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція, що додається.
2. Міністерству освіти і науки України, департаментам (управлінням) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій забезпечити впровадження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція, затвердженого пунктом 1 цього наказу.
3. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)».
4. Департаменту забезпечення документообігу, контролю та інформаційних технологій (Єрко І.) зробити відмітку в архіві.
5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Любомиру Мандзій.

Міністр

Сергій ШКАРЛЕТ

Текст 13

- Привіт, Марусю. Чого ти така засмучена?
- Привіт, Олесю. Мама мене не відпускає ввечері до тебе в гості.
- А чого?
- Не знаю, я через це з нею дуже сильно посварилась.
- Ти маєш погані стосунки з батьками?
- Так, ми взагалі не розуміємо одне одного. А ти?
- В мене хороші стосунки з батьками. Я б на твоєму місці не ображалась на матусю. Просто вона переймається, як ти йтимеш ввечері сама по темряві.
- Ти права. Виходить, що я дарма ображаюсь.
- Саме так. Пропоную наступного разу замість сварки, просто поговорити. Щоб мати гарні стосунки батьками треба вчитись чути одне одного.
- Дякую тобі за пораду. Сподіваюсь, що більше конфліктних ситуацій в нас не буде. Бувай!
- Щастя!

Текст 14

Вивчення досвіду В. Сухомлинського засвідчує, що діалог із дітьми він вважав пріоритетним способом педагогічного впливу. Гуманістичними засадами такого діалогу, на його думку, є передусім визнання за дитиною права бути дитиною, її права на дитячі радощі та пустощі. Без виклику в дитини радості, зацікавлення, непідробного захоплення не можна говорити про будь-який вплив на дитину – вважав видатний педагог.

В. Сухомлинський висунув цілу низку вимог до діалогу з дитиною, а саме:

- не перетворювати дітей в пасивний об'єкт сприйняття слів;
- не говорити дітям багато;
- завжди залишати щось недомовленим;
- давати дитині можливість не тільки слухати, але й мовчати (думати);
- відкривати, об'єднувати, доносити красу слова й навколишнього світу;
- через слово пробуджувати в дитини відчуття себе людиною [5].

В. Сухомлинський закликав організовувати діалог так, щоб відкривати перед дитиною щось одне, але при цьому має бути використаний спосіб, завдяки якому цей фрагмент життя заграє перед нею всіма кольорами веселки. Отже, у діалозі з дитиною педагог має ставити собі за мету здивувати, захопити, надихнути, порадувати її, а не просто передати певну інформацію.

Кожний яскравий образ, наочний або словесний, потребує від дитини багато часу й нервових сил, вважав В. Сухомлинський. І тому дитині треба

давати час, щоб вона могла осмислити почуте та побачене. Відтак, за поглядами В. Сухомлинського, здатність дати дитині можливість подумати, тобто не поспішати з вимогою відповіді або нагромадженням нової інформації – одна з найтонших якостей педагога. Продовжуючи думку В. Сухомлинського, зазначимо, що дитині треба давати час і можливість не тільки подумати, але й знайти своє слово щодо іншого, вивірити його, самостійно сформулювати свою думку.

Відчуття сили слова вихованцям В. Сухомлинського допомагали подорожі до «джерел живого слова», під час яких педагог намагався передати дітям своє ставлення до слова, а саме слово не тільки позначає речі, предмети, явища, але й містить в собі емоційне забарвлення, має свій аромат, найтонші відтінки. Відчуття аромату слова породжує в дитини, за В. Сухомлинським, натхнення – умову, необхідну для переживання нею щастя творчості.

(Луценко І. О. Діалог В. Сухомлинського з дитиною: секрети педагогічної майстерності. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки». 2014. Випуск 1.47 (114). С. 166–170).

Текст 15

Свято в дитячому садочку — завжди важливий і бентежний момент як для малюків, так і для їхніх батьків. Виступ перед публікою може налякати будь-якого дорослого, що вже говорити про дитину, навколо якої зібрався натовп малознайомих людей. Головна умова, щоб все пройшло як потрібно, — розслабитись, і стосується це правило як малюків, так і батьків.

Батьки часто занадто хвилюються, що їхня дитина продемонструє себе гірше за інших, забуде слова віршика, буде імпровізувати на місці й не за сценарієм. Відкиньте всі ці думки. Звісно, дисципліна вкрай важлива, але головне — щоб ваш малюк почувався впевнено й вільно, не боявся помилитись і отримувати задоволення від процесу.

Під час розробки сценарію та розподілу ролей вихователі враховують вік, характер і творчі здібності дитини. Більшу частину виступу діти вчать у садочку разом із вихователями, проте віршикам та пісням краще додатково приділити увагу вдома. Щоб малюкові було легше зрозуміти й запам'ятати свою роль, допоможіть йому з інтонацією та жестами, запропонуйте виступити перед членами родини, похваліть за результат.

Ще один прийом — вчитися граючи. Вигадайте гру, у якій ви будете по черзі повторювати рядки віршика. Ідея в тому, що малюк не повинен відчувати тягаря відповідальності, що лягає на його плечі разом з «обов'язком» вивчити

сценарій. Періодично повторюйте гру, доки не впевнитесь, що дитина розповідає віршик, навіть не замислюючись зайвий раз.

Свята в дитячих садочках — це перший крок у публічних виступах вашої дитини. Попереду будуть шкільні виступи, можливо, виступи на сцені з різними гуртками, змагання, конкурси талантів, читання віршів напам'ять на уроках літератури й захист диплома в університеті. Якщо змалку ви зумієте вкласти дитині в голову, що сцена — це не страшно, то вона й надалі зможе з легкістю впоратись із завданням. (URL: <https://childdevelop.com.ua/news/10073/>)

Завдання 2

У поданих тестах визначте фрагменти, що ілюструють орфографічні та пунктуаційні норми. Укладіть таблицю тлумачень цих норм з прикладами.

Текст 1

Донедавна програми виховання та навчання дітей дошкільного віку були недостатньо уважні до ознак статі при визначенні стратегічних напрямів та системи педагогічних впливів. Цьому слугували тривалі за часом тенденції нівелювання у суспільстві, узагальнюючи які, подаємо їх у такому формулюванні: багаторічна занедбаність у суспільстві проблеми виховання особистості як представника певної статі; низький рівень культури статевої свідомості; тривала відсутність поруч із жінкою уважного, турботливого чоловіка, який би спонукав її до проявів жіночності; наявність кризових та неповних сімей, що вселило в жінку зневагу до чоловіка; визнання вигаданої переваги жінки над чоловіком як такої, що наділена від природи дітородною функцією; підкреслення жінкою власних позицій прикладами фольклору та художніх творів; неблагополуччя власної родини, відсутність постійного позитивного прикладу взаємин чоловіка і жінки; відсутність системи статевої просвіти.

Вплив родини на малюка має широкий діапазон: різностатева характеристика, наявність різноманітних соціальних ролей, кількоступеневий склад. У ході дослідження з'ясувалося, що переважають сім'ї, які мають єдину дитину чоловічої статі; в сім'ях, де першою була дівчинка, удвічі частіше з'являється друга дитина; у чверті сімей є бабуся. Саме батьки найкраще знають свою дитину, найтонше її відчують, мають змогу і повинні враховувати індивідуальні особливості, її психічні та емоційні стани. Спілкування з мамою є для дитини основною моделлю, за якою вибудовуються взаємини з оточуючими. Недостатньою виявляється частота спілкування з

татом, що пояснюється домінуванням таких обставин: наявність неповних сімей, більша, порівняно з мамою, зайнятість професійною діяльністю; відсутність або не співпадіння інтересів батька і дитини.

У родині наявні різні стилі спілкування, де виразно домінує авторитарний стиль (75 %). Серед чинників впливу на дитину для більшості батьків основними є вербальні прийоми (заохочення, осуд, пояснення), друге місце посідають матеріальні стимули, третє – фізичні впливи. Окремо відмічаємо, що 15 % батьків не приховують факт застосування фізичних покарань. Відмова від спілкування займає останнє місце серед чинників впливу.

(Гончаренко А. М. Особливості взаємодії дітей дошкільного віку. *Освітологічний дискурс*. 2010. № 1. С. 160–170).

Текст 2

Процес виховання культури поведінки дуже складний, вимагає усвідомленого використання педагогом багатого арсеналу методів та засобів педагогічного впливу на дітей. Це такі методи як: роз'яснення, показ, вправи, нагадування, привчання, виховуючі ситуації, контроль, оцінка, етичні бесіди, колективне читання художніх творів, перегляд мультфільмів та фільмів, лялькових спектаклів, інсценізацій з моральним підтекстом, позитивний приклад, покарання та заохочення, введення правил культури поведінки, екскурсії, ігри-вправи.

Так, роз'яснення допомагає дитині усвідомити, чому саме так треба вчинити в тій або іншій ситуації; заохочення активізує дошкільнят до навчання, до вибору правильної поведінки, а покарання за негативний вчинок направлене на виникнення бажання робити добре; етичні бесіди та виховуючі ситуації формують у дітей об'єктивність в оцінці подій, допомагає їй орієнтуватись в різних ситуаціях і поступати відповідно до правил культури поведінки; показ, вправи, привчання, нагадування, контроль та оцінка направленні не тільки на надання взірця поведінки, але й на з'ясування ступеню засвоєння та правильності виконання того чи іншого правила, тобто розуміння норм поведінки.

Розглянуті методи передбачають обов'язкове дотримання таких педагогічних і етичних принципів, як: науковість, наочність, неперервність, систематичність та послідовність, доступність і дохідливість, свідомість і активність дітей, індивідуальний підхід, знання фізіологічних та вікових особливостей, розумність і необхідність поведінкових правил, доброзичливість та дружелюбність, опора на національні традиції, єдність в роботі дитячого садка та сім'ї. Педагоги і вихователі завжди повинні пам'ятати, що процес

виховання культури поведінки, ґрунтуючись на принцип неперервності, повинен бути органічною складовою всієї виховної роботи. Важливо донести до дітей, що норми поведінки базуються на моральних цінностях українського народу: доброзичливості, гостинності, працьовитості, правдивості, чесності, людинолюбстві, поваги до батьків та старих, почутті гумору.

Отже, при вихованні у дітей дошкільного віку стійких позитивних навичок і звичок культури поведінки необхідно дотримуватись принципів єдності та цілісності виховного процесу, тобто взаємозв'язку завдань, методів і засобів виховання: послідовність, систематичність, повторення вправ і раціональний їх розподіл в часі.

(Желан А. В. Формування культури поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2014. Вип. 1.45 (106). С. 20–24).

Текст 3

Виявлено три типи ІНС, а саме [2]: I. Ігрові навчальні ситуації з іграшками-аналогами, які зображують об'єкти природи (конкретних тварин або рослини). Іграшкових аналогів тварин безліч, вони існують у самому різному виконанні (м'які, гумові, пластмасові та ін.) Іграшкових аналогів рослин не так багато – це пластикові ялинки різного розміру, дерева та чагарники з площинного театру, грибочки, іноді пінопластові фрукти й овочі, фігурки героїв казки.

Іграшки-аналоги чудові тим, що з їх допомогою у дітей починаючи з 2-3 років можна формувати чіткі уявлення про специфічні особливості живих істот на основі ряду істотних ознак, виробляти правильні дії з живим об'єктом. ІНС з іграшками-аналогами можуть бути використані у всіх вікових групах, причому зіставляти їх можна не тільки з живими об'єктами, але і з їх зображеннями на картинах, наочних посібниках. Вони особливо ефективні, коли з твариною неможливе безпосереднє спілкування. Діти з задоволенням тримають у руках іграшкову рибку, пташку, зайчика, так як можливість взяти в руки живих таких тварин виключена.

II. Ігрові навчальні ситуації з літературними персонажами. Герої улюблених казок, оповідань, діяфільмів, мультфільмів сприймаються дітьми емоційно, розбурхують уяву, стають об'єктами наслідування. І.А. Комаровою було зроблено припущення, що ляльки-персонажі деяких казок на основі їхньої літературної біографії можуть бути з успіхом використані на для екологічного виховання дошкільників. У ІНС казкові Герої "виходять" за межі сюжету твору,

діють у нових, але аналогічних ситуаціях і обов'язково продовжують характерну для них лінію поведінки.

Для цієї мети були обрані Чипполіно, Незнайко, Карлсон. Чипполіно, герой однойменної казки Дж. Родарі, дуже симпатичний дітям. Він подобається їм за свою сміливість, винахідливість, дружелюбність.

Чипполіно багато знає про овочі, і діти завжди раді зустрічі з ним: вони впевнені, що Чипполіно розповість щось цікаве. Карлсон – в деякому сенсі антипод Чипполіно. Він знайомий дітям по книзі Астрід Ліндгрєн і по мультфільму як хвалько і веселун. Незнайко, герой книги М. Носова, багато хвалиться про свої здібності, насправді ж йому часто недоступне вирішення найпростіших питань. III. Ігрові навчальні ситуації типу подорожей. Подорожі в даному випадку – це збірна назва різного виду ігор із відвідування виставок, сільськогосподарських ферм, зоопарку, салону природи тощо, екскурсії, походи, експедиції, поїздки та подорожі [5]. Ці ігри об'єднує те, що діти, відвідуючи цікаві місця, в ігровій формі отримують нові знання про природу, чому сприяє обов'язкова в грі роль керівника (екскурсовода, начальника експедиції, завідувача фермою), яку виконує вихователь. Саме через нього дошкільнята знайомляться з новими місцями, тваринами, рослинами, отримують самі різні відомості про навколишню природу і діяльності людини в ній [3; 5].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що кожна дитина повинна якомога більше перебувати на свіжому повітрі – це абсолютно необхідно для її здоров'я. Прогулянка – це чудовий час, коли дорослий може поступово долучати малюка до таємниць природи, розповісти про життя самих різних рослин і тварин, а використання сюжетно-рольових ігор та ігрових навчальних ситуацій сприяє зацікавленості дітей об'єктами живої і неживої природи, усвідомленню взаємозв'язків у навколишньому природному середовищі та формування екологічної свідомості, мислення, культури.

(Гаврилець Л. В., Сорочинська О. А. Роль сюжетно-рольової гри в екологічному вихованні дошкільників. Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.С. Литнєва, Н.С. Колесник. – Житомир : ФОП Левковець, 2012. С. 38–40).

Текст 4

Сьогодні в кожному дитячому садку вихователі проводять заняття з українського народознавства, вченими України розроблені й опубліковані варіантні програми з народознавства (А. Богуш, С. Жупанин, Н. Лисенко, Л.

Редькіна та ін.). У цих програмах реалізовані регіональний полікультурний принципи народознавчої роботи з дітьми [2: 57].

Серед засобів розвитку мови дітей С. Русова виділяла національні свята, які вона радила організовувати з дітьми в дитячому садку. Щоб наблизити дітей до природи, трудового життя народу, варто, на її думку, проводити тематичні епізодичні свята. На святах діти читають вірші, інсценізують казки, співають пісні. Для кожного такого свята, радила педагог, потрібно добирати “коштовний літературно-музичний матеріал – вірші, пісні, оповідання, загадки і т. ін.” [5: 72].

Ефективним засобом розвитку мовлення та навчання рідної мови, за словами С. Русової, є український фольклор, зокрема українська народна творчість. Автор високо оцінювала приказки, прислів'я та загадки, підкреслювала їх значущість у збагаченні українського мовлення дітей чудовими народними зразками, образними виразами, перлинами народної мудрості [3: 51].

Особливе становлення С. Русової було до казки. Відомо, що на початку ХХ ст. було організовано “похід проти казки”, яка начебто відриває дитину від реальності, затьмарює її свідомість фантастичними ідеями. С. Русова пише статтю “В оборону казки”, в якій висловлює своє ставлення до казки. З погляду автора, не можна уявити дитину без казки, “казка й дитина щось таке споріднене, вони так одне з одним зрослися, що якби педагоги не намагалися вигонити казку з дитячої хати, вона таки там пануватиме, бо вона природно відповідає вимогам дитячого розуму [6: 203]. Завдяки казці в дитини виникають почуття симпатії, альтруїзму, перші відчуття правди й неправди, увага й співчуття до людської долі. Автор акцентує увагу на народних казках, зокрема на використанні українських народних казок, казок “що народилися на зорі свідомого життя в простій хаті, серед пантеїстичного зачарованого світогляду” [6: 203].

Наступним засобом розвитку мови дітей у працях С. Русової є художня література, зокрема оповідання і вірші. Софія Федорівна вважала, що сприймання художніх оповідань є активним процесом. Слухаючи одне за одним цікаві оповідання, стверджує автор, дитина глибоко переживає, відчуває всі події і душа її збагачується за цей час такими скарбами і любові до чужих людей, і співчуття до їх долі.

Неабиякий вплив на розвиток поетичного мовлення, поетичного слуху, з погляду С. Русової, здійснюють на дітей кращі поетичні твори українських поетів. Вони збагачують словник дітей образними поетичними висловами, фразами, які дитина вставляє у своє мовлення [4: 54].

(Дзюбенко Л. В. Лінгводидактичний аспект педагогічної спадщини С. Русової у формуванні особистості дитини дошкільного віку. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 51. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. С. 14–17).

Текст 5

У Базовому компоненті визначено такі соціальні компетенції дошкільника: родинно-побутова – обізнаність з нормами та правилами сімейного (родинного) співжиття, здатність їх дотримуватися; вміння підтримувати доброзичливі, дружні, довірчі стосунки в родинному колі, проявляти турботу про рідних та близьких членів родини і любов до них; соціально-комунікативна – обізнаність з різними соціальними ролями людей (знайомі, незнайомі, свої, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватися їх під час спілкування. Йдеться про здатність дитини взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з 2 іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Першого досвіду соціальної поведінки малюк набуває в родині, яка об'єднує найрідніших людей спільними переживаннями, взаємними любов'ю, турботою, обов'язками. У дітей формуються уявлення про те, що хороша, дружна родина – запорука щастя людини, що слід берегти й примножувати родинні традиції, дбати про те, щоб родину поважали. Дитина має проявляти турботу про рідних, бажання приносити радість, задоволення близьким людям; дотримуватися головних правил співжиття у сім'ї; запобігати непорозумінням між її членами, а в разі їх виникнення брати на себе сміливість порозумітися щодо прикрого випадку; вміти попросити вибачення, якщо завинила сама, і пробачати іншим. Важливо вчити проявляти ініціативу в налагодженні контактів, діяти в інтересах членів родини: втішити засмученого, порадіти успіху, проявити готовність до спільної діяльності та особливу турботу про найменших і найстарших у родині, запобігливість і розуміння (допомогу пропонувати, не принижуючи гідності, ввічливо розмовляти, не перебиваючи інших, не втручатися в особисті справи, не завдавати зайвого клопоту).

Саме у родині дитина набуває соціального досвіду впевненої поведінки. У неї закладаються основи гідності, відчуття власної значущості, захищеності,

що важливо для розвитку самостійності, впевненості, задоволення потреби в соціальній відповідності вже в дитинстві.

(Нечипорук Н. І. Формування основ соціальної компетенції дітей дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. *Інформаційно-методичний збірник головного управління освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів*. 2013. № 2. С. 53–65).

Текст 6

У формуванні соціальної компетенції використовують сюжетно-рольові ігри. Однією з визначальних особливостей таких ігор є довільність ігрових дій, які підпорядковані спільним ігровим інтересам. За спостереженнями видатного психолога Л. Виготського [4, с. 65], у грі діти діють шляхом найменшого опору, тобто роблять те, чого їм найбільше хочеться. У той самий час вони навчаються діяти шляхом найбільшого опору. Коли діти виконують прийняті ролі, то вони намагаються по-своєму відтворити дії, взаємини дорослих підкорюються обумовленим ролю правилам поведінки.

Режисерські ігри, Д. Ельконін [7, с. 54] називав особливим типом індивідуальних ігор дитини. Оскільки у них дитина сама вигадує сюжет, наділяє предмети або іграшки тими чи іншими характеристиками. Відповідно до сюжету діти керують діями декількох іграшок, не беручи на себе постійної ролі. Носіями ролей у такій грі виступають іграшки. Діти старшого дошкільного віку регулюють відносини дійових осіб як режисери.

У формуванні соціальної компетенції дітей старшого дошкільного віку важливо використовувати театралізовані ігри, оскільки їх виховна цінність полягає в тому, що, організовуючи такі ігри з дітьми, педагог має змогу шляхом продуктивного розподілу ролей впливати на реальну позицію дитини через гру [17, с. 74]. Діти в іграх мімікою, жестами, рухами передають різний емоційний стан персонажів (зайчик заблукав, злякався, але його знайшли ведмежата, приголубили, відвели додому, і всі сміються, плескають у долоні, радіють); в жестах і рухах передають фізичні особливості ігрового образу (летять великі птахи і маленькі пташки, йде по снігу великий ведмідь і маленька мавпочка). Вчать показувати жестами: «маленька намистинка», «лялечка – ось така», «будиночок, гора – ось такі»; передати інтонацією і силою голосу ігровий образ (маленька мишка і велетень, гномик і дракон).

В іграх на теми літературних творів діти старшого дошкільного віку прагнуть виразно передавати особливості рухів, голосу, емоційні стани.

Спільно з вихователем беруть участь в театралізації на теми улюблених казок («Ріпка», «Кіт, півень і лисиця», «Колобок»). Використовуються, маски тварин, емблеми із зображеннями улюблених літературних персонажів. В іграх-драматизаціях самостійно відтворюють улюблені епізоди казок, мультиплікаційних фільмів. Усе це допомагає приміряти на себе різноманітні соціальні ролі, вчить дітей поводитись в різноманітних життєвих ситуаціях.

Таким чином, ігри зближують дітей, об'єднують їх загальною цікавою для всіх діяльністю. Регулярне проведення спільних ігор збагатить дошкільнят новими враженнями, буде сприяти формуванню навичок соціальної компетентності, дасть їм новий соціальний досвід, який є важливим для розвитку їх особистості.

(Кубата Н. П., Айзенбарт М. М. Гра як засіб формування соціальної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 53–57).

Текст 7

Традиційно педагогів навчали за схемою: у дошкільному закладі діти граються, у школі – вчаться, щоб підготуватися до самостійного життя, а після школи – працюють. Різде розмежування видів діяльності за місцем перебування людини узаконило у свідомості фахівців односторонність поведінкової і пізнавальної сфер вихованця. Сучасна педагогічна наука визнає, що гра охоплює всі періоди життя людини. Це – важлива форма її життєдіяльності, а не вікова ознака. Зі грою людина не розлучається все життя, змінюються лише її мотиви, форми проведення, ступінь вияву почуттів та емоцій.

Гра – вид креативної діяльності людини, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства. Поняття „гра” розглядається як родове щодо термінологічного словосполучення „ігрова діяльність”.

У дошкільному віці гра є провідною діяльністю, у процесі якої відбуваються важливі зміни у психіці дошкільника, що готують його перехід до нового, вищого щабля розвитку; створюються умови для соціалізації дитини, становлення й саморозвитку її особистості; у цей період у контексті гри виникають та диференціюються нові види діяльності, зокрема трудова, естетична, навчальна тощо.

За критерієм місця і значенням правил у розгортанні гри встановлено закономірну тенденцію розвитку ігрової діяльності – вона полягає в тому, що в першій половині дошкільного дитинства яскраво виявляється творча основа

ігрової діяльності, а правила сховані, вони інтегруються з вимогами до виконання ролі. У другій половині дошкільного віку й у шкільні роки для дитини важливим у процесі гри є дотримання правил, що регламентують уявні дії і реальні стосунки учасників гри. Відповідно до цієї закономірності, ігри поділяються на дві системоутворювальні групи – творчі ігри та ігри за готовими правилами [3].

Роль гри в підготовці дитини до навчання як провідного виду діяльності школярів полягає в тому, що у практиці особистого спілкування в ігрових ситуаціях діти вперше набувають інтелектуальних умінь, необхідних для здійснення навчання. Це відбувається через самостійне сприймання й перероблення пов'язаної з ігровою ситуацією інформації – самостійно сприймаючи і переробляючи позаситуативну інформацію, діти відбирають та кодуєть її для обміну з іншими учасниками гри. Таким шляхом вони оволодівають прийомами та операціями розумової діяльності загальнопізнавального значення.

(Азарова Л., Франчук Н. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціально-педагогічна проблема. Збірка наукових праць «Vzdelávanie a spoločnosť (Освіта та суспільство)» Прешовського університету в Прешові. 2016. С. 9–16).

Текст 8

Як відомо, гра займає ключове місце у діяльності дошкільників. На жаль, батьки часто не розуміють її важливості у житті дитини і вже з ранніх літ спонукають проводити час у різноманітних розвивальних студіях, класах, гуртках. Заклади дошкільної освіти на догоду батькам також вводять додаткові освітні послуги за різними парціальними програмами. Через відсутність «інстинкту самозбереження» [6, с.3] дитина, відчуваючи спрагу пізнання, легко засвоює інформацію, яку їй пропонують. Відбувається невинуватана інтелектуалізація освітнього процесу в дошкільній, яка не виховує власну пізнавальну активність дитини. За даними дослідників це призводить до перевантаження дитячої психіки та поступової втрати інтересу до навчання. Натомість гра, зокрема дидактична, яка є природною для дитини формою життєдіяльності, спрямована на пізнання навколишнього світу. У грі дошкільник відтворює діяльність дорослих, розвиває уміння взаємодіяти з ровесниками, відточує навички спілкування, формує емоційні, інтелектуальні та вольові якості. Гра для дитини і є справжнім життям. Тому потрібно використовувати всі можливості ігор з метою полегшення сприймання

навчального матеріалу, стимулювання прагнення до здобуття знань [7, с.196]. Саме дидактичні ігри передбачають практичне застосування засвоєного дитиною програмового матеріалу в різних ситуаціях та дозволяють їй набути початкових умінь і навичок розумової діяльності, необхідних для успішного навчання у школі.

(Черкес С. В. Дидактична гра в підготовці дітей до шкільного навчання. Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках. 2018. Том 3. С. 37–40).

Текст 9

Розглядаючи казку крізь призму її навчально-виховних можливостей можна твердити, що казка органічно увійшла в світ дитини, допомагає їй вчитися і вдосконалюватися, переносити у сферу реалій вимріяне, і такі бажані дива, коли долаються будь-які труднощі й страхи, негативні імпульси.

На думку вітчизняного психолога О. Запорожця, цінність народної казки в тому, що вона сприяє активному співпереживанню персонажам, а це і є той спосіб, через який казка впливає на розвиток зв'язного мовлення дошкільника.

Для того щоб українська народна казка сприяла активному розвитку зв'язного мовлення, роботу з казкою з дітьми старшого дошкільного віку потрібно проводити в декілька етапів:

1. Попередня робота: вивчення приказок, прислів'їв; виконання артикуляційних вправ; добирання дидактичних ігор та вправ; створення сприятливої для роботи атмосфери; підготовка необхідного матеріалу (іграшок, посібників, аудіозаписів тощо);

2. Безпосередня робота з казкою: виразне розповідання казки – використання ілюстрацій, різних видів театру тощо; вільне коментування дітей, розповідання за змістом казки – словесні інтерпретації пережитого сюжету;

3. Бесіда за змістом казки;

4. Повторне читання казки.

У роботі зі старшими дошкільниками, буде доречним використання прийому «входження в казку». Для цього потрібно залучити дітей до ігрової діяльності за змістом казки, зокрема можна провести: ігри-драматизації; ігрипантоміми; ігри-жарти; ігрові вправи на розв'язання проблемно-пошукових ситуацій; спеціальні мовленнєві ігри.

Отже, одним із важливих, ефективних і перевірених способів розвитку словесної творчості у дітей завжди була українська народна казка. Адже саме казка найкращим чином активізує дитячу уяву і творче мислення, служить зразком літературної мови і засобом розвитку зв'язного мовлення, джерелом

образів і сюжетів. Прослуховування казок дозволяє розширити, збагатити словниковий запас, закласти міцний фундамент зв'язного мовлення. На нашу думку, розвивальні можливості казки невичерпні, тому подальшою роботою над даною проблемою, ми вбачаємо у розробці програми у роботі з казкою.

(Зіновчик В. М. Українська народна казка як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2016. С. 135–137).

Текст 10

Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку – це одна з основних проблем, якою мають займатися і сім'я, і педагоги. Це питання важливе для жителів Півдня України, де населення дуже змішане, і вони не завжди знають мовні норми, тому вживають багато слів та висловів з мов різних народів. Це означає – їхня мова не відповідає літературним нормам. Тому нині педагогам треба більше звертати увагу на цю проблему та дбати про розвиток мовлення за вимогами української літературної мови.

Для виконання цього завдання освітяни мають докласти чимало зусиль. Адже в кожному селі, районі, місті один і той же предмет називають по-різному. Тому педагоги мають довести, пояснити, навчити дітей ще з дошкільного віку, як треба розмовляти грамотно, доступно, зрозуміло зв'язною українською мовою. У зв'язку з цим завдання, що нині стоїть перед вихователями дошкільних навчальних закладів – підвищити мовну культуру дитини, формувати зв'язне мовлення, його чіткість, зрозумілість, виразність. Під час роботи в дитячому садку педагоги мають приділяти увагу вимові звуків, складанню складів, слів та речень, узгодженості іменників і дієслів, правильному розумінню прийменників, умінню складати описові розповіді, поясненню дій тощо.

У дошкільному закладі діти спілкуються з однолітками та педагогами, учаться міркувати вголос, обговорювати свою ігрову діяльність, наслідувати спілкування того середовища, яке їх оточує.

Мовленнєвий розвиток підвищується тоді, коли дитина грається вільно, самостійно; де педагог надає право вибору, головне, щоб був співрозмовник, який би пояснив і допоміг зрозуміти. Але перші звуки, перші слова дитина вимовляє своїм батькам, і як вона буде розмовляти надалі, залежить від того, як рідні спілкуються між собою, з дитиною, показують іграшки, співають колискових пісень, примовлянок, пестушок. І все це має промовлятися лагідно, доброзичливо, любляче.

Текст 11

Було проаналізовано і узагальнено мовлення 24 дітей. Результати первинного обстеження дали змогу зробити висновки, за якими обсяг дитячих висловлювань складав 21 слово. Кількість речень у монологіх дітей – 5-6.

З огляду на структуру висловлювань слід відзначити відсутність у них логічної послідовності, взаємозв'язку як композиційних частин тексту розповіді, так і окремих речень, що складають монолог.

Зокрема 62% дитячих монологів не мали всіх структурних частин. Так, 52% дітей не висловлювали початок, а 10% – кінцівку, 32% дошкільників не висловлювали зачин і кінцівку розповіді, 6% дітей взагалі не могли самостійно побудувати ніякого за структурою монологу.

Аналіз синтаксичної будови монологу-розповідання показав, що у висловлюваннях дітей переважали прості речення (60%), з них: 52% двоскладні, прості двоскладні поширені речення, прості двоскладні з однорідними підметами, прості двоскладні з однорідними присудками. 8% речень – односкладні. Складні речення складала 40%.

У своєму мовленні дошкільники допускали синтаксичні й граматичні помилки, а саме: пропускали головні члени речення. У дитячих висловлюваннях часто повторювалися слова (потім, коли, а коли) й однотипні речення.

Аналіз морфологічного складу розповідання показав, що 36% усіх слів у мовленні дітей складала іменники, 32% – дієслова, 12% – займенники, 9% – сполучники, 4% – прислівники, 3% – прикметники, 4% – прийменники.

Аналіз висловлювань дітей за таким показником, як змістовність, засвідчив, що 80% дошкільників не вміють придумати цікавий сюжет розповіді. Діти не можуть почати монолог, придумати кульмінацію і логічно завершити текст (розповідь).

За результатами констатувального експерименту ми виокремили чотири групи дітей, мовлення яких характеризувалось такими показниками.

Третя група (рівень вище середнього). Діти будують монолог з 5-6 речень, обсяг висловлювання становить від 20 до 34 слів. У розповіданні відсутня одна зі структурних частин (середина або кінцівка). У мовленні наявні як прості речення, так і складносурядні зі сполучниками а, і. Дошкільники використовують складнопідрядні речення. Під час побудови монологу вживають прислівники (тоді, потім, коли), прийменники (до, за, біля),

займенники (він, вона, я, ми), прикметники. Усне мовлення дітей інтонаційно роздільне.

Друга група (середній рівень). Обсяг висловлювань дітей становить від 10 до 20 слів, вони складають 4-5 речень. Монолог не має всіх структурних частин. Діти відчувають труднощі під час побудови складних речень. У процесі висловлення не вживають прислівників, сполучних слів, прикметників.

Перша група (рівень нижче середнього). Висловлювання дітей складають 1-3 речення, їх обсяг становить від 1 до 10 слів. Структура монологу порушена – відсутні початок і кінцівка. Характерним є низький півень сформованості граматичних і синтаксичних навичок. Часто трапляються орфоепічні й граматичні помилки. У деяких дітей прохання скласти оповідання за картинкою або відповісти на запитання викликає страх, плач, образу.

Окрему групу складають діти, які не можуть побудувати монолог

(Валеса І. А. Проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2009. Випуск 44. С. 168–171).

Текст 12

Теоретичною основою методики розвитку та навчання рідної мови є мовознавство, лінгвістика. Лінгвістика розглядає мову як знакову систему, яка кодує (шифрує) навколишню дійсність (позамовну реальність).

Знаки мови – це морфеми (частини) слова, словосполучення, речення. Крім знаку в мові є наукові елементи фонем (звуки мови), просодем, які називають в лінгвістиці фігурами. Поза мовою вони нічого не означають і використовуються для конструювання мовних знаків. Дитина повинна зрозуміти, знаки мови навчитись співвідносити слово з конкретним явищем навколишньої дійсності.

Мова має п'ять мовних одиниць: звуки, (фонем) морфеми (частини слова), слова, словосполучення, речення. Всі одиниці мови взаємозв'язані і становлять систему мови. Дитина з раннього віку практично засвоює всі одиниці мови.

Правила вживання лексичних граматичних знаків у лінгвістиці називають нормою мови. В кожній мові є свої традиційні норми, які не можна змінювати. Щоб оволодіти правилами рідної мови, слід запам'ятати традицію вживання мовних знаків; звукове та графічне оформлення, їх взаємозаміну, поєднання.

Мова має дві основні функції – мислительну і комунікативну (спілкування). Функцій мовлення значно більше: це інформативна,

номінативна, дейктична (вказівна), реятивна (відношення); прагматична (функція впливу), експресивна, емоційна, оцінювальна, контактна, спонукальна, регулююча, плануюча, В ході розвитку й навчання дитина засвоює всі мовні функції.

Методика розвитку і навчання дітей рідної мови є галуззю лінгводидактики (науки про навчання мови), тому центральним моментом методики є навчання мови.

Навчання мови – це розвиток навичок вживання мови для мислення; спілкування. Навчити дитину мови – це означає допомогти їй засвоїти (запам'ятати) «матерію мови» (тренувати органи мови); полегшити розуміння смислу знаків мови – лексичного і граматичного (тренувати інтелект); вчити оцінювати реальність за допомогою лексичних і граматичних значень (тренувати емоції і почуття); полегшити запам'ятовування літературної норми, тобто традиції вживання (поєднання й можливості взаємозаміни) мовних знаків (морфем, слів, словосполучень, речень), їх звукового і графічного оформлення; тренувати пам'ять.

(Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник / уклад. Л.В. Іщенко. Умань : ПП «Жовтий», 2013. 138 с.).

Текст 13

У сучасній психолінгвістичній літературі значного термінологічного різночитання набувають фразеологізми, які номінуються науковцями як «фраземи», «ідіоми», «фразеологічні єдності», «фразеологічні сполуки». Але найзручнішим родовим найменуванням на позначення цієї мовної одиниці, останнім часом визнано термін «фразеологічна одиниця», або «фразеологізм». Фразеологізми визначено як самостійні одиниці мови, що характеризуються цілісним значенням, компонентним складом, граматичними категоріями, відтворюваністю. Сукупність мовних одиниць, яким властиві ці риси, становлять обсяг фразеології будь-якої національної мови. Утворившись переважно на семантико-граматичному ґрунті, фразеологічні одиниці за змістом і походженням істотно відрізняються від вільних синтаксичних сполучень, для яких характерне пряме значення кожного слова, що входить до їх складу. Такі вирази створюються щоразу, коли є потреба побудувати ту або ту одиницю мовленнєвого спілкування. Фразеологічні утворення (мовні одиниці) відрізняються цілісним значенням і не створюються (не породжуються) щоразу, а по-різному відтворюються в мовленні як готові для вжитку мовні одиниці, зазнаючи певних трансформацій і редуцій, та набувають при цьому статусу психолінгвістичної (мовленнєвої) одиниці –

одиниці висловлювання, говоріння. Вільне словосполучення завжди становить суму значень слів, що входять до його складу і перебувають у живих семантичних та граматичних зв'язках між собою. Фразеологічна ж одиниця виникає внаслідок переосмислення вільного словосполучення: слова-компоненти внаслідок метафоризації втрачають своє номінативне значення і в складі фразеологізму набувають нового змісту, тобто фразеологічного значення, яке при сприйманні й розумінні його суб'єктом декодування внаслідок суб'єктивних змін (трансформацій) значення фразеологізмів стає особистісним смислом – психолінгвістичною (мовленнєвою) одиницею аудіювання.

(Мисан І. Теоретико-методологічні засади студіювання розуміння і вживання дітьми старшого дошкільного віку фразеологізмів у мовленні. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (1). С. 124–141).

Текст 14

Ми встановили, що кількість спроб пояснити кожен із пред'явлених дітям фразеологізмів було значно більше від кількості відмов. Зафіксовано також важливий факт: на основі розуміння дошкільниками значення окремих слів, що входять у фразеологізми, у них виникала ілюзія розуміння всього фразеологічного виразу. Вони намагалися вивести значення фразеологізму тільки із значень слів, з яких він складається. При цьому дошкільнята не усвідомлювали, що окремі слова фразеологізму є частинами його переносного значення. Дослідження також показало, що діти старшого дошкільного віку здатні розуміти переносне значення окремих фразеологізмів, що відображають різноманітні аспекти їх життєдіяльності.

Аналіз усного мовлення дітей дошкільного віку засвідчує, що в ньому, як правило, майже відсутні фразеологізми. Вони надзвичайно рідко вживають фразеологізми у власному мовленні, вірогідно, у зв'язку з тим, що «...в процесі навчання діти зазнають надто великого впливу наукової і ділової мови, тому на заняттях вислови, характерні для повсякденного усного мовлення, сприймаються ними як недоречні. Навряд чи треба доводити, що це негативно позначається на мовленнєвому розвитку дітей [1, с.10]». Від цього їх висловлювання позбавлені доречної образності, виразності, необхідних варіативних засобів для уточнення якостей і властивостей предметів, явищ і дій, характеристики ситуацій. Незнання дітьми фразеологічних засобів ускладнює процес комунікативних взаємодій, а також побудову різного типу висловлювань.

Крім цього, у бесідах з вихователями ми з'ясували їхню думку щодо ролі роботи над фразеологізмами в ДНЗ? Отримано відповіді, які повністю збігаються з думками вчених про значення фразеологізмів у розвитку дітей: «Для всебічного розвитку мовлення дітей»; «Для конкретності, виразності емоційності мовлення».

На запитання «Яке значення мають фразеологізми у розвитку дитини-дошкільника?» вихователі відповідали таким чином: «Розвивають фантазію і мислення, уміння дітей порівнювати»; «Збагачують українську мову, дають певний відтінок мовленню»; «Відбувається збагачення словника дітей, смисловий розвиток дитини, конкретність її мовлення»; «Розширюють уявлення про матеріальну і духовну культуру українського народу»; «Відбувається розвиток пам'яті, уваги»; «Розвиває інтерес до незнайомих слів».

(Мисан І. В. Методика формування у дошкільників мовленнєвих навичок аудіювання і вживання фразеологізмів. *Гуманітарний вісник*. 2013. № 30. С. 493–497).

Текст 15

Розглянемо детальніше методику роботи з картою розумових дій на занятті. Зауважимо, що використання інтелектуальних карт буде ефективним для будь-якого виду заняття, адже цей метод виконує передусім смислоутворюючу функцію, задає смисли всій навчально-пізнавальній діяльності. Особливого значення застосування карт набуває на заняттях інтегрованого типу – ключове слово схеми становить смисловий стрижень, навколо якого і відбувається об'єднання різних видів діяльності та галузей знань.

Сутність запропонованого підходу полягає в тому, що педагог, обираючи тему-образ заняття, спочатку сприймає обрану тему як багатозначне, багатоаспектне поняття (явище). На етапі підготовки до заняття він складає концептуальну карту, вирішує, які елементи становитимуть інтелектуальну карту, що буде складатися на занятті, відповідно робить заготовки, готує демонстраційний та роздатковий матеріал. Вихователь повинен бути готовим до того, що на самому занятті діти можуть запропонувати власну логіку міркувань, і, можливо, заготовлену схему доведеться дещо змінити.

Про ключове слово вихователь повідомляє дітям на початку заняття, коли пропонує подумати, знайоме це слово дітям чи ні, як діти його розуміють, з якими словами це слово «дружить». На аркуші (ватман, старі шпалери) посередині педагог друкує ключове слово, від якого проводить лінії-стежинки в різні сторони. Діти можуть допомагати вихователю написати слово,

сприймають його цілісний образ, що сприяє легкому, невимушеному його запам'ятовуванню. У такий спосіб діти поступово можуть навчитися «читати» слова без спеціального навчання (сутність цього прагматичного методу навчання дошкільників грамоти розглянемо пізніше). Кожна стежинка закінчується словом, логічно пов'язаним із ключовим. До кожного цього слова діти можуть намалювати картинку-ілюстрацію чи інший смисловий образ. Відтак схема стає живою, наочною, а сам процес її складання надає жвавості заняттю динамічного та діалогічного характеру.

(Гавриш Н. Інтегровані заняття: методика проведення. К.: Шк. світ, 2007. 128 с.).

Завдання 3

У поданих тестах знайдіть складні речення. Визначте їх тип. Переформулюйте знайдені складні речення таким чином, щоб зміст одного складного речення відтворювався кількома простими. виправте стилістичні неточності.

Текст 1

При ознайомленні дошкільнят із календарно-обрядовими святами, обрядами, звичаями, традиціями потрібно керуватися такими принципами: доступності, зрозумілості, відповідності віковим особливостям.

Ознайомлення дітей з родинно-побутовими традиціями, звичаями, обрядами доцільно перш за все починати з уточнення й узагальнення початкових знань про український народ, його побут, тобто вияснити, що їм відомо з цього питання. Далі варто провести заняття на тему “У кімнаті (кутку) народознавства”. Розглядаючи зібрані там матеріали, вихователь повинен поставити перед собою такі завдання: викликати інтерес до всього, що знаходиться у кімнаті (кутку) народознавства, збагатити мову новими словами, поняттями, а найголовніше – зародити в дитячих душах відчуття гордості за талановитих людей, що жили і живуть на нашій українській землі.

Знайомлячи малят з українським національним одягом, необхідно звернути увагу на барви, кольори, закріпити назви. Наступним етапом роботи може бути ознайомлення із зачісками прабабусь і прадідусів. По можливості показати ілюстрації із зображенням жінок-українок. Розповісти про догляд за волоссям нашими бабусями, про обряд першого заплітання на Гуцульщині та в інших регіонах України. На окремому занятті дати дітям знання про український віночок. На прогулянці та під час інших видів діяльності (переважно ігрової та трудової) доцільно закріпити одержані знання. Так, наприклад, у процесі творчої гри “Перукарня” закріпити знання обряду

першого заплітання, а на заняттях ручної праці вправляти малят у плетенні косичок (із стрічок, з ниток, трави тощо). Плетення віночків (з живих та штучних квітів) сприятиме розвитку сенсорних здібностей дошкільнят, формуватиме естетичний смак, уміння підбирати кольори, розміри квіток. Вихователів варто наголосити, що віночок - це символ дівочої краси, що найкращу жницю колись нагороджували вінком із колосся.

Під час проведення заняття “Хати́на Тарасикової бабусі” – підсумувати знання дітей про інтер’єр, давні речі вжитку.

Щоб познайомити дітей зі звичаями та традиціями, що побутували при будівництві хати, доцільно провести таку підготовчу роботу: розглянути різні види будинків на малюнках; провести екскурсію будь-якою вулицею міста (села), звернувши увагу на різні будинки, їхню архітектуру. Далі проводиться заняття з конструювання у поєднанні із заняттями з розділу програми “Дитина і навколишній світ”.

(Калуська Л. В. Дивокрай : вибрані дидактико-методичні матеріали у 2-х книгах для працівників дошкільних закладів. Книга перша. Тернопіль : Мандрівець, 2004. 320 с.).

Текст 2

У науці існує значна кількість досліджень фразеологізмів, проте розвідок психолінгвістичного спрямування, що з’являються останнім часом все ще небагато. Саме вони дають нові дані про специфіку функціонування фразеологічних одиниць (далі – ФО) в мовленні людини. Фразеологічні одиниці – це складні семантичні комплекси, процеси сприймання й відтворення яких значно відрізняються від відповідних процесів вільних словосполучень і слів. Незважаючи на психолінгвістичне походження й досить динамічне соціальне функціонування ФО у мовленні, ці оперативні мовленнєві одиниці залишаються на сучасному етапі малодослідженою проблемою таких галузей знань, як психолінгвістика і лінгводидактика. Фразеологізми вивчаються традиційно в мовознавчому аспекті, але не як явище реальної міжособистісної комунікації. Саме тому вони не стають об’єктом і предметом широких психолінгвістичних досліджень, хоча деякі науковці актуалізують питання детальнішого вивчення фразеологічних одиниць у межах психолінгвістики і лінгводидактики, порівняно з тим, як це робиться зараз.

Фразеологічні одиниці належать до засобів соціальної і міжособистісної комунікації суб’єктів, якій переважно притаманний переважно побутовий мовний стиль. Використані під час міжособистісної взаємодії фразеологізми надають мовленню кожної людини/дитини особливої влучності, точності,

виразності, образності, національного колориту. Вживані фразеологічні звороти в делікатній формі відтворюють негативні риси характеру людини, її життєвий устрій і звички, національні традиції. Ємкість і лаконічність фразеологічних виразів дозволяють виражати найскладніший смисл стисло, дотепно, доречно, економно, точно, дохідливо й переконливо. Фразеологізовані структури (ФС), пов'язані з ментальною, інтелектуальною, емоційною сферою життя людини/дитини, відображають їхню фактичну мовленнєву поведінку і спрямовані на реалізацію потреб мовця як комуніканта.

(Мисан І. В. Психолінгвістичний та лінгводидактичний аспекти фразеології. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 13 (272), Ч. III, С. 112–116).

Текст 3

Мовленнєве середовище, що оточує дитину, за своїм впливом на розвиток мовлення може бути стихійним нестимульованим, стимульованим і актуальним. Стихійно-стимульованому мовленнєвому середовищу властива пасивна мовленнєва взаємодія. Дитина сприймає мовлення дорослих і всіх мовців цього середовища таким, яким вона його чує, мовлення, притаманне саме цій мовленнєвій спільноті. Дитина відчуває його вплив опосередковано в процесі щоденного спілкування в сім'ї, в соціумі (у дворі, з друзями, у дошкільному закладі, у школі й т. ін.). Стихійне нестимульоване багатомовне мовленнєве середовище породжує явища інтерференції, спричиняє неусвідомлені дитиною мовленнєві помилки на основі проникнення елементів однієї мови в мовлення іншими мовами.

Стимульоване багатомовне мовленнєве середовище – це: організований процес навчання кількох мов і розвитку мовлення на різних вікових етапах у навчальних закладах різного типу, що супроводжується педагогічно стимульованою мовленнєвою взаємодією педагога й учнів. Стимульоване полікультурне середовище запобігає інтерферуючих впливів, сприяє усвідомленому засвоєнню дитиною з раннього віку двох і більше мов під керівництвом педагога – носія кількох мов, тобто біглога чи поліглога.

Актуальне полікультурне мовленнєве середовище – це максимально активна ініціативна взаємодія дитини з іншими учасниками спілкування – багатомовними мовцями; це занурення дитини в активну багату мовленнєву діяльність в обмеженому міжкультурному просторі (музичні ранки, міжнаціональні свята, залучення до виконання полінаціональних обрядів, звичаїв, традицій; знайомство з національним одягом, посудом, їжею, етикетом і т. ін.).

Вплив полікультурного мовленнєвого середовища на дитину та її мовлення буде ефективним тільки за наявності розвивальної функції цього середовища. Розвивальне полікультурне мовленнєве середовище – це потенційні можливості позитивного впливу різноманітних факторів у їх взаємодії на мовленнєвий розвиток дитини й формування багатомовної особистості (біглога, поліглога).

Зазначимо, що розвивальний потенціал може мати й стихійне, і організоване мовленнєве середовище. Це залежить насамперед від якості мовлення, культури мовлення та мовної особистості мовців, які оточують дитину, з якими вона постійно спілкується, та інших стимулюючих факторів.

(Діти і соціум. Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. Богуш та ін. К., 2006. 404 с.).

Текст 4

Для вчителя дитячі ігри – обтяжливе явище, те, що заважає дисципліні, порядку чи то на уроці, чи то на перерві. Учителі всілякими способами намагаються припинити безлад у навчальному просторі (біганину коридорами, стрибання, голосні ігри), мотивуючи це тим, що це ставить під загрозу їх репутацію, порушує порядок шкільного життя. Тобто, на думку вчителів, виховані, а значить, гарні – це ті діти, які не бігають, не шкодять, не заважають іншим.

Педагог сприймає дитину очима дорослого, і все, що важливо для дитини, педагогу, на жаль, вбачається зайвим, принаймні в школі. Навіть гра в навчальному процесі – діяльність жорстко регламентована, у ній немає місця щирості, бурхливим радощам, зате є сценарій, що чітко визначає участь кожного в загальній діяльності. Педагоги, які погоджуються грати ролі дитини чи якогось казкового героя, роблять це з великим небажанням, тому що в цій грі керують правила, створені дітьми, а для дорослого думка, що ним керує дитина, є неприпустимою.

Діти мають протилежну точку зору відносно цього питання. Саме в грі діти розкривають свої можливості, саме в грі вони прилаштовуються до ролі, саме в іграх вони вчаться спілкуватися з однолітками, у грі діти виконують безліч неписаних правил заради того, щоб бути прийнятими в дитяче співтовариство. У грі розкриваються та розвиваються такі якості, як самостійність та своєрідна дитяча впертість, яка вчителям не до вподоби. Ми також відзначили, що вчителі намагаються мінімізувати не лише місце гри в навчальному процесі, вони також побоюються дитячих об'єднань. Поодинці дітьми керувати легше. Тобто в навчальному процесі діти можуть виконувати

колективні завдання, проте лише до тих пір, поки це необхідно вчителів. Лише дуже незначна кількість вчителів початкової школи будують свою педагогічну діяльність на основі соціоігрових методів, на основі різних форм взаємодії дітей (Діти і соціум. Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. Богуш та ін. К., 2006. 404 с.).

Текст 5

Характеризуючи сучасний стан дитинства, учені відзначають, що під впливом причин соціального, економічного та психологічного характеру відбувається деформація змісту дитячої субкультури (збіднення дитячого фольклору, втрата усних текстів, зміни сюжетно-рольових ігор та ін.). Недостатня увага приділяється специфіці буття дитячих спільнот, помітне відчуження дітей від дорослих і однолітків, що спричиняє появу в соціумі певного бар'єру між світом дітей і дорослих, стихійне виникнення різних дитячих об'єднань і груп, опозиційних до усталених культурних цінностей суспільства. Особливості дитячої субкультури розглянемо пізніше.

Протиріччя та складності сучасності вимагають соціально-педагогічної та психологічної підтримки людини, починаючи з перших років її життя, що передбачає врахування та вивчення всієї повноти взаємодії дитини на ранніх етапах онтогенезу з середовищем, з різними структурами макро- та мікросоціуму з метою забезпечення гармонійного буття особистості як суб'єкта соціокультурного життя, а також освітньо-виховного процесу. Зважаючи на актуальність означеної проблеми, центральним завданням дослідження стало вивчення соціально-педагогічних умов сприяння процесу соціалізації дітей на етапі переходу від дошкільного до шкільного дитинства в різних умовах життєдіяльності.

Включно до шістдесятих років під „соціалізацією” переважна більшість дослідників розуміла розвиток людини в дитинстві, у підлітковому віці та юнацтві. Лише в останнє десятиліття дитинство перестало бути єдиним у цьому плані фокусом інтересів дослідників, а вивчення соціалізації поширилось на дорослий і навіть на похилий вік.

(Діти і соціум. Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. Богуш та ін. К., 2006. 404 с.).

Текст 6

Сучасний етап суспільного розвитку поставив перед освітою принципово нове завдання – виховання особистості в умовах демократизації суспільних

інститутів. Тобто забезпечення кожному вихованцеві таких умов, за яких могли б найкращим чином реалізуватись його потенційні можливості.

Мета діяльності кожного освітнього закладу – допомогти дитині перетворити задатки на творчі здібності за умов активного розвитку дослідницьких здібностей; зміцнювати здібності й розширювати їх коло, щоб створити умови для синтезу нового діючого механізму людини – її таланту; розвивати талант і створювати умови, щоб талант із потенційного стану перетворився на діючий механізм творчості. Державними національними програмами освіти передбачено докорінне реформування концептуальних засад освіти й спрямування зусиль держави на розкриття таланту й розвитку творчого потенціалу підростаючого покоління.

Залучення дітей до творчої діяльності розкриває перед ними горизонти людських можливостей і сприяє правильному визначенню свого місця на широкому полі власних знань, умінь та здібностей. У творчості людина реалізує в усій повноті свої знання, уміння та здібності, а отже, отримавши можливість випробувати себе в різних видах діяльності, наочно переконається в наявному арсеналі знань, умінь та здібностей і цим самим адекватно оцінює свої можливості.

Тому, щоб розвинути до належного рівня творчі здібності інтелектуально обдарованої особистості, її потрібно якомога раніше виявити і впродовж її навчання цілеспрямовано впливати на розвиток творчих задатків. У вирішенні цього завдання велика роль відводиться дитячому фольклору як найбільш природному й органічному засобу виховання та навчання.

Дошкільний та молодший шкільний вік – особливий період дитинства, якому властива емоційність, розвиток образного мислення, творча уява. Для нього характерні: активність протікання всіх процесів; слабе вираження рефлексій і критичності, зростання поля реального самовираження в самореалізації за рахунок розширення кола спілкування, розвиток мотивації, самосвідомості; необхідність в оцінці дорослого; потреба в ігровій діяльності; свобода уяви і фантазії, емоційна чутливість; прагнення до нових вражень тощо. Це найбільш сприятливий період для розвитку творчого потенціалу особистості. Новизна сприйнятого, ігри та заняттях, які пов'язані з уявою, вимагають від дитини проявів винахідливості. Висока розумова активність проявляється, зокрема, в легкості виникнення нових думок, у незвичайних судженнях. О. Савченко зазначає: «У початковій школі розвиток здібностей дітей, їх творче ставлення до виконання різних завдань визначено як передумову всебічного розвитку і виховання, творчого самовираження дитячої особистості» [5, с. 194]. Цей напрям роботи можна здійснювати у процесі

розвитку літературних здібностей дітей під час роботи із різними жанрами фольклору.

(Комарівська Н. О. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. Вип. 46. С. 30–33).

Текст 7

Елементи творчості присутні в усіх видах діяльності дитини, саме вона сприяє розвитку дошкільника. Прикладом прояву творчого потенціалу, наприклад, у руховій діяльності є створення дитиною рухливих ігор: придумування назви, правил, віршованих рядків, що супроводжують певні рухи тощо. Процесом, що має творчий характер є засвоєння дитиною мови (процес засвоєння норм словотворення), дитяча гра – це теж творчість, адже, вигадуючи нові ігрові ситуації, виконуючи ігрові ролі дитина вносить своє, суб'єктивне в ігрові дії. Зображувальна діяльність, музика, конструювання тощо – продуктивні види діяльності, результатом яких є оригінальні дитячі твори. Навіть, в процесі наслідування дорослих, дошкільник творчо видозмінює ситуацію, пропускає її крізь особистий унікальний і неповторний досвід, вносить щось нове, відповідно до власних уявлень, «Нові знання творчо трансформуються кожною дитиною і набувають своїх особливостей. Ці процеси є основою тих неочікуваних актів творчості, які породжуються та реалізуються дитиною» (Біла, 2017), а в деяких видах творчої діяльності, на думку В. Моляко, діти дошкільного віку здійснюють не просто «мікровідкриття суб'єктивного масштабу», а сягають «досить високого рівня, ледве не професійного, адже деякі дитячі вірші, малюнки фахівцями визнаються часом за цілком «дорослі» (Моляко, 2004, с.3).

Такої самої думки притримується О. Туриніна і зазначає, що поведінку дитини в багатьох аспектах можна розглядатись як творчість, оскільки дитина постійно робить нові відкриття, досліджує невідомий їй світ, свідомо пізнає незнайомі речі. Науковець зазначає, що творчість дитини є, як правило, неусвідомленою і дуже часто виявляється спонтанно в невимушеній та природній для дитини (наприклад, ігровій) обстановці, досягаючи значного рівня оперування абстрактними символами (звуками, словами, математичними знаками). Дітям дошкільного віку властивий специфічний параметр творчості – імпровізація, що найчастіше проявляється саме в дитячому віці. Мимовільність, незаданість, незапланованість, зовні випадковий характер творчості дитини з

часом, зазвичай, зазнає змін, пов'язаних із потребою створити щось, з певною зовнішньою детермінованістю (Туриніна, 2007, с. 28).

Важливим компонентом творчого потенціалу дошкільника є здібності. На думку Т. Дуткевича, при наявності однакових умов (підготовленість, знання, навички, вміння) людина, що володіє певними здібностями отримує кращі результати порівняно з менш здібною. Автор зазначає, що здібності полягають «не в знаннях, вміннях та навичках, а в тому, наскільки швидко і легко людина оволодіває ними при наявності позитивної мотивації» (Дуткевич, 2014, с. 261).

(Томашевська І. Творчість дітей дошкільного віку : теоретичний аспект проблеми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 10 (114). С. 187–195).

Текст 8

Вивчення особливостей соціально-емоційного розвитку дитини дозволило виявити низку суперечностей, пов'язаних із характером взаємодії внутрішнього світу дитини й соціального оточення. Головна з них полягає у відкритості дитини довколишньому, прагненні до довіри, прийнятті дорослими й однолітками, з одного боку, і жорстокості у міжособистісних ставленнях, з іншого. Темпи й динаміка сучасного життя, соціальний поділ і економічні кризи призводять до підвищення агресивності та емоційної нестабільності в житті людей. Дорослі не завжди здатні впоратися з проблемами життєвих труднощів, зберегти впевненість і відповідальність. У цих умовах зростає роль педагога як прикладу для дитини в соціально прийнятливих способах взаємодії з навколишнім. Саме педагог має набути статусу значущого дорослого, не просто близької, а духовно близької людини, частини «духовного простору» дитини. Для цього потрібно, щоб вихователь сам достатньо осмислював свій моральний досвід, усвідомлював значення різних форм виявлення своєї особистісної позиції стосовно місця у взаєминах з людьми [4, с.14].

Знання про соціальні явища мають бути не лише зрозумілими, а й важливими для дитини. Вихователі часто звертаються до мотивації «Вам це придасться у житті», однак слід визнати, що для дошкільнят вона не є достатньо актуальною. Більш значущою є орієнтація «як дорослий». І зовсім недопустимим у виховному сенсі є використання у педагогічному процесі засобів, що можуть спровокувати дитину до антигуманних і антисоціальних проявів (наприклад, акцентування сили як засобу вирішення конфлікту, наведення порядку або надмірне засудження негативного вчинку, що переходить у зневажливу оцінку особистості тощо) [5, с.15].

Найкращий спосіб передачі дітям норм поведінки - створення сприйнятливої соціальної ситуації розвитку. Для соціально-емоційного благополуччя в плані успішності взаємодії з оточенням як в нових ситуаціях, так і в звичних обставинах важливу роль відіграє відчуття впевненості у собі та інших людях. Упевненість виступає показником особистісних можливостей дитини. Дитина тоді впевнена, коли відчуває підтримку, коли у неї не виникає страху бути незрозумілим і покараним. Неважко зрозуміти, що таке ставлення формується частіше в дітей з позитивним емоційним досвідом взаємодії з оточенням. У процесі спілкування з однолітками і дорослими, особливо з близькими людьми, у дітей формуються емоційні установки стосовно себе і оточення. Стійкі емоційні установки набувають функції внутрішньої оцінки, своєрідної призми, через яку сприймається ситуація, подія, інша людина.

(Черепаня Н. І. Виховання дітей дошкільного віку у взаємодії з соціальним довкіллям. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Випуск 1 (38). С. 319–322).

Текст 9

Засвоєння дітьми елементарних знань і уявлень про власне тіло, про свій організм, про складники здоров'я, його формування та збереження має відбуватися в цікавих формах, що містять читання та обговорення казок, елементи ігор, бесід, реальних і віртуальних екскурсій, організованих вихователями з освітньою метою, демонстрацію та обговорення ілюстрацій, які мають відповідну тематику. Окрім цього, діяльність вихователів щодо засвоєння знань про здоров'я і усвідомленого ставлення до власного здоров'я у дітей дошкільного віку передбачає розкриття істотних зв'язків і залежностей, які існують між станом здоров'я людини та її способом життя, тому значну увагу під час таких занять варто приділяти розумінню сутності здорового способу життя та шляхів його формування. Важливо, щоб нові знання відповідали віку дітей і були доступними для сприйняття ними. Для становлення всебічно розвиненої, здорової особистості такі заняття повинні поєднуватися з руховою активністю дітей, що може реалізовуватися у формі рухливих ігор, занять гімнастикою, плаванням тощо. Основою занять з рухової активності дітей дошкільного віку можуть стати як відповідні сучасні педагогічні технології, так і досвід української народної педагогіки, пов'язаний з іграми, забавками, елементами танців. В русі, наприклад під час освітніх екскурсій або ігор на свіжому повітрі, дитина ознайомлюється з навколишнім середовищем, задовольняючи свої природні потреби в пізнанні, в спілкуванні з

однолітками, в розвитку кінетичних та інших здібностей. На нашу думку, саме поєднання елементарних (відповідно віку дітей) занять, спрямованих на формування знань про здоров'я, з руховою активністю дошкільнят є обов'язковою умовою здоров'язбереження дітей. Друга умова здоров'язбереження дітей за своїм змістом логічно доповнює попередню умову і полягає в доцільності використання в закладах дошкільної освіти сучасних здоров'язбережувальних педагогічних технологій. Здоров'язбережувальні педагогічні технології – це сукупність принципів, методів, форм і засобів пізнавальної, ігрової або іншої діяльності дітей, що забезпечує зміцнення та збереження їх здоров'я.

(Орлова М. Організаційно-педагогічні умови збереження здоров'я дітей дошкільного віку. Молодь і ринок. 2019. № 5 (172). С. 179–184).

Текст 10

Важливим етапом у житті дитини є вступ до дошкільного начального закладу, умови якого значно відрізняються від тих, до яких вона звикла. В дитячому садочку зовсім інші люди, інший режим дня, харчування, діяльність. Все, що оточує дитину є новим та незнайомим. Тому має пройти деякий час, для того, щоб вона змогла адаптуватися. Для кожного цей процес є різним: важчим або легшим, довшим або коротшим, і у кожного свої особливості, проте адаптація до нових умов є невід'ємною частиною життя усіх людей і має велике позитивне значення.

Адаптація – це процес, що передбачає гармонійне, з погляду індивідуальних прагнень дитини, задоволення її потреб, створення умов для її здорового щасливого життя [4, с. 11].

Залежно від поведінки дитини О. С. Нуреева, та З. І. Шейнфельд поділяють процес адаптації дитини до умов ДНЗ на кілька основних фаз:

1. “Шторм” — у відповідь на комплекс нових впливів усі системи організму дитини відповідають бурхливою реакцією і значним напруженням.

2. “Шторм утихає” — період нестабільного пристосування, коли дитячий організм шукає оптимальні варіанти реакції на зовнішні впливи.

3. “Штиль” - період відносно сталого пристосування [3, с. 45–49].

Залежно від тривалості адаптаційного періоду та поведінки дитини Морозова О. І. виділяє три ступені адаптації малюка до дошкільного закладу.

Легкий ступінь адаптації - поведінка дитини нормалізується протягом 10-15 днів (фізіологічна, природна адаптація), дитина вливається в новий колектив безболісно, їй там комфортно, вона не влаштовує істерик, коли мама приводить

в дитячий садок. Такі діти, як правило, хворіють нечасто, хоча в період адаптації "зриви" все ж таки можливі.

Середній ступінь адаптації – поведінка дитини нормалізується протягом 15-30 днів дитина починає худнути, хворіє, але не важко, без ускладнень. Малюк більш-менш спокійно приходить в дитячий садок, може періодично "поплакати", але ненадовго. Найчастіше в цей час захворювань не уникнути.

Важкий ступінь адаптації - патологічна адаптація. Вона може тривати від 2 місяців і більше. У цей період у дитини спостерігаються значне погіршення апетиту і навіть повна відмова від їжі, порушення сну і сечовипускання, різкі перепади настрою, часті зриви і капризи. Крім того, малюк дуже часто хворіє, що в даному випадку нерідко пов'язано з небажанням дитини йти в дитячий садок. Такі діти в колективі відчувають себе невпевнено, майже ні з ким не грають та не спілкуються [2, с. 45–49].

Тривалість фаз та ступінь адаптації великою мірою залежить від умов, які будуть створені у дитячому садочку для оптимального пристосування дитини.

(Аврамчук Ю. В., Комаревич Г. О. Педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до дошкільного навчального закладу. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир: ФОП Левковець, 2016. Ч. I. С. 15–18).

Текст 11

Попередити зіткнення, конфлікти дорослих з дітьми можна, якщо з ранніх років дитина привчається підкорятися вимогам старших і разом з тим, якщо ці вимоги весь час ускладнюються. Дорослішаючи, діти інтуїтивно відчувають, що за батьківськими «не можна» прихована турбота про їхню безпеку, благополуччя. За сучасних умов, коли більшість батьків багато працюють, аби забезпечити сім'ю, діти з таких родин часто жалкують, що батьки дозволяють їм дуже багато, навіть те, що заборонено іншим. Вони мотивують це тим, що батькам до них просто байдуже. Проте виникає запитання: чому діти, почувавшись більш захищеними за умов встановленого дорослими порядку і чіткої регламентації правил, водночас намагаються порушувати ці порядок та правила? Існує багато причин, але найголовніша – діти насправді повстають не проти власне правил і вимог, а проти засобів їх «впровадження в життя», тобто проти силових методів, дій, проти авторитаризму батьків.

Як це не парадоксально, але дітям теж потрібні порядок і правила поведінки – вони на них очікують. Виконання писаних і неписаних законів людського існування робить життя маленької людини зрозумілим,

передбачуваним, створює відчуття безпеки. Батькам знайомі ситуації, коли їхня дитина, ще немовлям, опинившись поза домівкою, у незнайомому місці, починає вередувати, плакати і заспокоюється, лише повернувшись додому, до звичного оточення.

Відомий психолог Юлія Гіппенрейтер сформулювала кілька правил, які допомагають батькам встановлювати і підтримувати безконфліктну дисципліну дітей у родині. Так би мовити, правила про правила.

Перше правило. У житті кожної дитини обов'язково мають існувати певні обмеження, вимоги, заборони, тобто правила. Це корисно пам'ятати тим батькам, які прагнуть уникати сімейних конфліктів, намагаються якнайменше засмучувати дитину. Як результат, вони потурають капризуванням, вимогам дитини.

Друге правило. Обмежень, вимог, заборон, тобто правил, не повинно бути забагато і вони мають бути гнучкими. Дотримання цього правила застерігає батьків від інших крайнощів – виховання в дусі «закручування гайок», або авторитарного стилю. Обидва правила, разом узяті, передбачають наявність у батьків почуття міри, їх особливу мудрість у розв'язанні питань щодо «можна» і «не можна» у взаєминах із дітьми.

Третє правило. Батьківські вимоги не повинні мати протиріччя з важливішим потребами дитини. Так, дуже часто батьківське «не можна» стосується дитячої над активності: не можна багато бігати, стрибати, лізти на дерева і паркани, кидатись камінням, малювати будь-де, голосно кричати і сміятися тощо. Забороняти це і ще багато чого дитині — усе одно що намагатися загатити повноводну річку, тому що все назване вище є ознакою дуже важливих для розвитку дитячої особистості потреб — у русі, пізнанні, вправлянні. Батькам слід спрямовувати дитячу над активність у безпечне русло: можна «досліджувати» калюжі, але у високих чоботах, можна вирізати з дорослим сніжинки, але з ножицями з заокругленими кінчиками.

Четверте правило. Обмеження, вимоги, заборони повинні узгоджуватися поміж усіма дорослими членами сім'ї, постійно підтримуватись. У ситуації розбіжностей дитина не може призвичаїтись до вимог, засвоїти певні правила, звикнути до дисципліни. Вона звикає домагатись свого, провокуючи дорослих на конфронтаційні взаємини. Навіть якщо один із батьків не згодний із думкою другого, краще обговорити ситуацію, що склалась, за відсутності дитини і дійти компромісу.

П'яте правило. Тон, яким повідомляється вимога або заборона, має бути швидше дружнім, аніж директивним. Будь-яка заборона бажаного є важким іспитом для дитини, а якщо ця заборона висловлена сердитим або владним

тоном, іспит стає вдвічі важчим. Пояснення заборони має бути коротким, чітким, зрозумілим і повторюватися лише раз. Іноді дитині важко перебороти свої бажання або небажання підкорятися.

(Баранюк Л. К. Виховання дисциплінованості дошкільників в умовах ДНЗ. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир: ФОП Левковець, 2016. Ч. I. С. 24–26).

Текст 12

Уява у дитини починає розвиватися доволі рано, вона слабша, ніж у дорослого, але вона займає більше місця в її житті. Т. В. Дуткевич зазначає, що саме уява є основним новоутворенням у дошкільному віці, оскільки вона формується під впливом ігрової діяльності і уможливорює заміщення одного предмета іншим. Головною особливістю уяви, на думку автора, є можливість виділяти ціле раніше від частини і переносити риси одного об'єкта реальності на інший. Сама уява вважається ним як основна форма пізнання в дошкільному віці, що обов'язково супроводжує всі види розумової діяльності дитини [3].

Дошкільник може уявити значно менше, ніж школяр чи доросла людина, оскільки у нього менший запас знань, з елементів яких створюються нові образи. Одноманітнішими, ніж у школяра і дорослої людини, є засоби, якими користується дошкільник під час їх створення.

Особливостями дитячої уяви є: неточність образів; невимогливість; спотворення, гіперболізація (перебільшення) дійсності; довіра до образів уяви; слабкість критичної думки (невміння відрізнити реальність від видуманого, що часто дає привід дорослим звинувачувати дитину у брехливості, хоч насправді це не так, оскільки дитина не має при цьому корисливої мети); тісний зв'язок з емоціями, вигаданих образів – з реальними; нестійкість (олівець – спочатку дерево, потім – термометр); надзвичайна яскравість і перевтілення в образи уяви (любить знайомі казки); недостатня узагальненість образів уяви (перекотиполе – колобок); репродуктивний (відтворювальний) характер [4; 6].

Як бачимо, образи уяви у дітей дошкільного віку ще не стійкі, напрям її роботи швидко змінюється під впливом зовнішніх вражень. За нетривалий час діти кілька разів переходять від одних ігор до інших. Такими нестійкими є образи уяви, створені в інших видах діяльності. Діти легко перетворюють подумки один предмет на інший, наділяючи його різноманітними якостями: стілець використовують як літак, будинок, паровоз тощо.

З кожним роком уява дітей стає стійкішою. Дошкільники середнього і старшого віку можуть довго гратися в одну сюжетну гру, навіть і після перерви на інші справи легко повертаються до попереднього сюжету, знайомих малюнків, споруд.

(Борисюк О. М., Лепех О. М. Психологічні аспекти формування уяви у дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2018. Випуск 1. С. 3–13).

Текст 13

В останні десятиліття науковці (К. Barnett, К. Chan, J. McNeill, D. Cook, В. Comber, S. Nichols) досліджуючи розвиток дитини висловлювали думку, що неважливо, як часто сім'ї та діти взаємодіють протягом дня, якщо діти отримують 15-20 хвилин «якісного часу» для ігрової діяльності. Однак новіші дослідження показали, що «якісний час» корисний дітям, але їм також потрібно проводити час з іншими членами сім'ї протягом дня, для свого потенційного розвитку. Не існує чарівної кількості хвилин або годин, яку ми можемо рекомендувати для оптимального сприяння розвитку дитини, оскільки насправді мова не йде про загальну кількість хвилин, витрачених на взаємодію [Barnett, et al : 2010]. Швидше за все, важливо, щоб діти відчували себе по-справжньому залученими та частиною звичної діяльності зі своїми батьками та іншими близькими членами сім'ї протягом дня.

Можливості виховання зосереджені під час особливих ігрових моментів, але не обмежуються ними. Перебування у черзі в магазині може бути ідеальним часом і місцем для батьків та дітей, щоб поділитися спеціальною грою, танцем чи піснею.

Таким чином, дорослий звертає увагу дитини на світ навколо: кольори, предмети, форми, літери які бачить дитина, тим самим спонукає її вчитися, рости, веселитися. Потім бачить результат: відсутність плачу та ниття повз шоколадні батончики. Щось таке приземлене, як збирання іграшок перед пирососом, може стати цікавим (і навчальним) досвідом, якщо батьки підходять до цього з любов'ю, гумором та творчістю.

Хочемо звернути увагу на те, що середовище для виховання покращується, коли присутні книги, іграшки, музичні інструменти, які допоможуть стимулювати творчість, а також фізичний та розумовий розвиток дитини.

(Замелюк, М. І. Ігровий простір дитини дошкільного віку: місце і роль дорослого.

Текст 14

Дослідники підкреслюють значущість дошкільного віку для вирішення питань екологічного виховання, оскільки саме в цей період дитина набуває першого досвіду взаємодії зі світом природи, формуються основи її ціннісних орієнтацій.

Варто зазначити, що складова свідомості особистості дитини дошкільного віку, яка пов'язана з відображенням процесів бережної взаємодії дитини з об'єктами та явищами природи, називається екологічною відповідальністю. Проаналізувавши науково-педагогічні джерела [2; 6; 7], ми визначили, що екологічна відповідальність дошкільників, як невід'ємна частина свідомості дитини, виконує наступні функції:

1) регулятивну (усвідомлення можливостей раціонального використання природних ресурсів та збереження природи);

2) пізнавальну (вивчення причин забруднення навколишнього середовища, знання про необхідність зменшення витрат сировини та відходів, пошук раціональних шляхів збереження та відновлення біосфери);

3) мотиваційну (виявлення інтересу та готовності до діяльності, що забезпечує пізнання природи і формування навичок доцільної поведінки, позитивна реакція на ситуації взаємодії з різними об'єктами природи);

4) прогностичну (передбачення можливих негативних наслідків діяльності людини та пошук шляхів їх мінімізації);

5) виховну (сприяє розвитку екологічної культури, відповідальності та екологічної поведінки).

Екологічна відповідальність не обмежується лише відображенням та пізнанням законів природи. Вона передбачає формування структури поведінки особистості, що дозволяють адекватно реагувати на зміни природного довкілля.

(Удот, В. (2021). Природне довкілля як чинник формування відповідальності у дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volynienses*. № 1. С. 45–50).

Текст 15

Ефективною формою співпраці з формування уявлень про професії є екскурсії вихідного дня, під час яких діти разом із батьками відвідують: стадіон; кінний клуб; рок-школу; скеледром; шахову школу; піцерію, мотошколу; стейк-хауз, де мають можливість познайомитися з новими професіями та їх значенням для суспільства.

Екскурсія у професію – спільна форма роботи ЗДО і членів родини вихованці, яка передбачає екскурсії до місць роботи батьків вихованців. Найліпший час для такої роботи – травень і період літнього оздоровлення. Упродовж травня вихователі опитують батьків, чи можна відвідати їхні місця роботи та визначають, у які з визначених організацій та установ міста доцільно організувати екскурсії.

Вдалими є майстер-класи батьків, зокрема з гончарства, кулінарної справи, робототехніки та ін.. Під час таких заходів батьки не просто ознайомлюють дітей із власними професіями, а й у цікавій і доступній формі залучають їх до «професійної» діяльності. Незабутнє враження на дітей справляють майстер-клас зі столярної справи (гончарства, ткацтва), під час якого діти долучаються до виробничого процесу (прикрашають готові предмети декоративним розписом). Останнім часом збільшилася кількість батьків-учасників бойових дій на сході України, яких запрошують, щоб познайомити з професією військового. Обов'язково обговорюється зміст розмови, доступність і безпечність інформації. Зазвичай, діти слухають веселі історії про тварин, які приносять часточку домашнього тепла в суворе військове життя. Особливо подобається дітям розглядати й приміряти речі, які приніс із собою татусь: тактичні окуляри, каску, фляжку, планшет тощо.

(Ковалевська Н. Співпраця ЗДО і сім'ї у процесі формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2021. № 78. С. 27–31).

Завдання 4

З поданих тестів випишіть терміни, згрупуйте відповідно до класифікації, підберіть (якщо можливо) синоніми. Зібраний матеріал оформіть у таблицю.

Текст 1

Життя людини тісно пов'язане із природою. Природа – це могутнє джерело всебічного розвитку людини, яке через спілкування формує її світогляд, виховує почуття. Людина – частина природи. Інтерес до природного довкілля проявляється у неї з самого народження. Питанням формування у дітей любові до природи, свідомого ставлення до природного довкілля, розвитку вміння помічати прекрасне у навколишньому середовищі з кожним днем набуває все більшої значущості в системі освіти України.

Дитячий садок є найпершим суспільним середовищем, в якому дошкільник набуває знань, умінь і навичок, які визначають ступінь

сформованості його особистості, готовності до школи та подальшого життя. Саме тому дошкільний вік можна назвати найважливішим етапом у розвитку екологічної культури особистості. У цей період формується позитивне та емоційно-ціннісне ставлення до природного довкілля, закладаються основи екологічних позицій дитини, які проявляються у взаємодії особистості з природою та навколишнім середовищем, усвідомленості до своїх дій щодо природокористування та збереження екологічного середовища, формуються риси природничої компетентності. Саме тому так важливо починати виховання любові до природи з перших днів відвідування дитиною дошкільного закладу.

Відомо, що екологічне виховання дітей дошкільного віку, насамперед, базується на засвоєнні ними певних знань про природу та її взаємозв'язки з людиною і її діяльністю. Проте, для ефективного виховання у дітей любові до природи, важливим є не стільки когнітивний компонент скільки емоційний складник та позитивний досвід спілкування із природою оточуючого середовища.

Тож для розуміння дитиною дошкільного віку глобальних уявлень про природу та Всесвіт, розвитку любові до навколишнього середовища, потрібно дотримуватись послідовності та поступовості у формуванні окремих компонентів дитячої свідомості. Тому одним з перших етапів у розвитку ціннісного ставлення до природи потрібно вважати саме виховання любові до природи рідного міста. Таким чином, педагог дасть змогу дитині усвідомити важливі поняття, починаючи від простого, до складного, зможе виховувати естетичні почуття до природного довкілля безпосередньо в тому середовищі, де знаходиться дитина, розвине усвідомлення відповідальності за природу, як за власний життєвий простір [1]. Кожен населений пункт України має свої природничі та екологічні особливості, дізнавшись про які, дитина збагне унікальність та неповторність природи в цілому.

(Богдан Т. М., Гайдай А. П. Виховання у дітей дошкільного віку любові до природи рідного міста Батурич. *Молодий вчений*. 2021. № 6 (94). С. 10–15).

Текст 2

Основною тенденцією дошкільного періоду дитинства є становлення основних особистісних якостей людини, формування основи її самосвідомості, її емоційної сфери, духовності. У старшому дошкільному віці дитина живе почуттями. Це сенситивний до яскравості, виразності предметів та явищ період, і завдання вихователя полягає в розвитку чуттєвої сфери дитини, виявленні взаємозв'язків мислення і почуттів. Як зазначає Н.Бондаренко, дитина старшого

дошкільного віку частіше ідентифікує себе з об'єктом, який викликає яскраві емоційні реакції. Стосовно духовного розвитку старших дошкільників учена зауважує, що більш прийнятним буде визначення, згідно з яким "ідентифікація розглядається як акт інтерперсонального ототожнення, в якому переживання інших подані як власні. Процес інтеріоризації в цьому випадку може бути розглянуто як окремий механізм духовного розвитку, породжений і зумовлений діями механізмів наслідування, нормативної регуляції, ідентифікації" [1, 76]. На думку, Н. Бондаренко "духовна творчість дитини полягає в породженні нею нових форм дієвого ставлення до світу, нових зразків культури в процесі засвоєння творчого потенціалу людства. Дошкільний вік — це тільки початок формування взаємовідносин дитини з іншими людьми. У цей час ще можливо відкрити дитині світ душі іншої людини, не як суперника чи конкурента, а як особистості зі своїм світоглядом, почуттями, ідеалами, проблемами та труднощами. Дорослим, які оточують дитину в повсякденному житті, треба допомагати їй розпізнавати життєві реалії та будувати свою поведінку за нормами добра, милосердя, толерантності" [1, 82]. Оскільки любов, благодіяння, милосердя - це сфера прояву людського духу, то й дітей привчають до того, що ці чесноти мають виявлятися в їхньому житті щоденно і не повинні залежати від власних симпатій чи антипатій до інших. Вихователь має лише добирати адекватні засоби впливу на дітей, щоб пробуджувати вищі духовні почуття.

Одним із найбільш ефективних засобів виховання духовності дитини дошкільного віку ми вважаємо мистецтво слова, оскільки саме в ньому представлені ідеальні моделі високоморальної поведінки особистості та краси людського духу. У найкращих літературних зразках духовність людини розкривається в художніх образах, які викликають глибокі моральні та естетичні переживання, цим самим закладаючи фундамент духовності. Дитина, ототожнюючи себе, з яскравими героями, або подіями художнього твору, усвідомлюючи його текст і зміст здатна на емоційні переживання, співчуття. Все це сприяє вихованню духовності дошкільників.

Добираючи художні твори для читання дітям, слід пам'ятати передусім про їх художню цінність. Українська література для дітей багата на талановитих поетів і письменників. Твори Л.Глібова, Лесі Українки, О. Олеся, М. Рильського, П. Тичини, М. Познанської, Г. Бойка, Д. Білоуса, М. Вінграновського, І. Малковича та ін. вирізняються високим ідейно-художнім рівнем, що справляє сильний емоційний вплив на дитину, відображенням краси й довершеності художньої форми рідного слова, що сприяє не тільки розвитку в дошкільників рідного мовлення, а й вихованню духовно-багатої особистості.

(Монке О. С. Виховання духовності дітей дошкільного віку засобами української дитячої літератури. *Наука і освіта*. 2011. № 8. С. 90–93).

Текст 3

Розвиток психіки в онтогенезі пов'язаний з організацією конкретних форм діяльності. Це є свідченням того, що на формування самооцінки в кожному віковому періоді переважний вплив має відповідний даному періоду провідний вид діяльності.

За даними українського психолога та педагога Г.С. Костюка, розвиток самооцінки можливий лише за умови виконання певної діяльності, усвідомлення своїх досягнень в ній, порівняння власних досягнень з досягненнями інших людей. Вчений зосереджує увагу на тому, що значний вплив на розвиток самооцінки дитини здійснюють оцінки з боку батьків, педагогів і однолітків [4].

Інший український психолог П. Р. Чамата формування самооцінки дошкільників пов'язував з ігровою діяльністю, а саме з колективними іграми з елементами змагань, що характеризуються наявністю різноманітних оцінювальних ситуацій [9].

Українські психологи С. П. Тищенко та Л. І. Уманець, досліджуючи формування самооцінки в сюжетно-рольовій грі, зазначають, що самооцінка дітей старшого дошкільного віку опосередкована оцінкою групи і залежить від ступеня відповідності даній оцінці. Збагачення змісту самооцінки на моральній основі, зростання її реалістичності і рефлексивності, виступає як передвісник підвищення ступеня відповідності самооцінки дитини оцінці її ігровою групою і одночасно як показник сформованості властивостей самооцінки, завдяки яким вона стає фактором удосконалення самого процесу гри та ігрових стосунків [8].

Український психолог В. К. Котирло, досліджуючи особливості самооцінки в контексті емоційного розвитку дитини, зазначає, що емоційно-ціннісне ставлення до себе утворюється на основі дитячих переживань, що виникають в процесі взаємодії з іншими дітьми, яку організовує дорослий на моральній основі. Також, на думку автора, важливим для формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе є оцінки дорослих. Виявлення задоволення чи незадоволення з боку дорослого щодо успіхів дитини в різних видах діяльності, її поведінки завжди викликають у дитини певні почуття, які в подальшому впливають на її ставлення до себе і формування самооцінки.

(Карвацька Х. М. Проблема розвитку адекватної самооцінки дітей старшого дошкільного віку у психолого-педагогічних дослідженнях. *Молодь і ринок*. 2018. № 10 (165). С. 152–155).

Текст 4

Здоров'язбережувальна компетентність передбачає наявність у людини комплексу сформованих навичок, до яких належать:

1. Життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю:

- Навички раціонального харчування (дотримання режиму харчування; уміння скласти харчовий раціон, враховуючи реальні можливості та користь для здоров'я; уміння визначати й зберігати високу якість харчових продуктів).
- Навички рухової активності (виконання ранкової зарядки; регулярні заняття фізичною культурою, спортом, рухливими іграми, фізичною працею).
- Санітарно-гігієнічні навички (навички особистої гігієни; уміння виконувати гігієнічні процедури).
- Режим праці та відпочинку (вміння чергувати розумову та фізичну активність; уміння знаходити час для регулярного харчування й повноцінного відпочинку).

2. Життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю:

- Навички ефективного спілкування (уміння слухати; уміння чітко висловлювати свої думки; уміння відкрито виражати свої почуття; володіння невербальними засобами комунікації (жести, міміка, інтонація тощо); адекватна реакція на критику; уміння просити про послугу або допомогу).
- Навички співчуття (уміння розуміти почуття; потреби і проблеми інших людей; уміння допомагати та підтримувати).
- Навички розв'язування конфліктів (уміння розрізняти конфлікти поглядів і конфлікти інтересів; уміння розв'язувати конфлікти поглядів на основі толерантності; уміння розв'язувати конфлікти інтересів за допомогою конструктивних переговорів).
- Навички поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації (навички впевненої (адекватної) поведінки, уміння розрізняти прояви дискримінації; уміння обстоювати свою позицію та відмовлятися від небажаних пропозицій, зокрема й пов'язаних із залученням до куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин; уміння уникати небезпечних ситуацій і адекватно діяти при загрозі насилля).
- Навички спільної діяльності та співробітництва (уміння бути „членом команди”; уміння визнавати внесок інших у спільну роботу; уміння адекватно оцінювати свої здібності та свій внесок у спільну діяльність).

3. Життєві навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю:

- Самоусвідомлення та самооцінка (уміння усвідомлювати власну унікальність; позитивне ставлення до себе, інших людей, до життєвих

перспектив; адекватна самооцінка: уміння реально оцінювати свої здібності й можливості, а також адекватно сприймати оцінки інших людей).

- Аналіз проблем і прийняття рішень (уміння визначати суть проблеми та причини її виникнення; здатність сформулювати декілька варіантів розв'язання проблеми; уміння передбачати наслідки кожного з варіантів для себе та інших людей; уміння оцінювати реальність кожного варіанта, враховуючи власні можливості та життєві обставини; здатність обирати оптимальні рішення).

- Визначення життєвих цілей та постановка завдань (уміння визначати життєві цілі, керуючись своїми потребами, нахилами, здібностями; уміння планувати свою діяльність, враховуючи аналіз можливостей і обставин; уміння визначати пріоритети й раціонально використовувати час).

- Навички самоконтролю (уміння правильно виражати свої почуття; уміння контролювати прояви гніву; уміння долати тривогу; уміння переживати невдачі; уміння раціонально планувати час).

- Мотивація успіху та тренування волі (віра в те, що ти є господарем свого життя; установка на успіх; уміння зосереджуватися на досягненні мети; розвиток наполегливості та працьовитості).

(Максимова О. О. Застосування здоров'я-збережувальних та здоров'яформувальних технологій у дошкільному навчальному закладі. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 7–11).

Текст 5

В перші 7 років життя розвиток дитини знаходиться в особливо великій залежності від рухового режиму, фізичне виховання в дошкільному віці набуває першорядного значення. Несвоєчасність і низька ефективність вирішення завдань фізичного виховання в період дитинства призводять до порушення розвитку дитини і негативно впливають на її розумову сферу. Найбільш загальними специфічними завданнями фізичного виховання дітей дошкільного віку є:

- 1) охорона і зміцнення здоров'я дітей;
- 2) всебічний фізичний розвиток та загартовування організму;
- 3) своєчасний і різнобічний розвиток рухів і виховання рухових якостей.

У фізичному вихованні дошкільнят передбачений весь необхідний комплекс основних засобів фізичного виховання. До них відносяться, перш за

все, фізичні вправи, гігієнічні та природні фактори, раціональне харчування, особиста гігієна, правильний режим.

Форми фізичного виховання дітей дошкільного віку досить різноманітні. Це заняття фізичними вправами, рухливі ігри, ранкова гімнастика, спортивні розваги, свята, прогулянки, піші переходи тощо. У дитячому садку всім формам фізичного виховання відведене певне місце в режимі дня. Вони пов'язані між собою, доповнюють один одного і проводяться в обов'язковому порядку.

Навчання рухів відбувається на спеціально організованих заняттях - основній формі роботи з фізичного виховання з дітьми дошкільного віку. Саме на спеціальних заняттях діти вчасно оволодівають необхідним об'ємом знань і рухових умінь, які не можуть бути засвоєні в процесі ігор, повсякденного спілкування з дорослими, самостійних спостережень та ін. Заняття фізичними вправами є обов'язковими для всіх практично здорових дітей.

Організатором і керівником педагогічного процесу в дошкільних установах є вихователь. Фізичне виховання дітей першого року життя не виділяється в самостійний розділ. Воно безпосередньо зливається з усім процесом виховання дитини.

(Антоненко В. В. Методичні основи забезпечення рухового режиму у дитячому садку. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 21–23).

Текст 6

Уже в 4-ри роки дитина досягає стадії формальних логічних операцій, після чого її мислення стає схожим на мислення дорослої людини. Дитина старшого дошкільного віку вдається до наочно-дієвого мислення, тоді, коли перед нею постає завдання, для виконання якого їй не вистачає досвіду й знань. У інших випадках починають домінувати дії з образами. Діючи з образами подумки, дошкільник спочатку уявляє реальну дію з предметами та її результат й лише тоді виконує завдання. Забезпечує такий процес образне мислення.

Дошкільники 6 років починають працювати вже з символами. Такі дії вимагають відволікання від реальних предметів, заміни предметів словами, числами, схемами тощо. Уміння оперувати символами називають логічним мисленням. Воно формується на основі наочно-образного і є вищою стадією мислення. Отже, підґрунтя розвитку логічного мислення закладається вже в дошкільному віці. У 5 років дитина здатна оволодівати на елементарному рівні

операціями логічного мислення: порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, змістове співвідношення тощо.

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" передбачає формування логіко-математичної компетентності дошкільників. Логіко-математична компетентність це здатність здійснювати: класифікацію геометричних фігур, предметів та множин; серіацію за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі, часі; обчислення та вимірювання кількості, відстані, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу [1].

Такий напрям роботи передбачає засвоєння дошкільниками елементарних логічних прийомів та орієнтований насамперед на формування вміння розмірковувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати свою думку, робити прості висновки. Комплекс елементарних логічних понять і дій, у свою чергу, становить абетку логічного мислення і є необхідним підґрунтям для розвитку особистості дитини та формування її компетентності. При цьому важлива не стільки наявність логіко-математичних знань, скільки здатність логічно мислити у різних життєвих ситуаціях, розсудливо поводитися, проявляти високу пізнавальну активність, кмітливість, гнучкість мислення, самостійність суджень, тобто поводитися компетентно, відповідно до своїх вікових можливостей, індивідуального та життєвого досвіду. Отже, на сучасному етапі більшою мірою навчання дошкільників це програма життя, а не програма знань. Розглянемо можливості активного включення в процес логічного розвитку дитини дошкільного віку різних прийомів розумових дій на математичному матеріалі.

Під час навчання порівнювати (спосіб мислення, спрямований на виявлення ознак подібності й відмінності між предметами та явищами) дитина оволодіває такими вміннями: виділяти ознаки об'єкта на основі співставлення його з іншим об'єктом; визначати спільні та відмінні ознаки порівнювальних об'єктів; виокремлювати важливі та неважливі ознаки об'єкта.

Класичним прикладом серіації (впорядкування об'єктів за ступенем інтенсивності одного чи декількох ознак) є мотрійки, пірамідки, вкладні мисочки тощо, їх можна організувати за розміром: довжиною, висотою, шириною – якщо предмети одного типу (ляльки, палички, стрічки, камінчики) за величиною (з вказівкою того, що вважати "величиною") – якщо предмети різного типу (розсадити іграшки у порядку зростання). Серіації можуть бути організовані й за кольором: у порядку інтенсивності забарвлення.

Аналіз – виділення властивостей об'єкта, виділення об'єкта з групи чи виділення групи об'єктів за певною ознакою. Наприклад, задана ознака: кислий. Спочатку в кожного об'єкта множини перевіряється наявність чи

відсутність цієї ознаки, а потім вони виділяються й об'єднуються в групу за ознакою "кислі".

У психології аналіз розглядаються як взаємодоповнюючий до синтез (аналіз здійснюється через синтез, а синтез – через аналіз). Н. Істоміна відзначає, що "здатність до аналітико-синтетичної діяльності знаходить своє вираження не лише в умінні виділяти елементи того чи іншого об'єкта, його різних ознак чи сполучати елементи в єдине ціле, а й в умінні включати їх в нові зв'язки, побачити їх нові функції" [3].

(Чупахіна С. В. Розвиток логічного мислення дошкільників: теоретичні засади. *Наука і освіта: Спец. випуск до 195-річчя Державного закладу „Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського”*. № 4/С, червень-липень, 2011. С. 474-478.

Текст 7

Формування та становлення мовленнєвого розвитку у перші роки життя дитини впливає на все її послідує життя. Своєчасне і повноцінне оволодіння мовленням є першою важливою умовою становлення у дитини здорової психіки і подальшого її правильного розвитку. Своєчасне, тобто розпочате з перших хвилин життя дитини, повноцінне – значить достатнє за об'ємом мовленнєвого матеріалу, яке спонукає дитину до оволодіння мовленням в повній мірі його можливостей на кожному віковому періоді. Розуміння мовлення оточуючих і особисте активне мовлення супроводжує усі діяльності дитини. Від рівня розвитку мовлення дитини залежить успішність забезпечення цілей її комунікації з іншими учасниками взаємодії.

Комунікативна функція мови має для психічного розвитку дошкільника важливе значення, тому що вона полягає у використанні мови як засобу спілкування. Як відомо, діти починають спілкуватися ще до того, як навчаються говорити. Із розвитком мовлення їхнє спілкування стає досконалішим. Його ефективність залежить не тільки від знання граматичних правил і значень, але й від навичок висловлювання певної думки у відповідній ситуації. Вміння розмовляти ґрунтується на таких соціальних навичках, як послідовність говоріння; врахування досвіду, вмінь, інтересів і потреб співрозмовника; уникнення домінування в розмові і перебивання співрозмовників; вияв уваги та готовність продовжити спілкування невербальними засобами (поглядом, жестом тощо).

Здатність до мовлення та до спілкування формується в дитини, яка розвивається нормально, у процесі мовленнєвого досвіду, під впливом

мовлення дорослих і залежить від достатньої мовленнєвої практики, нормального мовленнєвого оточення і від виховання та навчання. Мовлення не є вродженою здібністю, а розвивається в процесі онтогенезу паралельно з фізичним і розумовим розвитком дитини і служить показником його загального розвитку. Засвоєння дитиною рідної мови проходить у строгій закономірності і характеризується рисами, загальними для усіх дітей. Л.С.Виготський стверджував, що «дитина сприймає навколишній світ не тільки через зір та слух, але і через своє особисте мовлення, так як веде внутрішній монолог та зовнішній діалог».

(Завязун Т. Розвиток мовлення дошкільників як проблема сучасної вікової психології. URL: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukacova3/subor/Zavyazun.pdf>).

Текст 8

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити, що полікультурність дитини дошкільного віку передбачає сформованість здатності сприймати розмаїття культур, здатність дошкільного навчального закладу створити умови для формування толерантності, а це, у свою чергу, сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму, інтеркультурної комунікації особистості [4].

У межах нашого дослідження ми передбачаємо, що духовний розвиток дошкільників є основою полікультурного виховання.

А. Богуш досліджує духовний розвиток особистості як «ієрархію мети, мотивів та потреб, виходячи з яких особистість оцінює себе, інших, довкілля, і найсуттєвішими для духовного розвитку є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психологічної досконалості» [2].

У свою чергу В. Войноясенецький розуміє духовність як опанування людиною вищими духовними цінностями з погляду розуміння нею та сприйняття своєї єдності з Богом, які виявляються у співпереживанні, співчуттях, моральній готовності співпрацювати в ім'я доброчинності, вищих ідеалів, любові сповідань [4].

Узагальнюючи дані наукових розвідок під духовністю ми розуміємо прагнення до найвищих гуманістичних ідеалів (правдивість, справедливість, доброзичливість); пізнання світу, себе, сенсу та призначення свого життя; переважання альтруїстичних мотивів у поведінці, готовність поступитися власними інтересами; бажання безкорисливо робити добро і триматися якомога далі від зла.

Процес формування духовного розвитку необхідно починати з дошкільного дитинства. Успішність цього процесу залежить від єдності духовних цінностей і поведінки. Визначальну роль у цьому процесі відіграє дорослий як «соціальний провідник», зразок для наслідування, організатора соціального досвіду [1].

З метою духовного розвитку дошкільників застосовується варіативна методика, яка передбачає використання занять з психогімнастики, казкотерапії, творчих ігор, психогімнастичних вправ.

Психогімнастика – це курс спеціальних занять (етюдів, ігор, вправ), спрямованих а розвиток і корекцію різноманітних сторін психіки дитини (як її пізавальної і емоційно-особистісної сфери) . Психогімнастика спрямована на подолання дітьми бар'єрів у спілкуванні, краще зрозуміти себе та інших, знімати психічне навантаження, надає можливість для самовираження, діти вивчають різні емоції та навчаються володіти ними, опановують абетку вияву емоцій [9].

Казкотерапія – це форма пізнання та лікування душі. Казкотерапія досліджує казки як форму існування та прояву психічних процесів і створює казки, які позитивно впливають на психіку.

(Шапаренко Х. А., Рибка Ю. В. Духовний розвиток дошкільників як складова полікультурного виховання. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2010. Випуск XXIV. С. 221–229).

Текст 9

Ускладнення змісту картинок вносить зміни в розповідне мовлення дошкільників. Наприклад, розповіді у деяких дітей характеризуються лише простим перерахуванням або описом сприйнятих зображень, але це ще не дає підстави стверджувати про існування у них такої мовленнєвої стадії, так як при сприйнятті картинок з більш простим змістом ці діти можуть скласти розповіді [Рубинштейн, 2002]. Г.Т. Овсепян виділяє картинки з «близьким» та «далеким» сюжетом, які відповідають чи не відповідають життєвому досвіду дитини. Зображення, які близькі дітям за змістом характеризуються повним, логічним і правильним викладом сюжету в розповіді, а далекі – виникненням суб'єктивної інтерпретації та фантазуванням [Овсепян, 1939].

Такі науковці як А.М. Богуш, Г.Т. Овсепян, С.Л. Рубінштейн виокремлюють тісну залежність між характером дитячих розповідей, змістом картинок та постановкою запитання. З.М. Істоміна за результатами досліджень, дійшла висновку про те, що опора на наочний зразок під час складання розповідей призводить не до зменшення, а навпаки, до збільшення

ситуативних, експресивних моментів у мовленні дітей, зниження елементів зв'язності [Истомина, 1956]. Тому важливу роль в процесі сприймання картинок, відіграє керівництво дорослого, який уточнює та систематизує дитячі враження, спонукає відшукувати влучні визначення для виразу думок [Ваганова, 2015, с. 77].

Для пояснення сюжету, зображеного на картинках, діти дуже часто вдаються до цілого ряду міркувань і висновків [Рубинштейн, 2002, с. 436]. С.Л. Рубінштейн відзначає, що художнє сприймання набуває повної сили завдяки аналогії між співвідношенням сприймання і його зображенням в малюнку, з одного боку, і між мисленням і його виразом в мові – з іншого [Там само].

У роботах Г.О. Люблінської висвітлюється вплив інших видів сприймання на розвиток дитячого мовлення. Сприймання форми активізує дитяче мовлення словами величини предметів, відстані (далеко, близько), напрямку (вертикально, горизонтально, навскоси), просторових відношень (справа, зліва, позаду, між та ін.) [Люблинская, 1971]. Сприймання простору сприяє баченню логіки просторових відношень, що змінює будову дитячого мовлення. Мовлення збагачується прийменниками, прислівниками (там, тут, далеко, біля та ін.), ускладнюється його граматична структура [Там само]. Мовленнєві акти стають незалежними від руху тіла й рук, отримують провідне значення й переносяться у внутрішній план, тобто розвиваються як процеси внутрішнього мовлення [Урунтаева, 2001, с. 153]. Навчаючись сприймати час, дитина починає засвоювати й використовувати в своїх висловлюваннях відповідні слова: спочатку, потім, раніше, після цього [Люблинская, 1971, с. 173].

(Кролівець Ю. В. Вплив сприймання на розвиток мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології*. Т IV(16), 133–148).

Текст 10

Взагалі термін «логіка» походить від давньогрецького слова «логос», значення якого пов'язане із поняттями «мислення» та «мова», «мовлення».

Логіка – сукупність наук про закони й форми мислення, про логіко-математичні закони числення, про найбільш загальні закони мислення.

Результати педагогічних і психологічних досліджень свідчать, що загальному розумовому розвитку сприяє систематизація вже сформованих знань. Матеріал, певним чином упорядкований у чітку систему з простим принципом побудови, легше засвоюється, ніж матеріал розрізнений, випадковий [6, с. 13]. Перехід від пізнання окремих зовнішніх властивостей явища до внутрішніх, суттєвих їхніх зв'язків, які відіграють важливу роль у

розвитку змісту й форм мислення, може бути здійснений тільки в процесі засвоєння дітьми відповідної системи знань, коли кожне наступне уявлення або поняття витікає з попереднього, а вся система спирається на певні вихідні положення, що виступають як її центральне ядро (М. Поддьяков).

Логічне мислення – операції порівняння, синтезу, аналізу, узагальнення, абстрагування, дедуктивних (від загального до часткового) та індуктивних (від часткового до загального) його форм [7, с. 450].

До кінця дошкільного віку формуються елементи логічного мислення з опорою на поняття. Поняття формується в тому випадку, коли організовано перехід дитини від зовнішніх орієнтовних дій до дій внутрішнього плану. При цьому зовнішнє середовище заміщується словесним позначенням, що дає можливість переносити дії на різні ситуації.

Логічні ігри математичного змісту сприяють розвитку у дітей пізнавального інтересу, здібності до творчого пошуку, бажання і уміння вчитися. Незвичайна ігрова ситуація з елементами проблеми завжди викликає інтерес у дітей.

Цікаві завдання сприяють розвитку у дитини уміння швидко сприймати пізнавальні завдання і знаходити для них вірні рішення. Діти починають розуміти, що для правильного вирішення логічного завдання необхідно зосередитися, вони починають усвідомлювати, що така цікава задачка містить в собі якусь «каверзу» і для її вирішення необхідно зрозуміти, в чому криється хитрість.

Активність дошкільників активізується під час вирішення задач-жартів. Головоломок, логічних вправ. В ході ігор і вправ з цікавим математичним матеріалом діти опановують вміння вести пошук рішення самостійно. Вони наполегливо шукають хід рішення, який веде до результату. У тому випадку, коли цікава задача доступна дитині, складається позитивне емоційне відношення до неї, що і стимулює розумову активність, самостійність думки, творчий підхід.

(Підлипняк І. Ю. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: особливості освітньо-виховного процесу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Випуск 2 (41). С. 194–197).

Текст 11

Під терміном „фізичний розвиток” зазвичай розуміють комплексфункціональних показників, які визначають запас фізичних сил

організму. Стосовно дітей, уявлення про фізичний розвиток повинні бути розширені за рахунок оцінки процесів росту та розвитку організму, - стверджують С.Тихвінський, С.Хрушова, А.Урисон. Під фізичним розвитком дослідники розуміють комплекс морфо-функціональних ознак, що характеризують віковий рівень розвитку дитини.

У старших дошкільників найбільш інтенсивно в руховій активності розвиваються витривалість, спритність і гнучкість, сформованість правильної постави та ступні, що є вартісним показником фізичного розвитку дітей дошкільного віку.

У ході аналізу наукових джерел і перспективного педагогічного досвіду щодо особливостей фізичного розвитку дошкільників встановлено, що в кожному віковому періоді фізичний розвиток дітей має свої особливості, їх врахування забезпечує ефективність фізичного виховання дошкільників та формування їх здоров'я.

У старшому дошкільному віці інтенсивно розвивається кісткова система. Характеризуючи особливості розвитку кісткової системи Г.Ляшенко вказує на те, що у дітей старшого дошкільного віку кісткова система продовжує інтенсивно розвиватись, відбувається зрощення окремих кісток скелету. Це підводить до того, що у 7–8 років зникає шов між половинами лобної кістки [4, с.135]. У зв'язку з цим, важливими умовами фізичного розвитку є виконання гігієнічних вимог щодо організації життя дітей (режиму дня, харчування, загартування, виховання гігієнічних навичок, самостійності, культури поведінки та фізичної культури) [4, с.141-148].

Продовжує змінюватись й біологія м'язової системи: збільшується кількість актоміозину і АТФ, креатин фосфорної кислоти і м'язового гемоглобіну, який є джерелом кисню, що сприяє удосконаленню скорочувальної функції м'язів, свідчить А.Хрипко [8, с.8]. З віком зростають м'язова сила та витривалість м'язів, хоча вона значно нижча ніж у дорослих. Статичне напруження м'язів дитина може утримувати лише нетривалий час, тому вона не може довгий час виконувати одноманітні рухи, йти спокійним та рівномірним кроком. Діти часто змінюють позу під час стояння та сидіння.

(Шевченко Ю. М., Дубяга С. М. Фізичний розвиток дітей старшого дошкільного віку як педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 11. С. 143-146).

Текст 12

Перед педагогом-хореографом стоїть складне і важливе завдання – виховати якщо не професійного танцівника, то здорову і всебічно розвинену

творчу особистість. Адже мистецтво танцю має надзвичайно великий вплив на загальний розвиток дошкільника. Необхідно пам'ятати, що надзвичайно важливим для кожної людини є процес її входження у соціальне середовище (соціалізація), який проходить більш успішно тоді, коли діти відвідують творчі колективи, особливо хореографічні. Соціальний розвиток особистості засобами хореографічного мистецтва забезпечується рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів і передбачає глибокий інтерес до цього жанру мистецтва та активну участь особистості в художньо-творчій діяльності [5, с. 10].

На жаль, деякі люди скептично ставляться до використання танцю для розвитку не лише фізичних, але й інтелектуальних здібностей дошкільників. Тоді як наукові дослідження свідчать про те, що існує тісний зв'язок між розвитком рухових здібностей дитини і розвитком її мови та інтелекту. Тому таке важливе значення мають заняття хореографією для розумового розвитку дитини дошкільного віку. Навчання у хореографічних студіях розвиває не тільки спеціальні, а й загальні здібності, які стануть у пригоді для будь-якої творчої діяльності.

Розвиток особистості, зокрема творчий, відбувається у процесі її навчання і виховання, під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Однак саме хореографія – комплексний вид мистецтва – сприяє цьому якнайкраще. Танець поєднує в собі і музику, і театральне мистецтво. У сучасних умовах творчий розвиток особистості має дуже важливе значення і вимагає пошуку нових шляхів і методів, розробки та впровадження передових інноваційних технологій. У процесі занять хореографією дитина набуває рис і якостей, за допомогою яких можна творчо мислити у будь-якій ситуації.

Одним із найважливіших чинників творчого розвитку дітей є створення умов, що сприяють формуванню їх творчих здібностей. Виділяють такі умови їхнього розвитку:

- ранній фізичний розвиток,
- створення обстановки випереджаючого розвитку,
- забезпечення максимальної напруги сил під час виконання творчих завдань,
- надання дитині свободи (у розумних межах),
- комфортна психологічна обстановка [7, с. 16].

У загальній системі фізичного виховання дітей танець посідає значне місце. Торкаючись проблеми фізичного виховання В. Верховинець писав: «Дітям потрібна гімнастика, але така, яка б не розстроювала б їх нервів, а заспокоювала, приносила все нові враження і непомітно, без відома дітей,

розвивала б у них не тільки силу фізичну, але єднала в собі виховання тіла і розуму» [2, с. 19].

(Вільхова О. Г. Всебічний розвиток дошкільників засобами хореографічного мистецтва. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15470/1/10.pdf>).

Текст 13

Зв'язне мовлення реалізує ряд важливих функцій, фундаментальною з яких є комунікативна, що здійснюється у двох ключових формах – діалозі та монологі. Ці форми мають свої характерні особливості, які визначають зміст, характер методики їх формування.

У сучасній педагогічній практиці спостерігається досить суперечлива картина стану навчання дітей цього віку зв'язного мовлення. З одного боку, у багатьох закладах дошкільної освіти занижуються можливості дітей в оволодінні рідною мовою. Під час навчання зв'язного мовлення вихователі припускаються типових помилок: обмежуються тільки введенням діалогу, описом певних предметів або переказом добре знайомих дітям казок та оповідань. А з іншого – невиправдано переносяться зміст, форми й методи навчання зв'язного мовлення старших дошкільників у середні групи. Такий підхід відображений і в ряді численних варіативних програмах.

Вагомим для розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є формування уміння користуватися загальноживаною лексикою; правильно використовувати граматичні форми слів у реченнях; формування звукової сторони мови (інтонації, темпу, дикції, сили голосу); розвиток різних типів мовлення.

Важливе місце в системі засобів розвитку зв'язного мовлення дошкільників посідає театралізована діяльність. Психологи (Л.Виготський, Д.Ельконін) розглядають театралізацію як діяльність, що відображає дійсність шляхом активного її перетворення. На думку А. Богуш і К.Крутій (2014), театралізована діяльність – це «художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва й відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів» (Богуш, Крутій, 2014, с. 47).

У ході підготовки та показу театральної вистави зв'язне мовлення вихованців має емоційно забарвлений характер та передбачає застосування вербальних і невербальних засобів виразності. Для театралізованої діяльності дошкільників вихователі застосовують різні види театру (стендовий, настільний, театр тантамаресок, театр на руці та ін.), залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення.

Науковці Л.Артемова (2010) та Н.Гавриш (2010) зауважують, що театралізовані ігри, які будуються за змістом художніх творів і супроводжуються мовленням, сприяють розвитку зв'язного мовлення дітей. Театралізовані ігри – це розігрування в особах певного художнього тексту, його відтворення за допомогою невербальних засобів (інтонації, міміки, жестів, пози, ходи) конкретних образів (Артемова, 2010). У ході театралізованої гри дошкільники вчаться розмовляти один з одним і безпосередньо (мова й мовлення або жести й міміка), і опосередковано (телефон, малюнки тощо). Сприятливою умовою мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку є ігрові дії, адже мовленнєвий матеріал, яким повинні оволодіти діти, міститься в самій грі.

(Колеснік К., Комарівська Н., Карук І., Пахальчук Н. (2022). Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобами театралізації. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. № 2 (17). С. 104–115).

Текст 14

Фізичний розвиток – це комплекс морфофункціональних ознак, які характеризують віковий рівень біологічного розвитку дитини. Фізичний розвиток дошкільників поряд із захворюванням є одним із найважливіших показників здоров'я дитячого населення України [6]. На думку Е. Вільчковського, фізичний розвиток залежить від ваги та довжини тіла дитини, від спадкових чинників і соціальних умов середовища. Режим дня, харчування, процедури загартування, застосування різноманітних форм фізичного виховання – усе це значною мірою впливає на фізичний розвиток та здоров'я дітей [7].

Із фізичним розвитком тісно пов'язані моторний (руховий) розвиток і статеве дозрівання. Виражене відхилення від нормативів фізичного розвитку, як правило, означає порушення процесів зростання й дозрівання організму. Часто вони бувають пов'язані з метаболічними порушеннями, а також із патологією ендокринної та центральної нервової систем. При цьому значне відставання у фізичному розвитку інколи навіть менш небезпечне, ніж значне випередження, яке майже завжди свідчить про наявність гормональних відхилень.

У роботі з дітьми треба враховувати, що фізичний розвиток, характеризуючи геометричні розміри тіла та його пропорції, безпосередньо впливає на функціонування всіх без винятку органів і систем організму. Це пов'язано з тим, що маса й площа поверхні тіла багато в чому визначають

інтенсивність обмінних процесів в організмі. Маса тіла при цьому виступає мірою продукції енергії (тепла), а його поверхня – мірою тепловіддачі (тобто розміри та пропорції тіла багато в чому визначають відношення механізмів теплопродукції й тепловіддачі). Відносна поверхня (площа поверхні що припадає на одиницю об'єму) у маленького тіла значно вища, ніж у великого. Тому для маленького організму проблемою є додаткова продукція тепла при охолодженні [3, 54–55].

Індивідуальні показники фізичного розвитку й функціональної зрілості можуть не збігатись із середньовіковими, тому потрібне визначення біологічного віку дітей. Різниця між паспортним і біологічним віком може іноді досягати 2–3 років. Цей факт слід ураховувати під час вибору адекватних засобів і методів, які потрібно включати у фізкультурно-оздоровчі заняття. Вихідні параметри фізичного стану дітей, які визначаються на етапі попереднього контролю, слугують фоном для встановлення ефективності процесу фізичного виховання й заносяться в «Паспорт здоров'я», який може бути у вільній формі або з використанням схеми, розробленої А. Дубогай (1992).

(Петренко Г. Закономірності розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць... 2015. № 4 (55). С. 98–101).

Текст 15

Нині світ змінюється, прискорюється й соціально-економічний розвиток суспільства. Щоб сучасному фахівцю дошкільної освіти встигати за всіма новітніми змінами, необхідно постійно розвивати себе. Це необхідно для того, щоб успішно досягати поставлених цілей, грамотно використовувати навички, знання і здібності в професійній діяльності та бути конкурентоспроможним фахівцем.

У 90-і рр. ХХ століття починає вживатися поняття «soft skills» у наукових працях. Одними з перших до нього звертаються американські та німецькі фахівці в галузі управління, пізніше воно з'являється у працях вітчизняних і зарубіжних представників бізнесу і освіти (Mitchell, 2021).

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що «м'які» (soft skills) навички пов'язані з «жорсткими» навичками (hard skills), що забезпечують виконання професійних дій. При цьому «жорсткі» навички гарантують тільки 15% успіху, тоді як інші 85% залежать від «м'яких» навичок.

На відміну від «жорстких» навичок, які можна сформувати та розвивати згодом, «м'які» навички складніше сформувати (Robles, 2012).

У науково-педагогічній літературі поняття «soft skills» прирівнюють до таких термінів, як «people skills» (навички спілкування з людьми), «key skills» (основні навички), «skills for social progress» (навички для соціального розвитку), «life skills» (життєві навички), «non-employability skills» (навички для працевлаштування), «professional skills» (непрофесійні навички). Поняття «м'які навички» прийнято розглядати в доповненні до технічних, «жорстких» навичок (hard, technical skills), тобто професійних навичок, що забезпечують виконання фахових завдань (Arkansas Department of Education, 2007).

Програма освітнього альянсу «Партнерство з навчання у XXI столітті» досліджувала формулу Чотирьох «К»: креативність, критичне мислення, кооперація (командна робота) та комунікативні навички. Саме ці знання та вміння будуть необхідними в майбутньому. Зосередимо увагу на нашому дослідженні, а саме розвитку у дітей старшого дошкільного віку здатності до кооперації (командної роботи).

Необхідно зазначити, що командна праця (кооперація) серед дітей старшого дошкільного віку складається з таких елементів, як:

- 1) міжособистісна комунікація,
- 2) здатність вирішувати конфлікти,
- 3) управлінські здібності (Prohrama osvitnoho aliansu «Partnerstvo z navchannia u XXI stolitti», 2021).

(Смолянко Ю., Ігнатенко О. Розвиток soft skills у дітей старшого дошкільного віку. Acta Paedagogica Volynienses. 2021. Вип. 6. С. 15–21).

Завдання 5

Зредагуйте поданий тест. Знайдені помилки згрупуйте відповідно до мовних рівнів. Зібраний матеріал оформіть у таблицю.

Текст 1

Проблема духовного виховання підростаючого покоління сьогодні відноситься до розряду глобальних. Всеохоплююча духовна криза, позначилась і на сучасній освіті, у змісті якої спостерігається світоглядний хаос, орієнтація на бездуховний інтелектуалізм, що негативно позначається на духовному і фізичному здоров'ї особистості дитини.

Поняття "духовність" набуває у педагогіці особливого значення, оскільки процес виховання дитини – це, по суті, є залучення її до цінностей культури

задля її розвитку, вдосконалення, і потенційно, удосконалення довколишнього світу, суспільства. У зв'язку із цим постає завдання творчого переосмислення засобів виховного впливу на дитину, починаючи з раннього віку, бо, за справедливим висловом Януша Корчака, "реформи в житті дорослих слід починати в душах дітей" [3].

Ще на початку ХХ століття виховання духовності українські педагоги пов'язували з Біблією - "основним джерелом духовності", з народною культурою і рідною мовою (І. І. Огієнко). Виховання духовності дитини вбачали і через естетизацію особистості (особистісно-естетично-мистецька духовність (Я. А. Мамонтов); і через звернення до внутрішнього світу, сприйняття свого "Я" й розкриття його через різні засоби (О. Ф. Музиченко). Духовному світові особистості, що формується, надавав великого значення В.О. Сухомлинський. Конкретизуючи специфіку виховання духовності, видатний педагог опирався на діяльнісний підхід, який характеризує все життя дитини і є поштовхом для змін – фізичних, психічних, інтелектуальних, моральних, етичних, естетичних. Ці зміни, в залежності від віку, і визначають особливості духовної сфери дитини, її наповнення різними смислами [4].

Сучасні дослідження (С. Анісимов, І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Бондаренко, І. Вавилова, Н. Крилова, О. Сухомлинська та ін.) засвідчують, що проблема виховання духовності вивчаються в різних напрямках. Науковий пошук українських педагогів звертається і до християнської традиції, і до зв'язків з естетичним вихованням, і класичної педагогічної спадщини. Аналіз різних підходів до визначення духовності, показав, що їх об'єднує те, що в змісті духовності як її серцевині вчені виділяють моральні цінності. Моральність є найбільш важливою складовою людської духовності, що знаходить прояв у таких якостях особистості, як добро, милосердя, гуманізм, свобода, любов, повага до ближнього тощо. Крім того, нарівні з моральними цінностями функціонують і розвиваються естетичні цінності. Водночас залишаються недостатньо вивченими питання, пов'язані із визначенням змістової сутності духовності дитини дошкільного віку; практикою використання української художньої літератури як ефективного засобу виховання духовності дошкільників.

(Монке О.С. Виховання духовності дітей дошкільного віку засобами української дитячої літератури. *Наука і освіта*. 2011. № 8. С. 90–93).

Текст 2

Дошкільний вік є сприятливим для формування самооцінки дитини і виступає важливою передумовою зародження її адекватності.

Так, за даними Л. І. Уманець, самооцінка виступає як єдність раціонального й емоційного компонентів. У раціональному компоненті відбивається знання особистістю властивих їй особливостей, а в емоційному компоненті – ставлення до них. Особливо цікавою в контексті нашого дослідження виступає лінія розвитку раціонального компоненту самооцінки, запропонована Л. І. Уманець [8].

До кінця дошкільного віку, зазначає Л. І. Уманець, у процесі розвитку раціонального компоненту, виникає власна стійка самооцінка. Вона характеризується тим, що дитина усвідомлює власні практичні уміння, вчинки, моральні властивості, співвідносячи їх з вимогами дорослих [8].

На основі проведеного нами теоретичного аналізу літератури можна визначити, що однаковість у поглядах науковців щодо структури самооцінки спостерігається в думці про те, що найважливішим досягненням дошкільного віку є відокремлення загальної самооцінки від конкретної [8]. На думку, Г. О. Стадник самооцінка розвивається у напрямку від конкретної до загальної, при цьому найбільша адекватність та реалістичність притаманні саме конкретній самооцінці, а її реалістичність тим менша, чим більша міра узагальненості [7].

Надаючи вирішального значення дошкільному дитинству у формуванні самооцінки, Л. І. Уманець виділяє наступні її рівні. Оскільки джерелом первинної самооцінки особистості, за даними науковця, виступає прийняте дитиною на віру ставлення дорослого, то неадекватна висока самооцінка може бути викликана постійним, часто необґрунтованим захвалюванням дитини. Невіра дорослих в можливості дитини призводить, в свою чергу, до формування негативного ставлення у дитини до себе і низької самооцінки. Саме у спілкуванні з близьким середовищем, оточуючими авторитетними людьми лежать основні причини, які зумовлюють особливості самооцінки дитини. Первинна самооцінка впливає на подальший процес її становлення на більш пізніх етапах розвитку особистості [8].

Сучасний український педагог Є. Г. Сарапулова зазначає, що адекватна самооцінка є передумовою становлення активної життєвої позиції особистості. На її думку, адекватна самооцінка у різних людей має істотні відмінності. Так, «одні, адекватно оцінюючи себе та свої дії, насамперед звертають увагу на позитивне, а потім на негативне. Інші – навпаки». Тому логічним науковець вважає «поділ адекватної самооцінки на два підвиди: адекватна, наближена до заниженої та адекватна, наближена до завищеної» [6]

(Карвацька Х. М. Проблема розвитку адекватної самооцінки дітей старшого дошкільного віку у

Текст 3

До форм роботи з батьками відносять: індивідуальні, колективні, наочно-інформаційні. До колективних форм роботи належать батьківські збори, які поділяються на групові та загальні. На загальних зборах обговорюють завдання на новий навчальний рік, результати освітньої роботи, питання виховання. Передбачаються також виступи батьків з питань покращення роботи дошкільного закладу. На групових зборах обговорюються різні питання, що стосуються певної групи. Також до колективних форм відносять зустрічі з батьками, під час яких проводяться бесіди та обговорюються питання, що стосуються виховання дітей.

Серед колективних форм також виділяють дні відкритих дітей, що є достатньо розповсюдженою формою роботи з батьками. Вона дає можливість познайомитися краще батькам з дошкільним закладом, його традиціями, особливостями навчально-виховної роботи, зацікавитися нею та долучитися до участі. Також популярними є такі форми, як вечори запитань і відповідей; засідання "круглого столу" з різних дискусійних проблем; заняття-тренінги; спільні з дітьми, батьками і вихователями свята і розваги.

До індивідуальних форм відносять індивідуальні бесіди та консультації. Вони проводяться вранці, коли батьки приводять дитину до садочка, та ввечері, коли забирають додому. Консультації дають можливість глибоко висвітлити більш вузькі питання, по темі, яка найбільше хвилює батьків. Також індивідуальними формами роботи є відвідування дітей вдома, коли вихователь відвідує своїх вихованців, з певною освітньою метою. Анкетування займає значне місце серед індивідуальних форм роботи з батьками. За допомогою анкет можна дізнатися загальні відомості про дитину, особливості виховання в сім'ї.

До наочно-інформаційних відносять виставки дитячих робіт, що показують працю дітей; реклама книг, публікацій у періодиці, в системі Інтернет з проблем сімейного виховання. Наочно-інформаційні форми є цікавими для батьків, привертають їх увагу, надають корисну інформацію [4].

При поєднанні різних форм роботи, відмічатиметься більша ефективність, ніж використання кожної форми окремо. При роботі з батьками вихователь повинен уникати готових оцінних суджень про виховання дитини і допомагати батькам набути вмінь самостійно спостерігати за власною дитиною, відкривати в ній багато нових якостей.

(Бичева Т. В. Спільна робота ДНЗ і родини в мовленнєвій підготовці дитини старшого дошкільного віку до школи. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 29–32).

Текст 4

Моральні почуття дітей дошкільного віку формуються в процесі спілкування з оточуючими людьми, виконання спільної з ними діяльності. Вони передбачають наявність у зростаючої особистості відкритості, довіри, доброзичливого ставлення до людей. Основою такого ставлення є позитивні емоційні стани дітей, які слід створювати й підтримувати. Це вимагає від дорослих та педагогів терпіння й витримки. Відомі психологи (Ю.Аркін, О.Запорожець, В.Котирло) стверджували, що важливою умовою розвитку моральних почуттів у дошкільників є створення дорослими життєрадісної атмосфери, яка сприяє становленню оптимістичного настрою, відчуття захищеності, зацікавленості тим, що відбувається навколо. Не обминула увагу дослідників проблема впливу художньої літератури на культуру поведінки дітей, що обґрунтована А.Виноградовою, як засіб формування моральної сфери.

Під впливом казок у дошкільників виникають різноманітні почуття та переживання. Казки мають надзвичайну емоційну силу впливу на дітей, несуть у собі позитивний емоційний заряд, здатний викликати позитивні емоції. Захоплюючий зміст казки, самобутність дійових осіб, поєднання фантастики з реальністю, образність та експресивність мовлення мають великий емоційний вплив на дітей. Вона сприяє формуванню у дитини чітких моральнофілософських, гуманістичних уявлень про навколишній світ, про те, що добро перемагає зло, яке завжди повертається до того, хто його скоїв, а за добрі вчинки завжди віддячують добром. Казка потрібна кожній дитині як насущний, духовний хліб, який ніколи не приїдається. Адже казка зачаровує дитину образністю рідного слова, його красою, колоритністю персонажів, особливостями їх характеру, багатством природи. Характерне для казки торжество справедливості, перемога добра над злом викликають співчуття дитини, співпереживання. О.В.Запорожець зазначав, що дітей не задовольняє невизначеність ситуації, коли не відомо, хто "хороший", а хто "поганий". Вони намагаються одразу виділити позитивних героїв, приймають їх позицію, негативно ставляться до всіх, хто їм заважає. Іноді навіть неживі предмети

піддаються суворій критиці, якщо дитина не знаходить, кого можна звинуватити в тому, що трапилось.

Казка не пропускає і не прощає своїм героям дій, які не відповідають їхньому образу. Ясна й нескладна характеристика позитивних та негативних героїв допомагає дітям розібратися у їх поведінці, визначити своє ставлення до них, дати адекватну оцінку їх вчинкам. Саме завдяки казкам, дошкільники мають змогу опанувати такими поняттями як Добро та Зло, радіти перемозі Добра над Злом. На прикладах казкових героїв діти вчать оцінювати свої дії та дії інших, порівнюють себе з казковими героями, радіють непереможній силі Івана-Побивана, переживають за долю Івасика-Телесика, Котигорошка. Позитивний герой казки завжди працьовитий, справедливий, відважний, шанує батьків, прислухається до їхніх порад, долає перешкоди, досягає поставленої мети, виступає носієм народної моралі. Якщо ж виявляє непослух, потрапляє в надскладні ситуації і долає надзвичайно багато перешкод. Казка невіддільна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислимо благородство душі, серцева чуйність до людського нещастя, горя, страждання. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. Казка благодатний і нічим не замінний джерело виховання любові до Батьківщини. Цікавий унікальний досвід цього педагога по створенню кімнати казок, де діти не лише знайомилися з нею, але й вчилися створювати, втілюючи в ній свої дитячі мрії .

(Вигорій К. Ю., Марчук Н. В. Можливості української народної казки як засобу морального виховання дошкільників. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 50–53).

Текст 5

У віці від 1,5 до 3 років діти надзвичайно швидко опановують мову завдяки психологічній включеності у спілкування з дорослими. Задоволення, яке одержує дитина від слухання, спонукає її щоразу наближатися до дорослого й насторожувати свій слух. Водночас дитина в цьому віці активізує власне вербальне спілкування, постійно звертаючись до дорослого: запитує, намагається зрозуміти відповіді. Батьки, які повністю залишають дитину з телевізором, можуть не помітити пагубного впливу телеекрану на розвиток дитини. Проведені Британськими вченими дослідження дітей у віці від 2 до 5 років довели існування прямого зв'язку між дорученням дитини до телевізора й погіршенням комунікативних здібностей. Однобічність контакту з телевізором,

коли він “розмовляє” з малюком, не зупиняючись і не відповідаючи на запитання, призводить до того, що дитині стає важко спілкуватися з однолітками й дорослими, вона пізніше починає говорити [3, 69].

Про шкоду реклами варто сказати окремо. Який же нині канал обходиться без неї? Зрозуміло, що телеканали живуть саме за рахунок її розміщення у своєму ефірі, проте зверніть увагу на свою дитину, коли по телевізору починається черговий рекламний ролик. Іграшки забуті, рот відкритий, вся увага спрямована в екран і, здавалося б, що може бути цікавого для двох-трьох річного малюка в цій великій кількості інформації про пральних порошках, автомобілях, миючих засобів?

Найчастіше реклама створюється саме з метою впливу на саму дитину, який обов'язково почне просити побачену в телевізорі шоколадку при відвідуванні магазину. Тобто, реклама начебто “спеціально” створена для найменших:

- часто повторюється (маленькі діти віддають перевагу радості впізнавання вже відомого знайомству з новим);
- оптимістична (малюки люблять веселі історії, нехай навіть і про “Містера Пропера”);
- яскрава (ну, а яка дитина не любить переглядати яскраві картинки!?!);
- короткосюжетна (малюки приблизно до 2-х років не здатні зосереджувати увагу на одному об'єкті довше ніж на 2 – 3 хв, тому рекламні ролики їм саме “за розміром”);
- хепі-енд (як просто повірити в казку: купити чіпси “Люкс” – і все стане “тіп-топ”!);

У результаті діти, які часто переглядають телепередачі і знають напам'ять більшість рекламних роликів, стають нервовими, тривожними, черствими, надмірно вимогливими до оточуючих і не здатні контролювати власні емоції. Захоплення телевізором порушує режим дня дитини: різко скорочується час сну і перебування на свіжому повітрі [1, 46].

(Вишнева Т. В. Особливості впливу телебачення на здоров'я та розвиток дитини. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 53–55).

Текст 6

Ігрова діяльність впливає на формування довільності психічних процесів. Так, у грі у дитини починає розвиватися довільна увага і довільна пам'ять. В

умовах гри діти зосереджуються краще і запам'ятовують більше. Свідома мета виділяється для дитини раніше і легше всього в грі.

Ігрова ситуація дії у ній робить постійний вплив на розвиток розумової діяльності дитини дошкільного віку. У грі дитина вчиться діяти з заступником предмета - він дає заступнику нове ігрову назву і діє з ним у відповідності з назвою. Поступово ігрові дії з предметами скорочуються, дитина навчається мислити про предмети і діяти з ними в розумовому плані. У той же час досвід ігрових і особливо реальних взаємин дитини в сюжетно - рольовій грі лягає в основу особливої властивості мислення, дозволяє стати на точку зору інших людей, передбачити їх майбутню поведінку і на основі цього будувати свою власну поведінку. Вплив гри на розвиток особистості дитини полягає в тому, що через неї він знайомиться з поведінкою та взаємовідносинами дорослих людей, які стають зразком для його власної поведінки, і в ній купуються основні навички спілкування, якості, необхідні для встановлення контакту з однолітками.

У середині ігрової діяльності починає складатися і навчальна діяльність, яка пізніше стає провідною діяльністю. Вчення вводить дорослий, воно не виникає безпосередньо з гри. Але дошкільник починає вчитися граючи - він до навчання ставить як до своєї рольової гри з певними правилами.

Найхарактернішим видом ігрової діяльності дошкільника є сюжетно-рольова гра, яка виникає на межі раннього і дошкільного віку і досягає свого розквіту в середині дошкільного дитинства.

Сюжетно-рольова гра - відтворення дітьми дій дорослих і стосунків між ними. Це - образна гра за певним задумом дітей, який розкривається через відповідні події (сюжет) і розігрування дітьми.

(Дрозд В. А. Психологічні особливості гри дітей дошкільного віку. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 64–67).

Текст 7

Активність особистості дошкільника — це іншими словами його здатність до свідомої діяльності, цілеспрямоване перетворення ним оточуючого середовища та самого себе, що базується на засвоєнні багатства матеріальної та духовної культури. С. Гончаренко вважав: "Активність особистості проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні. Інтегральна характеристика активності особистості – активна життєва позиція людини, яка

виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність" [2, с. 21].

Безсумнівно, найскладнішим являється процес формування моральних цінностей та морально-духовної активності особистості дитини, так як це прямо пов'язано із дієвістю потреб, мотивів, із впливом на емоційно-вольову сфери дошкільника. Питання становлення моральних цінностей і процесу формування особистості дитини набуває актуальності та потребує комплексного й багаторівневого підходу. Подібної точки зору притримувались і зараз притримуються більшість відомих українських вчених, наприклад, А.М.Богущ, А.В.Вихрущ, Н.В.Лисенко, Ю.Д.Руденко, М.Г.Стельмахович, О.В.Сухомлинська та інші.

Під час виховання дитини слід використовувати принципи формування цінностей християнської моралі у дошкільника старшого віку, застосовуючи при цьому усі засади цілей, змісту, форм та методів формування моральнодуховної спрямованості особистості дитини.

У контексті досліджуваної проблеми під сформованими моральними цінностями слід розуміти здатність дитини до свідомої емоційно-чуттєвої діяльності, прагнення творити добро не за примусом та зовнішніми факторами, а лише по причині внутрішньої свідомості. Моральна активність паралельно існує із потребою пізнавати світ, себе самого, розпізнавати зміст і сенс людського буття.

(Заріпова Г. Ю. Сім'я – основний чинник формування моральних цінностей старшого дошкільника. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 71–75).

Текст 8

Фізична культура як частина загальної культури здійснює суттєвий вплив на формування особистості. Фізична культура має відношення до духовної і матеріальної сторін. Достатньо виражені показники розвитку сили, спритності, витривалості мають високий кореляційний зв'язок з результатами тестування таких особистісних проявів, як почуття гідності, сміливість, благородність або, навпаки, хитрість, підлабузництво.

Духовним компонентом фізичної культури особистості є сукупність знань в галузі усестороннього фізичного розвитку, уяви про взаємодію соціального і біологічного в реалізації цінностей фізичної культури. Важливим елементом

розвитку особистісних якостей у процесі занять фізичною культурою є засвоєння певної суми знань у даній області, а також формування відповідних переконань, поведінки, розвиток фізичних і психічних якостей.

Основою розвитку найважливіших систем організму в перші роки життя є фізичне виховання, а рухливі ігри – один із найважливіших засобів фізичного виховання дітей.

Період від народження дитини до вступу до школи – найбільш відповідальний етап розвитку організму й один із найважливіших у становленні особистості людини. Знання особливостей росту та розвитку дітей різних вікових груп необхідно, щоб правильно здійснювати фізичне виховання малюків, спостерігати за їхнім психічним станом та фізичним розвитком. Прагнення дитини взяти участь у діяльності оточуючих її людей обмежене через недостатній розвиток фізичних якостей та життєвий досвід. Внаслідок цього залучення її до практичної діяльності реалізується у формі гри, яка має значення не тільки як засобу фізичного, а й розумового, морального та естетичного виховання.

Не випадково П.Ф. Лесгафт писав, що гра є вправа, яка готує дитину до життя. Ігри, за його словами, складають найвигідніше заняття для дитини, яке пов'язане до того ж із "підвищеним почуттям задоволення".

Отже, можна сказати, що рухливі ігри в аспекті виховання неоцінімі для дітей дошкільного віку, й тому вони мають бути невід'ємною частиною загального рухового режиму. Ігрова діяльність повинна носити комплексний характер і будуватися на поєднанні різних рухових дій. Раптові зміни ситуацій по ходу гри зобов'язують дитину вирішувати рухові завдання в найкоротші терміни та з повною мобілізацією рухових здібностей.

(Калінчук О. М. Здійснення фізичного виховання дитини молодшого дошкільного віку засобами рухливої гри. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 81–84).

Текст 9

Творчі здібності - далеко не новий предмет дослідження. Проблема людських здібностей викликала величезний інтерес людей у всі часи. Однак у минулому у суспільства не виникало особливої потреби в оволодінні творчості людей. Таланти з'являлися як би самі собою, стихійно створювали шедеври літератури і мистецтва: робили наукові відкриття, винаходили, задовольняючи

тим самим потреби розвивається людської культури. В наш час ситуація докорінно змінилася. Життя в епоху науково-технічного прогресу стає все різноманітніше і складніше. І вона вимагає від людини не шаблонних, звичних дій, а рухливості, гнучкості мислення, швидкої орієнтації і адаптації до нових умов, творчого підходу до вирішення великих і малих проблем [1, с.60].

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури.

Одним з найважливіших факторів творчого розвитку дітей є створення умов, що сприяють формуванню їх творчих здібностей. На основі аналізу робіт кількох авторів, зокрема Дж. Сміта, Б. Нікітіна, і Л. Керрола ми виділили шість основних умов успішного розвитку творчих здібностей дітей.

Першим кроком до успішного розвитку творчих здібностей є ранній фізичний розвиток малюка: раннє плавання, гімнастика, раннє повзання та ходіння. Потім раннє читання, лічба, раннє знайомство з різними інструментами та матеріалами.

Другою важливою умовою розвитку творчих здібностей дитини є створення обстановки, що випереджає розвиток дітей. Необхідно, наскільки це можливо заздалегідь оточити таким середовищем і такою системою відносин, які стимулювали б найрізноманітнішу творчу діяльність і поволи розвивали б в саме те, що у відповідний момент здатне найбільш ефективно розвиватися. Наприклад, ще задовго до навчання читання однорічній дитині можна купити кубики з літерами, повісити абетку на стіні і під час ігор називати дитині букви. Це сприяє ранньому оволодінню читанням.

(Касьянова А. В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей у дошкільників. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 84–86).

Текст 10

Після періоду гармонійного зростання у перші роки дошкільного дитинства у шестирічок відбуваються якісні зміни у побудові тіла: воно набирає типово „шкільної форми”. Тобто мова йде про формування у цьому віці первісних форм, характерних для чоловічої і жіночої конституції.

Охарактеризуємо основні зміни дітей 6-го віку:

1. На шостому році життя дитини є уже достатньо усталеними і функціонально дієвими такі „внутрішні інстанції” підростаючої особистості, як її образ „я”, самооцінка, самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування, які опосередковують будь-які види активності дитини й дають змогу їй діяти самостійно – „від імені власного „я”.

2. Діяльність старших дошкільників дедалі більше спонукається певною системою мотивів, де провідні, найбільш значущі для досягнення успіху в діяльності, набувають провідного значення і підкоряють собі більш часткові, ситуативні мотиви, які гальмують процес досягнення результату.

3. На основі зазначених змін формується довільність поведінки і нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей та вчинків.

4. Розвиток взаємин дитини з дорослими та однолітками піднімається (порівняно з молодшим дошкільним віком) на якісно новий ступінь. 5. Виникнення у дитини первинних форм довільної уваги, завдяки чому дитина вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя, зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю. Старші дошкільники виявляють риси більш стійкого і цілеспрямованого сприймання, ніж діти молодшого дошкільного віку. У їхнє сприймання дедалі більше включаються другої сигнальні зв'язки, які надають йому узагальнюючого характеру, тобто сприймання старших дошкільників стає категоріальним [21, с. 107-109].

Істотні зміни відбуваються у розвитку мислення старшого дошкільника. Воно підноситься на новий ступінь розвитку. Це виявляється не тільки в умінні оперувати уявленнями, а й у збагаченні змісту цих уявлень. Крім того, дитина стає здатною оперувати не лише поодинокими чуттєвими образами предметів, а й більш узагальненими уявленнями, в яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про ці предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання і водночас від практичної дії та і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще переважно наочнообразним, воно поступово робиться словесним. Формування у другій половині дошкільного віку форм словесного (вербального) мислення є надзвичайно важливим у тому відношенні, що дитина готується до засвоєння розумових дій, характерних для шкільного навчання.

(Кваша Х. В., Орлюк Г. Ю. Особливості психічного розвитку дітей 6-го віку та організація навчально-виховної роботи з ними. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 87–90).

Текст 11

Сучасна система освіти має на меті виховання здорової особистості, яка дбає про своє здоров'я та здоров'я оточуючих, прагне вести здоровий спосіб життя і формувати його в молодого покоління. Водночас в останні роки спостерігається значне погіршення стану здоров'я дітей. Кількість абсолютно здорових дітей знизилась за останнє десятиріччя з 23 % до 15 %, збільшилась кількість дітей з хронічними захворюваннями. Біля 20–27 % дітей вважаються часто хворіючими. Основними причинами такого стану є погіршення екологічної ситуації, економічні проблеми в країні, падіння рівня життя населення, зниження рівня медичного обслуговування, прискорення темпу життя, збільшення навантаження на дітей тощо. Певне місце посідають фактори, пов'язані з недоліками навчально-виховного процесу, недостатньою обізнаністю дітей з особливостями дотримання здорового способу життя. Педагоги недостатньо володіють системою теоретичних знань та практичних умінь щодо організації здоров'язбереження в педагогічному процесі та формування у дітей здоров'язбережувальної компетентності [2]. Тому так гостро постають питання створення здоров'язберігаючого простору в навчальному закладі, де дошкільник проводить більше часу, та сім'ї, а також формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей. Виокремлені завдання можуть бути вирішені завдяки впровадженню здоров'язбережувальних технологій в освітньо-виховний процес ДНЗ.

Здоров'язбережувальне навчання і виховання передбачають послідовну систему активних дій усіх учасників навчально-виховного процесу, спрямовану на створення здорового середовища для формування таких життєвих навичок, які зумовлюють збереження і зміцнення здоров'я та орієнтують на утвердження цінності здоров'я, здорового способу життя, розвиток фізично й психічно здорової особистості. Збереження здоров'я в освітньому просторі ДНЗ спрямовується на підвищення ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я дітей, на реалізацію методів, форм і засобів навчання відповідно до фізіологічно-психологічних принципів збереження здоров'я; на впровадження системи заходів, що забезпечують гармонійний духовний і фізичний розвиток, запобігають розвитку захворювань, а також діяльність, спрямовану на збереження та підвищення рівня здоров'я дітей [3].

(Кириченко І. В. Педагогічні засади навчання дітей дошкільного віку дотримуватися правил здоров'язбережувальної поведінки. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і*

Текст 12

Найважливіша соціальна функція сім'ї є виховання підростаючого покоління. Батьки, як перші вихователі, мають найбільший вплив на дітей. І, як стверджував Ж.-Ж.Руссо, кожний наступний вихователь чинить на дитину дедалі менший вплив, ніж попередній. Батьки є первинними, базовими вихователями ніж всі інші. Особливості сімейного виховання вивчали А. І. Захаров[2], Е.Г.Ейдемільер[8;9], М.Р. Земська.[3], Г. В .Козловська[5], Е.С. Рапацеві [7], та інші. Так А.С.Макаренко, який розробив найважливіші питання сімейного виховання, своїй "Книзі для батьків" показував, що сім'я є первинним колективом, де всі є повноправними членами зі своїми функціями і обов'язками, в тому числі і діти, і що основним механізмом виховання є сімейне виховання. Формування особистості дитини значне виховне вплив робить сім'я. Сім'я – це перша громадська ступінь у житті людини. Вона з раннього дитинства спрямовує свідомість, волю, почуття дитини.[6,с.11].

Найважливішою характеристикою сімейного виховання є його стиль, тобто типова для батьків система світосприйняття і характер взаємодії з дітьми. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підставу виокремлювати кілька напрямків у вивченні стилей сімей, зокрема, праці Т.Мишина, Е.Ейдемільера, Р.Карсона, Дж.Батчера, С.Минека та ін. визначають різні стилі сімейного виховання, всі перелічені нами стилі відрізняються між собою, але їх об'єднує ґрунтовна кількість змістових параметрів: 1) прийняття – не прийняття дитини, 2) рівень батьківського контролю (дисципліна та моніторинг на протипагу бездоглядності), 3) ступенем батьківського тепла (любові або в протипагу сорому), 4) надання допомоги (розміром підтримки, заохочування або нехтуванням).

Кожен з цих параметрів несе в собі як позитивні так негативні якості для формування дитини , саме тому батькам потрібно знати що і в яких мірі несе кожний стиль виховання.

(Корнійчук А. О., Ничипорчук Н. А. Психолого-педагогічні умови сімейного виховання дошкільників. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики.* Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 96–99).

Текст 13

Внутрішня позиція дошкільника стосовно інших людей характеризується перш за все усвідомленням власного "Я" та власними вчинками, інтересом до світу дорослих та їх діяльності і взаємовідносин.

Міжособистісні стосунки виникають в процесі спільної діяльності, і утворюються вони на основі наочних заданих взаємодій, а з часом набувають відносно самостійного характеру (С. Абраменкова). Будучи початково обумовленими вмістом спільної діяльності, міжособистісні стосунки, у свою чергу, надають дію на її процес і результати.

У нашій країні на початку (у 60-70-х р.) проблема міжособистісних стосунків дошкільників і розглядалася переважно в рамках соціальнопсихологічних досліджень, де основними предметами вивчення були структура, вікові зміни дитячого колективу і ін. Ці дослідження проводилися переважно за допомогою адаптованих соціометричних методик (Я. Коломінський, Т. Ріпина, Н. Березовін, А. Широкова і ін.). У соціометричних роботах виявився факт відносної стійкості положення учня в системі особистих взаємин, яка залежить, ймовірно, від стійкості тих чинників, які визначають положення людини в системі міжособистісних стосунків.

Соціальна ситуація розвитку дошкільного віку характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку. У дитини вже з'являється коло елементарних обов'язків. Змінюються взаємини з дорослими, набуваючи нових форм: спільні дії поступово змінюються самостійним виконанням дитиною вказівок дорослого.

З'являється можливість систематичного навчання за певною програмою, хоча останню можна реалізувати лише в тій мірі, в якій вона стає власною програмою дитини.

Внутрішня позиція дошкільника стосовно інших людей характеризується передусім усвідомленням власного "Я" та своїх вчинків, величезним інтересом до світу дорослих, їхньої діяльності та взаємин.

Особливості соціальної ситуації розвитку дошкільнят виражаються в характерних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу.

(Матвійчук Н. М., Медведюк К. О. Педагогічні умови формування міжособистісних взаємин дітей старшого дошкільного віку. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і*

Текст 14

До нетрадиційних технологій у вихованні дітей відноситься: арт-терапія, музикотерапія, іпотерапія, казкотерапія, терапія театральним мистецтвом.

Арт-терапія пов'язана з візуальним мистецтвом і має на увазі можливість актуалізації психічних резервних можливостей, формування на їх основі адекватної поведінки за рахунок творчої образотворчої діяльності.

Музикотерапія. Основними завданнями музично-ігрових занять є стимулювання розумового і фізичного розвитку дитини. Рухова активність під музику підсилює обмін речовин в організмі, підвищує загальний тонус, покращує діяльність серцево-судинної системи, регулює нервову діяльність, розвиває силові можливості дітей.

Іпотерапія. Верховна їзда сприяє активізації рухової і дихальної функцій, кровообігу. Іпотерапія, по суті, є особливою формою лікувальної фізкультури. Тут в якості спортивного засобу виступає жива істота – кінь. В іпотерапії, як ніде більше, забезпечується одночасне включення в роботу практично всіх груп м'язів тіла дитини (вершника). Причому це відбувається на рефлекторному рівні, оскільки, сидячи на коні, рухаючись разом з ним і на ньому, дитина протягом усього заняття інстинктивно прагне зберегти рівновагу, щоб не впасти з коня, тим самим спонукаючи до активної роботи всі м'язи свого тіла.

Казкотерапія. Ефективність використання казкотерапії в період дошкільного дитинства забезпечується специфікою діяльності дитини в цьому віці, а також привабливою силою цього літературного жанру, що дозволяє вільно мріяти і фантазувати. Казка дозволяє виходити за рамки звичайного життя, стикатися зі складними явищами і почуттями і в доступній формі осягати світ почуттів і переживань. Казкотерапія - найбільш підходящий метод виховання моральнодуховного здоров'я дитини, так як за допомогою казкових образів, їх дій, дитина може знайти вихід із різних складних ситуацій, побачити шляхи вирішення виниклих конфліктів, засвоїти моральні норми і цінності, навчитися розрізняти добро і зло [7, с.118].

(Наконецна А. В. Використання нетрадиційних технологій у вихованні морально-духовного здоров'я дітей середнього дошкільного віку. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 145–147).

Текст 15

Самооцінка – це оцінка самого себе, як об'єкта, усвідомлення своїх можливостей і дій в навколишньому світі, своєї ідентичності незалежно від зовнішніх впливів, розвиток складного компоненту – самосвідомості, усвідомлення свого місця серед інших людей.

Визначено, що дитяча оцінка й самооцінка появляється тільки-но при комунікації дитини з іншими людьми. Вже перші свідомі та активні прояви дитина здобуває із сторони оточуючих дорослих, їх оцінки у вигляді несхвалення або підбадьорення. Далі пробуючи яку-небудь дію, дитина що раз визнає: "це добре", "це погано", "цього не можна робити". Усе життя дитина удосконалюватиметься під дією оцінок оточуючих; кожний новий досвід, нове знання, уміння, набуте дитиною, оцінюється оточуючими. І невдовзі дитя саме починає відшукувати оцінку власних дій, підкріплення правильності або не правильності пізнаної дитиною реальності [1, с. 367].

Безперечно, оцінка вихователем якостей і вмінь дітей, виділяє більшу функцію у формуванні дитячих оцінок і самооцінок. Проте, не можна не зважати й інших чинників – оцінку дитини її близькими, а ще однолітками.

Особливості дитячої оцінки або самооцінки виявляється у тому, що в оцінці своїх друзів і самих себе діти дошкільного віку не наголошують якихнебудь особистих, своєрідних рис. Їхня оцінка становить загальний характер: "поганий", "гарний", "розумний", "нерозумний". Багато дітей середнього, а зрідка і старшого дошкільного віку використовують ці поняття неадекватно, бо вони ще не сформувалися [4, с. 128].

На кожному періоді розвитку дитина користується відомими вміннями. Одні з них більш сформовані, інші знаходяться у періоді формування, треті ледве починають формуватися. Зрозуміло, що вміння старших дошкільників дужче багатоманітні й досконалі. Цим визначає те, що вони не тільки вміють назвати більш своїх умінь, але й те, що їхня оцінка більше ваговита, ніж у п'ятирічних дітей. Численні бесіди з дітьми вказують, що на загальне питання: "Що ти вмієш добре робити?" - п'ятирічні діти визначають звичні, знайомі їм прості вміння або дають узагальнену відповідь: "Усе вмію добре робити". Ось їхні типові відповіді: "Добре вмію бігати, а більше нічого". "Добре вмію вірші складати". "Я добре вмію чергувати, висаджувати. Мамі допомагаю висаджувати. Нічого я не вмію погано!" [3, с. 289].

(Никитенко Д. С., Поліщук О. В. Психолого-педагогічні умови розвитку самооцінки у дітей дошкільного віку. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики*. Житомир : ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. I. С. 156–159).

Фахові тексти та завдання до них для студентів спеціальності 013 Початкова освіта

Завдання 1

Визначте стилеву приналежність поданого тесту. На основі яких стилістичних маркерів ґрунтуються ваші висновки? Згрупуйте виявлені в тексті стилістичні маркери відповідно до мовних рівнів.

Текст 1

Комунікативні уміння – це структурний елемент комунікативної активності, де активність виступає видом діяльності зі встановлення зв'язків з іншою людиною як об'єктом спілкування, тому оволодіння комунікативними вміннями переводить процес спілкування зі стихійного в керований; це здатність диференційовано використовувати для різних комунікативних цілей мовленнєві навички [5].

М. Пентилюк до комунікативних умінь відносить уміння правильно визначати тему висловлювання та чітко дотримуватися її меж; будувати висловлювання відповідно до основної думки та адресата мовлення, використовувати найбільш вагомні факти для розкриття основної думки; будувати висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, а також обирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування; використовувати різноманітні мовні засоби відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання тощо [6]. Тому комунікативні уміння – це уміння швидко та правильно орієнтуватися в умовах спілкування та планувати своє мовлення, цілеспрямовано організовувати спілкування й управляти ним; уміння швидко, оперативно та правильно орієнтуватися в умовах спілкування, що змінюються, швидко й точно знаходити адекватні змісту акту спілкування комунікативні засоби, які одночасно відповідають ситуації спілкування, а також індивідуальним особливостям співрозмовника.

Деякі науковці розглядають комунікативні вміння як феномен комунікативної культури дитини, яка реалізується в ситуації спілкування, як групу умінь, що характеризують особистісні якості дитини, необхідні для організації та реалізації процесу спілкування та взаємодії дитини як колективного суб'єкта навчальної діяльності [7; 8].

Н. Голуб трактує комунікативні уміння як вміння легко контактувати й налагоджувати стосунки, вести діалог та брати участь у дискусії; виступати з

повідомленням перед аудиторією, аналізувати різноманітні тексти, працювати з інформацією, готувати різні тексти тощо.

Сформованість комунікативних умінь має максимальне значення до моменту вступу до загальноосвітнього закладу, оскільки відсутність елементарних комунікативних умінь ускладнює спілкування дитини з однолітками й дорослими, призводить до зростання тривожності та порушує процес соціальної адаптації в цілому.

На основі аналізу праць зарубіжних та вітчизняних науковців ми розглядаємо комунікативні вміння як особистісні якості, необхідні людині для повноцінної реалізації спілкування, міжособистісної взаємодії, які проявляються в усвідомлених комунікативних діях школярів, в умінні будувати свою поведінку відповідно до завдань спілкування, вимогам ситуацій та особливостями співрозмовника.

Актуальним в наш час є розуміння поняття комунікативна компетентність, яка формується в умовах безпосередньої взаємодії "вчитель-учень", "учень-учень", оскільки є результатом досвіду спілкування між людьми, який набувається не тільки в процесі безпосередньої та опосередкованої взаємодії. У процесі опанування комунікативними вміннями людина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм [9].

Тому тільки вчитель, неухильно висуваючи вимоги до дитини, оцінюючи її поведінку, створює умови для її соціалізації. Особливості навчальної діяльності школярів створюють умови для формування їх комунікативних умінь, тому можна сказати, що навчальна діяльність вимагає рефлексії, оцінки того, "яким я був" і "яким я став".

(Харченко Г. І. Формування комунікативних умінь школярів в умовах компетентнісної мовної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2016. Вип. 3. С. 148–151).

Текст 2

Засадами технології формування ейдетичного мислення є запам'ятовування інформації через образи, асоціації та відчуття. В учнів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні та яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку. Це забезпечує розвиток здатності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що постає підґрунтям для активізації креативного мислення та використання його у розв'язанні навчальних та життєвих задач.

Проблемні запитання. Під час вивчення різних тем з навчального предмета вчитель добирає проблемні питання, на які учень у підручнику не знайде готової відповіді. При цьому для правильної відповіді йому необхідно застосувати знання з вивчених раніше розділів. Додатково у питання закладається певна проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарно.

Метод побудови гіпотез передбачає, що учні висувають власні гіпотези щодо розв'язання наукового завдання або виголошують власні припущення, які можуть стати темою дослідження.

Метод «Кубування» полегшує розгляд різних аспектів однієї теми. Цей метод передбачає використання кубу, на гранях якого даються вказівки для учнів. Учитель пропонує у процесі роботи викласти власні думки зі запропонованої теми. Цей метод допомагає учню визначити, яка інформація йому знайома і, що нового він дізнався. Це важливо, адже учень може сказати собі: «Це я знаю, але хочу знати більше».

Метод «Дискусія». Дискусії і дебати дають змогу ефективно розв'язувати проблеми через самовираження, вчитися аналізувати ситуацію, добирати аргументи для розв'язання проблеми, розвивати комунікативні навички.

Метод «Письмо в малюнках». Учням пропонуємо намалювати те, що вони хотіли б розповісти під час роботи над матеріалом.

(Харитончук Г.І. Методичні підходи до організації діяльності з обдарованими дітьми у початковій ланці середньої освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 4. С. 41–43).

Текст 3

4. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Реалізація мети початкової освіти ґрунтується на таких ціннісних орієнтирах, як:

визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення дітей на основі попереднього відбору;

цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на

навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;

радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності;

розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі;

міцного здоров'я та добробуту, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку;

забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку;

утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо);

плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави;

формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу.

5. Початкова освіта має такі цикли, як 1-2 і 3-4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, обумовлених готовністю до здобуття освіти.

Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи).

6. Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу.

(Державний стандарт початкової освіти. У редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>)

Текст 4

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ПОСТАНОВА

від 21 лютого 2018 р. № 87
Київ

Про затвердження Державного стандарту початкової освіти

{Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ
[№ 688 від 24.07.2019](#)
[№ 898 від 30.09.2020](#)}

Відповідно до [частини першої](#) статті 31 Закону України “Про загальну середню освіту” Кабінет Міністрів України **постановляє**:

1. Затвердити [Державний стандарт початкової освіти](#), що додається.

Установити, що Державний стандарт застосовується з 1 вересня 2018 р. для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

2. Визнати такою, що втратила чинність, [постанову Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462](#) “Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти” (Офіційний вісник України, 2011 р., № 33, ст. 1378).

3. Міністерству освіти і науки вжити заходів для своєчасного розроблення та затвердження типових освітніх програм для учнів закладів загальної середньої освіти з метою забезпечення впровадження Державного стандарту, затвердженого цією постановою.

4. Ця постанова набирає чинності з дня її опублікування, крім пункту 2, який набирає чинності з 1 вересня 2021 року.

Прем'єр-міністр України

В.ГРОЙСМАН

Текст 5

Для багатьох батьків справжнім випробуванням є час, коли їх дитина має йти до школи в перший клас. Адже всім відомо, що далеко не всі діти можуть відразу адаптуватися до шкільного ритму.

Щоб допомогти батькам і дітям безболісно пройти цей етап, співробітник дитячого садочка «Кияночка» розповість нам про особливості світогляду учнів початкової школи.

Діти молодшого віку почуваються комфортно в ритмах життя, в його ритуальності та повтореннях

Першокласники живуть у справжньому часі, тут і зараз. Вони відчують потік часу в ритмах дня, тижня та року, та ніяк не пов'язують з часом абстрактні символи стрілок годинника. Почуття порядку та незалежності закріплюється в них узгодженими схемами шкільного розкладу.

Діти в цьому віці люблять передбачуваність оповідань, пісень та дій, які повторюють час від часу. Вони насолоджуються віршами, віршовим розміром та алітерацією мови, що вивчають. У періодично повторюваних ритмах навчального дня, особливих традиціях шкільного тижня та відзначанні щорічних фестивалів року, школярі відчують почуття безпеки та контролю.

Діти вчаться граючи

Учні початкової школи – це майстри гри. Їхня здатність до навчання та розвиток мозку знаходяться на піку, і природа дає їм можливість максимально збільшити цю силу своїм кращим навчальним інструментом – грою.

Не дивно, що діти віддають перевагу діям і взаємодіям, а не пасивним урокам. Такими вони вже створені.

Гра – це ситуація, в якій учні можуть розвивати такі необхідні життєві навички, як прийняття складних рішень та лідерство, які важко практикувати в більш структурованих форматах. Також, вона створює основу абстрактного репрезентативного мислення (наприклад, ганчірка на палиці стає прапором та таке інше).

Гра заохочує дітей створювати свої власні світи, боротися з найважливішими для них проблемами та отримувати досвід переговорів про альянси, ролі та стратегії з іншими однолітками. Заохочення гри у класі та стратегічне використання своєї сили в конкретних навчальних цілях дозволяє отримати справжню зацікавленість та глибокі можливості для навчання.

(Особливості учнів початкової школи. [URL: http://kyianochka.org.ua/osoblyvosti-uchniv-pochatkovoyi-shkoly/](http://kyianochka.org.ua/osoblyvosti-uchniv-pochatkovoyi-shkoly/))

Текст 6

Підтримка батьків – головний секрет успіху дітей під час навчання в початкових класах. Розглянемо 10 способів, як батьки можуть допомогти своїм дітям досягти успіху в навчанні.

1. Відвідуйте батьківські збори

Діти краще навчаються у школі, коли батьки долучаються до їх шкільного життя. Батьківські збори на початку навчального року – хороший привід познайомитися з учителями вашої дитини і дізнатися їх очікування. На батьківських зборах іноді присутній завуч школи. Від нього ви можете

дізнатися про нововведення у шкільній програмі і про те, що чекає школу в прийдешньому навчальному році.

Збори проводяться і протягом навчального року. Відвідуючи їх, ви отримуєте можливість обговорити з учителем успішність вашої дитини. Разом ви можете сформувавши стратегію, яка допоможе дитині підвищити успішність. Якщо ви будете відвідувати всі батьківські збори, дитина зрозуміє, що ви дізнаєтеся про все, що відбувається у школі.

Якщо у вашої дитини є особливі потреби у навчанні, ви можете домовитися з вчителем про окрему зустріч, щоб обговорити з ним це питання.

Пам'ятайте, що протягом всього навчального року ви можете звертатися не тільки до вчителя вашої дитини, але й до адміністрації школи.

2. Відвідайте школу особисто і заходьте на її сайт

Знаючи, як облаштована школа, де знаходиться клас дитини, їдальня, спортзал тощо, ви краще будете розуміти розповіді дитини про те, як пройшов її день. Вам буде корисно дізнатися, де знаходиться кабінет директора, медпункт, спортзал, дитячий майданчик та інші приміщення, у яких буває дитина протягом дня.

На сайті школи ви можете дізнатися таку інформацію, як: розклад уроків; телефон школи; інформацію про майбутні заходи (наприклад, екскурсії) тощо.

Деякі вчителі ведуть свої власні сайти, на яких ви можете знайти корисну інформацію і додаткові матеріали, які дитина може використовувати для підготовки.

3. Допомагайте дитині з домашніми завданнями

Домашнє завдання в молодших класах - одне з головних труднощів, з якими стикаються діти. Однак вони допомагають дитині розвинути відповідальність і дисципліну. Ці навички будуть для неї корисними в майбутньому. Ви можете допомогти дитині у виконанні домашніх завдань, створивши їй умови для навчання. Їй підійде будь-яке добре освітлене, зручне й тихе робоче місце, де є все необхідне для навчання приладдя. Коли дитина вчить уроки, їй ніщо не повинно відволікати: наприклад, у кімнаті не повинен працювати телевізор. Також ви повинні встановити час, протягом якого дитина повинна робити уроки і не відволікатися ні на що.

Встановлюючи дитині час на виконання домашніх завдань, керуйтеся правилом: виділяйте 10 хвилин на кожен клас школи. Наприклад, якщо дитина навчається в четвертому класі, для виконання домашнього завдання виділяйте 40 хвилин. Якщо дитині потрібно набагато більше цього часу, поговоріть з учителем.

Поки дитина вчить уроки, будьте готові пояснювати їй завдання, підказувати, відповідати на питання і перевіряти виконані завдання. Але ні в якому разі не піддавайтеся спокусі робити завдання за дитину. Вчитися на своїх помилках - це частина навчального процесу. Не позбавляйте дитину цього.

(Розвиток дитини : вебсайт. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/edu/9665/>)

Текст 7

Війна на сході України триває вже довше, ніж Друга світова. Восьмий рік поспіль лунають постріли, а діти, що народилися на початку війни пішли вже в другий клас.

Та чи достатньо вони знають про окупацію, військовий конфлікт?

Сьогодні ми чуємо тривожні дзвіночки про нову "хвилю окупації" з боку Росії, яка не цурається на весь світ погрожувати "відгризти шмат" нашої землі.

Саме тому зараз батькам варто навчитися пояснювати про ці загрози, аби вони розуміли ціну війни та серйозно ставилися до можливого сценарію.

Дітям варто говорити про війну відкрито

Якщо ми не будемо давати дітям свою картину світу, пояснювати, що йде війна, що на ній гинуть люди, то діти фантазуватимуть і придумуватимуть свої варіанти того, що відбувається.

Тому варто говорити з дітьми відверто. І найголовніше – не усувати дитину від правди. Найкраще почати з пояснень, чому саме відбуваються конфлікти.

Якщо ви переїхали із зони конфлікту, не треба казати дитині: "Ми просто переїхали". Варто сказати правду: "Ми переїхали, тому що там небезпечно".

Також психологи радять:

Дозволити почуття

Адже відповідь "не хвилюйся" не позбавить тривожного імпульсу.

Можна казати: "Я бачу, що ти хвилюєшся за солдат, за людей, довкола яких війна. Я теж хвилююся" – показати, як саме дорослі переживають ці почуття, як справляються зі своїм страхом. Допомогти прожити цей імпульс – дати помалювати, адже дитина не завжди може виразити словами свої почуття.

Зі школярами ділитися своїми думками

Дітям молодшого підліткового віку теж слід давати відповідь саме на поставлене питання.

Можна ділитися своїми думками, почуттями. Але треба бути готовим, що діти молодшого підліткового віку і підлітки можуть мати свою точку зору і хотітимуть поділитися нею. Неодмінно слід давати їм таку можливість.

Із підлітками шукати відповіді разом

Іноді питання, які ставлять підлітки, заганяють у глухий кут. Тоді важливо чесно про це сказати: "Я зараз не знаю відповіді, дай мені трохи часу, і ми повернемося до цієї теми".

Або можна сісти разом пошукати інформацію в інтернеті. Добре поділитись авторитетними для дорослого лідерами думок.

Разом почитати їхні дописи, знайти спільно відповідь. Інформаційне поле бездонне, а критичне мислення в підлітків ще здебільшого не сформоване.

(Українська правда : вебсайт. URL:
<https://life.pravda.com.ua/columns/2022/02/2/247319/>)

Текст 8

Як виник алфавіт

Було це дуже давно. Жили собі у незвичайному царстві звуки. Все було б добре, коли б у їхньому царстві панував закон, порядок. Але звуки були незадоволені тим, що вимовляли їх так, як кому заманеться, а букв тоді ще не було.

От і вирішили звуки обрати собі царя. Голосні обрали А, а Приголосні - Б. Кому ж них бути царем? Почалися суперечки. Приголосних було більше, тому вони перемогли. Царем став Б. Він сильніше любив Приголосні, догоджав їм. коли збирав звуки на раду, то Приголосні садив на найпочесніші місця. А Голосні завжди сиділи десь у куточку.

Не хотіли Голосні терпіти приниження. Змовилися й утекли. У царстві стався переполох, замість слів виходили якісь дивні звукосполучення.

Зрозуміли Приголосні, що без Голосних їм не обійтися. Пішли вони на розшуки. Багато царств обійшли, та все даремно. Приголосні розділилися на групи, продовжували пошуки. Одного разу втомлені Л, Ф, В, Т сіли перепочити. Раптом вони почули дивні слова, складені тільки з голосних. Зрозуміли Л, Ф, В, Т, що у цьому маленькому царстві проживають Голосні. Тоді звуки вирішили намалювати себе і своїх друзів на папері. Вийшли такі слова: „Ш...н...вн... Г...л...сн...! Пр...с...м в...б...ч...нн... П...в...рт...йт...сь. Ч...к..... м... ."

Листочки з дивним текстом розвішали по всьому царству. Коли Голосні побачили написи, то відразу здогадалися, що мало бути на місці пропусків. Кожен Голосний намалював себе. Всі разом Голосні вирішили повернутися.

Щоб жити у злагоді, звуки придумали створити склад букв, який вони назвали Алфавітом. З того часу звуки стали позначатися певними літерами. Але одна букви могла виражатися двома звуками (щ) або дві букви могли означати один звук (дз, дж). Букви і звуки про все мирно домовились і видали чіткі

закони-правила. Царем обрали звук А. А царицею стала літера А. В алфавіті ця буква стоїть на найпочеснішому першому місці.

(У світі лінгвістичних казок / Упорядник
Здрилюк І. М. Мстишин, 2018. 36 с.)

Текст 9

Казка про Антоніми

Два брати жили на світі,
Був один з них працьовитий,
А другий ледачий дуже.
Слухай казку про них, друже.
Той хоробрий і правдивий,
Той брехливий, полохливий,
Той розумний, той дурний,
Той великий, той малий.
День і ніч брати сварились
І ніколи не мирились.
Все, що перший будував,
Другий миттю руйнував.
Кожен рать повів свою,
Стрілись вороги в бою.

Із високим стрівсь низький,
На товстого йшов тонкий
Стрів білявого чорнявий,
Огрядного - худорлявий.
На сумного йшов веселий,
На тендітного - дебелий.
Ця кривавая війна
-Нині сива давнина.
Хоч брати вже помирились,
Після них слова лишились,
Дуже горді, незалежні,
Абсолютно протилежні.
В мові ці слова живуть,
їх антонімами звуть.

(У світі лінгвістичних казок / Упорядник
Здрилюк І. М. Мстишин, 2018. 36 с.)

Текст 10

Учителі практики прикладають багато зусиль, щоб організувати роботу з учнями щодо засвоєння базових знань з фонетики більш продуктивно, цікаво, емоційно. Одним з ефективних прийомів пояснення складного для дітей теоретичного матеріалу є лінгвістична казка.

Лінгвістична казка – це цікава коротка розповідь, головні герої якої уособлюють певні лінгвістичні поняття, а в характерах, вчинках дійових осіб наочно проявляються відмінні ознаки цього мовного явища. Особливістю лінгвістичної казки є те, що вона пояснює закони мови, їй притаманні казкові елементи, чарівні перетворення героїв, певні усталені вирази.

Перевагою лінгвістичної казки як прийому навчання мови є те, що весь навчальний теоретичний матеріал подається учням в цікавій формі, що значно полегшує процес сприйняття та запам'ятовування закладеної в ній інформації. Притаманна дітям властивість оживляти речі навколо себе, наділяти їх

властивостями живих істот допомагає в засвоєнні мовних знань. Цікаві лінгвістичні казки допомагають сконцентрувати увагу учнів, підвищують їх творчу активність, створюють ідеальну емоційну атмосферу для спілкування, а найголовніше, формують стійкий інтерес до процесу навчання.

Якщо учень занурюється в казкову атмосферу, то й сам урок стає схожим на захоплюючу подорож чарівною країною. Через це змінюється не тільки ставлення учня до того, що вивчається, але й навчання мови відбувається на рівні емоцій, що дуже важливо для підтримки інтересу до навчання.

Отримавши знання через елемент казки, дитина сама не усвідомлює, як зміст казки накладається на наукову інформацію і засвоюються фонетичні знання.

(Истоцька О. В., Тельпуховська Ю. М. Лінгвістична казка як методичний прийом навчання фонетики. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Теорія і методика навчання : проблеми та пошуки»*. Харків : ХНПУ, 2019. Вип. 16. С. 65–72).

Текст 11

Прийоми, які вимагають від учнів більшого інтелектуального розвитку, дозволяють усвідомити розвиток думки в цілому тексті. Вони вимагають від учнів досить складної розумової роботи. Рівень розумової діяльності школяра залежить в основному від об'єктивної складності певного лінгвістичного матеріалу, від ступеня доступності викладу його у підручнику та від розвитку мислення. Необхідно поступово вести дітей від спостережень над готовими текстами до продумування власних висловлювань, що дасть змогу цілеспрямовано працювати над розвитком їхніх умінь зв'язно висловлюватися в науковому стилі, вільно виконувати комунікативні завдання у реальних ситуаціях мовного спілкування. Уміння наводити приклад і підтверджувати ним певне граматичне правило свідчить про усвідомленість знань, про те, що учні вміють аргументувати висунуте положення.

Ефективними в цьому плані будуть лінгвістичні мініатюри та лінгвістичні казки, які є найблагодатнішою основою для формування дитячої особистості.

Під лінгвістичною мініатюрою розуміють короткі цікаві висловлювання, що створюють образне уявлення про якесь мовне явище або поняття. У лінгвістичній мініатюрі мовне поняття або явище, набуваючи художньої форми, не втрачає своєї основної ознаки – науковості. Лінгвістичні мініатюри можуть бути представлені у прозовій і в поетичній формі (вірші Д. Білоуса, А.

Бортняка та ін.), щоправда, питома вага прозових значно більша. Інтерес учнів до таких текстів великий, адже їм цікаво дізнатися хто живе, скажімо, в країні Морфології, або хто є мешканцями країни Ліліпутії. Наприклад,

Маленькі слова є в багатьох мовах. Вони допомагають більшим словам сполучатися й виразити в реченнях потрібну думку. В українській мові найменшими словами бувають прийменники, сполучники і частки. До слівліліпутів належать, наприклад, прийменники в, з, о. Вони складаються з одного звука й букви (І. Вихованець).

Визначення поняття „лінгвістична казка” ми не знайдемо у жодному довіднику чи словнику. На нашу думку, вона є різновидом авторської літературної казки. Дійовими особами казки виступають абстрактні поняття: частини мови, члени речення, граматичні категорії, морфеми, звуки та букви. Дитина не зустрічає ці поняття в побуті, вона пізнає їх на уроках української мови. Тому лінгвістична казка повинна бути доступною та зрозумілою всім учням і сприяти кращому засвоєнню мовних категорій. Визначною рисою лінгвістичної казки є емоційність. Оскільки дитина сприймає світ через образну уяву, то події в казці повинні розвиватися динамічно, образи мусять бути яскравими, емоційними, зрозумілими.

(Мордовцева Н. В. Дидактичний потенціал текстів лінгвістичної спрямованості на уроках української мови в початкових класах. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN22/13mnvvpk.pdf>)

Текст 12

Поняття «мініатюра» лінгводидактичні джерела трактують так: «твір образотворчого мистецтва невеликого розміру, що потребує витонченої техніки виконання; невеликий віршований чи прозовий твір, чітко завершеної форми» [2, с. 205]; «нарис, оповідання і т. ін. або театральна п'єса малого розміру» [1, с. 530]; «невеличка закінчена за формою і змістом твору робота, що має завершений цілісний характер, мета якої - дати учням змогу чітко визначити поняття абзацу, частини тексту, видів зв'язку, інтонації цілого тексту відповідно до теми висловлювання, стилю, жанру і типу мовлення» [4, с. 83]. Отже, мініатюра - це невеликий за обсягом і завершений за змістом текст, що характеризується інформативністю, цілісністю, зв'язністю та має відповідне жанрове й стилістичне оформлення.

Лінгвістична мініатюра як лінгводидактичне поняття має більш вужче семантичне наповнення в дефініції. Т. Жулій, О. Теплицька вважають, що

лінгвістична мініатюра - «цікаве висловлювання про мову - одна з форм такого нетрадиційного засвоєння та оперування лінгвістичними знаннями» [2, с. 6]. Лінгвістичні мініатюри як короткі цікаві оповідання створюють образне уявлення про те, чи інше лінгвістичне явище чи поняття. Лінгвістичні мініатюри функціонують як у прозовій, так і в поетичній формі (вірші Д. Білоуса, А. Бортняка та ін.), однак переважають все ж таки прозові форми. Лінгвістичне поняття метафоризується, перетворюючись на «живі персонажі», набуваючи художньої форми, зберігає свої основні ознаки. Цим поєднанням лінгвістичних та поза лінгвістичних чинників і пояснюється інтерес учнів до тексту, а його образність забезпечує запам'ятовування. Таким чином лінгвістичною мініатюрою можна вважати образні невеликі за обсягом тексти лінгвістичної спрямованості, що мають навчально-пізнавальне спрямування і наукове підґрунтя, розкривають певні мовні поняття чи явища.

Залежно від домінування певних стильових та жанрових ознак лінгводидакти виділяють лінгвістичні мініатюри в аспекті художнього і наукового стилю. Лінгвістичні мініатюри художнього стилю образні, складні й різнопланові, оскільки завданням їх інтерпретації є вияв максимуму закладених у них думок і почуттів автора.

(Лукіна Л.Р. Розвиток мовної компетентності учнів у процесі роботи з лінгвістичними мініатюрами. *Наука. Освіта. Молодь*. Умань – 2018: матеріали XI Всеукраїнської студентської наукової конференції молодих науковців та студентів (м. Умань, 26 квітня 2018 р.) в 2-х ч. Ч. 2. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. С. 17–19).

Текст 13

Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи : зб. наукових праць. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 228 с.

ISBN 978-617-8011-01-7

У збірнику представлено матеріали з проблем історичних, філософських та методологічних питань сучасної педагогіки, соціально-психологічних аспектів становлення та розвитку особистості молодшого школяра, актуальних проблем інклюзії в умовах реформування початкової школи, модернізації початкової школи в етнокультурному контексті. У його основу увійшли матеріали учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи» (м. Коломия, 22 грудня 2020 р.). Видання адресоване науковцям,

викладачам, аспірантам, педагогам-практикам та всім зацікавленим реформами освітньої галузі.

Текст 14

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96

E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Керівникам департаментів (управлінь)
освіти і науки обласних, Київської
міської державних адміністрацій

Заклади післядипломної педагогічної
освіти

Заклади загальної середньої освіти

Про організацію освітнього процесу
в початковій школі в умовах воєнного часу

Шановні колеги!

З огляду на існуючу загрозу життю і здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації та оголошення в Україні воєнного стану згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», міграцією населення України до більш безпечних регіонів, Міністерство освіти і науки України надсилає методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2021/2022 навчальному році у початковій школі в умовах воєнного часу.

Додаток на 4 арк.

Заступник Міністра

Віра РОГОВА

Текст 15

Дистанційне навчання є сучасним видом освіти, що набирає дедалі більшої популярності.

Суть дистанційного методу полягає в здійсненні навчального процесу на відстані в режимі реального часу. Студент і викладач спілкуються за допомогою інтернет-зв'язку, де викладач передає, а студент отримує знання і завдання, складає модульні роботи. При цьому викладач може бути віддалений від студента на будь-яку відстань, вони можуть проживати в різних країнах і на різних континентах.

Таке навчання стало можливим, завдяки розвитку інтернет-технологій, поширенню електронних засобів зв'язку. Дистанційне навчання відрізняється від очного освітнього процесу методикою проведення занять і тому вимагає методичних змін у здійсненні освіти школярів і студентів. Які технології дистанційної освіти використовуються в сучасному навчанні на відстані? Які ж існують переваги для застосування дистанційних технологій в освіті?

Дистанційні технології в навчанні спираються на такі методи передачі інформації:

1. Електронні підручники і довідники: містять і зберігають інформацію.
2. Інтернет: здійснює пересилку будь-яких форм інформації (текст, графіка, відео, фото, звук), двостороннє спілкування у вигляді семінарів, дискусій.

Для реалізації дистанційної освіти потрібне спілкування на відстані в реальному часі. Для забезпечення такого спілкування використовується технічне забезпечення, що включає в себе наступні засоби і пристрої:

- Мережа передачі інформації (інтернет). Дана мережа бере на себе функції з передачі зображення осіб педагога і студента, що надається відеоінформації (текстів, таблиць, картинок), словесної інформації.

- Пристрої, що забезпечують прийом і відправлення інформації в реальному режимі. Такими пристроями є комп'ютери, планшети, іноді мобільні телефони. Пристрій має забезпечувати візуальний і звуковий контакт між викладачем і студентами [2, с. 57].

Традиційне навчання школярів і студентів включає лекції, практичні роботи, самостійні дослідження, письмові завдання і усні опитування.

(Шевчук К. Д., Солонар Н. О. Особливості дистанційного навчання студентів. *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи* : зб. наукових праць. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. С. 88–92).

Завдання 2

У поданих тестах визначте фрагменти, що ілюструють орфографічні та пунктуаційні норми. Укладіть таблицю тлумачень цих норм з прикладами.

Текст 1

У більшості досліджень навчальне середовище визначається, як «ефективність школи» в ракурсі соціальної системи, тобто емоційного клімату, особистісного добробуту, особливостей мікрокультури, якості освітнього процесу. При цьому констатується, що не існує точних показників, які б визначили «ефективну школу», оскільки кожна школа унікальна і одночасно є частиною суспільства.

Зауважимо, що не має і точного визначення поняття «навчальне середовище»: одні науковці трактують його як умови, як оточення, як систему, інші розглядають, як матеріальні, суспільні та духовні прояви, які є навколо особистості.

У сучасній педагогічній науці зустрічаємо два терміни: «освітнє середовище» і «освітній простір». Говорячи про освітній простір, маємо на увазі набір певним чином пов'язаних між собою умов, які можуть мати вплив на освіту людини. При цьому, поняття «освітнього простору» не включає в себе людину, яка навчається. Освітній простір може існувати незалежно від школяра.

Поняття «освітнє середовище» теж відображає взаємозв'язок умов, які забезпечують освіту, але в цьому випадку мається на увазі і обов'язкова присутність людини, яка навчається у освітньому середовищі, їх взаємовплив і взаємодія.

Погоджуємося із думкою вчених, які вважають, що у склад навчального середовища входять: цільова складова; змістовно-інформаційна складова; вчительська складова педагогічної системи, котра здійснює управління навчально-виховним процесом; освітній мікросоціум, який складається з суспільної системи і людей, які реально чи потенційно впливають на освітню діяльність і її результати; система засобів навчання; технологічна складова; навчальні приміщення, які бувають типовими і нетиповими.

Зауважимо, що за допомогою кількісних показників освітнє середовище класу не можна оцінити і реконструювати нормативно. Одне і теж середовище може бути оптимальним для розвитку на одному віковому етапі чи при одних індивідуальних особливостях дитини та перешкоджати ефективному розвитку в іншому віці чи при інших індивідуально-особистісних особливостях школярів.

Освітнє середовище є зоною найближчого розвитку і дії індивіда, його безпосередньої активності та виконує подвійну роль у житті дитини: є джерелом інформації та виступає місцем, де відбувається діяльність людини.

Варто зазначити, що дитяче середовище змінюється через діяльність дорослого покоління, однак і дитина впливає на нього та корегує його.

(Кіліченко О. І. Організація освітнього комфортного середовища в початковій школі. *Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи*: зб. наукових праць. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. С. 30–33).

Текст 2

Нова українська школа дуже часто позиціонується як школа з новітніми дидактичними засобами («Лего», комп'ютерні системи, нова наочність тощо).

Звісно, що дидактичні засоби суттєво поліпшують освітній процес і його результативність. Однак, окрім дидактичних засобів, не менш суттєвий вплив на ефективність навчання учнів у початкових класах мають нові прийоми і методи навчання, інноваційні навчальні технології. Для їх моделювання потрібно в освітній діяльності враховувати дію педагогічних законів і закономірностей.

З'ясуємо, які закони і закономірності функціонують в освіті, як їх урахування поліпшує ефективність освітнього процесу. Закон і закономірність: спільне і відмінне між ними, взаємодія і взаємозалежність. Як відомо, закони встановлюють загальні, істотні, стійкі і постійно діючі взаємозв'язки між двома або кількома компонентами освітнього процесу. Основними компонентами і учасниками освітнього процесу є: суб'єкти навчання (учні і учителі); мета, завдання і зміст навчання; прийоми, методи і форми; засоби навчання, а також його результати, тобто рівень навченості, вихованості і всебічного розвитку учнів. Будь-який закон є об'єктивним, незалежним від нашої свідомості і волі. Такими законами у фізиці є закони Ома, Фарадея, Ейнштейна та ін., а в математиці – відповідні теореми: Піфагора, Ферма, Коші та ін.

Отже, педагогічний закон – це таке співвідношення між основними компонентами освітнього процесу: цілями і завданнями, змістом і методами навчання, його формами і засобами, а також результатами навчання, яке встановлює між ними загальні, істотні та стійкі взаємозв'язки і є об'єктивним, тобто незалежним від свідомості і волі суб'єктів навчання [Авт.].

В освітньому процесі спостерігаються ті чи інші закономірності. Педагогічні закономірності виражають дію того чи іншого закону в конкретних

умовах. Особливість поняття «закономірності» в дидактиці полягає в тому, що зв'язки, залежності між компонентами процесу навчання мають переважно ймовірно-статистичний характер. Частина з них діє завжди, тобто постійно, незалежно від дії учасників і умов процесу, а інші – залежать від обставин. Наприклад, закономірність «чим одноманітніший вид діяльності на уроці, тим більша втомлюваність учнів» діє постійно, а закономірність «мета і зміст навчання залежать від конкретних вимог того чи іншого суспільства до рівня освіти особистості» залежить від рівня розвитку держави, менталітету її громадян тощо.

Тож, педагогічна закономірність – це таке співвідношення між окремими компонентами освітнього процесу: цілями і завданнями, змістом і методами навчання, його формами і засобами, а також результатами навчання, яке встановлює між окремими з них істотні і стійкі взаємозв'язки і проявляється в конкретних умовах, тобто воно не є загальним [Авт.].

Видатні педагоги України та світу відкрили чимало педагогічних законів. Наведемо деякі приклади.

1. Чим більше фактичних знань набув розум і чим краще їх опрацював, тим він більше й сильніше розвинутий (К. Ушинський).

2. Будь-яка дія зумовлена природою учня (Селлер).

3. Будь-яке навчання має не лише пристосуватися до середовища загалом, а й, за можливості, – і до спеціального середовища (Селлер).

4. Розвиток індивідуума з самого початку визначається переважно природними задатками (Мейман).

5. Перш за все розвиваються ті функції, які є найважливішими для життя і задоволення елементарних потреб дитини (Мейман).

6. Загальний закон асоціації і додатковий до нього закон аналогії або асиміляції вказує на те, що думки, почуття і вчинки дитини в кожному конкретному випадку залежать від того, як вона думала, відчувала у минулому, і від того, які склад і нахили її розуму є сьогодні. Її реакції на ті чи інші зовнішні подразнення будуть саме тими, результати яких у минулому давали їй задоволення (Торндайк).

(Сікорський П. Педагогічні закономірності та їх роль у новій початковій школі. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 84–94).

Текст 3

У практиці роботи досвідчених учителів початкової школи дедалі глибше простежується використання в методиці навчання мови і читання підходу, в основі якого лежить ідея, що учнівська творча робота є унікальним способом

навчання, що мова загалом є унікальним інструментом розкриття смислів, передачі думки і розуміння дійсності як у класі, так і за його межами. Головним є орієнтовані на учнів інноваційні методи і технології, які безпосередньо залучають дітей до різних видів мовленнєвої діяльності, серед яких письмові завдання належать до особливо дієвих. Учені зазначають, що критичне мислення спрямоване на творчу мовленнєву діяльність і кардинально відрізняється від репродуктивного мислення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах. «Творчість дитини, на нашу думку, є важливою для розвитку самостійності у навчанні. Адже це не тільки спосіб пізнання дійсності, а й самовираження дитячої особистості – від самостійної думки ("Це я сама / сам побачила(ив)", "Це я сам / сама придумав(ла)") до складання казок, віршів, розповідей, випуску "своїх книжок", – зазначають М. Грабовська та М. Козир (Грабовська, Козир, 2019, с. 49). Учителі за такого підходу ведуть учнів через усю різноманітність письмових завдань з української мови та читання, щоб залучити їх до обговорення, зацікавити різними темами, щоб вибудувати зв'язок з прочитаним у тексті, щоб один текст вступив у діалог з іншими текстами різних жанрів, з текстами, у яких звучать ті ж ідеї, але в контексті інших дисциплін та із застосуванням інших мовних стратегій.

Учитель на основі прочитаного тексту може запропонувати дітям написати вірш, прозову замальовку, колективно створити коротку п'єсу або описати об'єкт чи явище навколишнього світу, скориставшись методикою спостереження, опису або аналізу. Тематичні вільні твори чи короткі неформальні вправи різні за формою залежно від того, яку мету ставить педагог. В основі підходу давно встановлений факт: коли учні пишуть про текст, який прочитали, вони його краще розуміють. Способів здійснення таких стратегій безліч, і їх можна використовувати в такій послідовності, щоб кожен знайшов власний спосіб розуміння тексту, а потім перейшов до змістовних стратегій читання, які стимулюють і розвивають навички аналізу.

(Оліяр М. П. Розвиток критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі. *Освітні обрії*. 2022. № 1(54). С. 114–118).

Текст 4

Сьогодні, в умовах війни, як ніколи, потрібні нові підходи й нові шляхи виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості, які б відповідали жахливим реаліям сьогодення. Зупинимось на формах та методах реалізації соціально-педагогічних умов національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Однією з інтерактивної новітньої

форми національно-патріотичного виховання в умовах війни є започаткування в березні 2022 року Указом Президента України загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими. Проведення хвилини мовчання відбувається о 9 годині 00 хвилин по всій Україні всіма засобами масової інформації. Метою хвилини мовчання є «вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [9]. Під час хвилини мовчання звучать слова такого змісту: «Вшановуємо світлу пам'ять, громадянську відвагу, самовідданість, силу духу, стійкість, героїчний подвиг воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, жертв військових злочинів та геноциду, мирних жителів сіл, маленьких і великих міст, наших співвітчизників, які загинули унаслідок збройної агресії російської федерації проти України загальнонаціональною хвилиною мовчання. Ви назавжди у наших серцях. Ви частина хороброї нації, частина перемоги України». Після загальнонаціональної хвилини мовчання молодші школярі можуть взяти участь в обговоренні подій, обмінятися думками і враженнями про війну, проаналізувати зміни, які відбулися внаслідок війни в їхньому житті, у житті сім'ї, родини, України. Учитель може розповісти школярам про причини війни, про те, що означає для України дружня підтримка інших держав, про історичних діячів, які в різні часи боролися за незалежність нашої батьківщини. Обов'язковим елементом таких бесід має бути обговорення поведінки під час повітряних тривог, правил безпеки в умовах війни тощо.

Проведення низки інтерактивних виховних бесід, у яких розглядається питання національної ідентичності в умовах війни росії проти України та післявоєнний період; відмінностях національної ідентичності та національної свідомості й самосвідомості українців і росіян у різні історичні часи; історичних уроках минулого й сучасності; необхідності національно-патріотичного виховання для збереження України як суверенної і незалежної держави.

(Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2(8). С. 76–83).

Текст 5

Зв'язне мовлення є особливо складним видом мовленнєвої діяльності. Воно має характер послідовного, систематичного розгорнутого викладу. Одна з основних функцій зв'язного мовлення – комунікативна. Вона застосовується в двох формах – діалозі і монологі. За погляду великого кола фахівців, що вивчають зв'язне мовлення як найбільш важливу умову повноцінної мовної комунікації, поняття «зв'язне мовлення» відноситься як до діалогічної, так і до монологічної формам мовлення [2, с. 93].

Особливий інтерес викликає саме явище монологічного мовлення – найбільш складна форма мовленнєвої діяльності, що служить для цілеспрямованого інформування. Варто відзначити такі особливості монологічного мовлення, як односпрямованість його характеру, невимушеність, детальність, націленість на слухача, вузькість вживання немовних можливостей передачі інформації.

Характерною рисою цієї форми мовної діяльності є те, що її зміст, як правило, попередньо організованою і заздалегідь планується. Якщо діалогічна мова будується з кроків сприйняття і самостійного висловлювання, які чергуються між собою, і в ній основна роль віддається опору на певну ситуацію або жест, то в монологічному мовленні роль цих обставин помітно скорочується. В даному випадку на перший план виступає логіка послідовності викладу. Співвідносячи монологічну і діалогічну форму мовлення, А.А. Леонт'єв вказує на такі властивості монологічного мовлення, як умовна детальність, значна довільність і зумовленість. У більшості випадків «той, хто говорить, планує або зумовлює не тільки одиничне висловлювання, а й ... весь «монолог» як ціле» [6, с. 115].

Монологічне мовлення – форма мовлення, зверненого до одного або до групи слухачів (співрозмовників), іноді – до самого себе; активний вид мовної діяльності, розрахований на сприйняття. Це мова однієї особи, що висловила в більш-менш розгорнутій формі свої думки, наміри, оцінку подій і т. д.

На відміну від діалогічного мовлення характеризується розгорненням (що пов'язано з прагненням широко охопити тематичний зміст висловлювання), зв'язністю, логічністю, обґрунтованістю, смисловий завершеністю, наявністю поширених конструкцій, граматичною оформленістю. На відміну від діалогу, монологічне мовлення передбачає відповідальність за виконання комунікації тільки на тому, хто говорить, при відсутності явної опори на сприйняття мови слухача (читача).

(Дубовик С. Формування монологічних вмінь у молодших школярів на уроках вивчення граматики. *Молодий вчений*. 2020. № 4. С. 573–577).

Текст 6

Математичні поняття – це результат узагальнення, який відображає загальні істотні й відмінні (особливі) ознаки та властивості предметів або об'єктів. Процес їх формування відбувається на основі аналізу реальних життєвих ситуацій, добре знайомих учням, і формується в мисленнєвій діяльності учнів у тих знаках і символах, які утворюють математичну мову.

Отже, сформувати в учнів математичне поняття – це означає утворити в їх свідомості уявлення про предмет, об'єкт чи явище, розкрити його сутність, створити відповідні зв'язки і виділити все це в правильну і чітку словесну форму.

У процесі формування математичних понять у молодших школярів на засадах компетентнісного підходу слід звернути увагу на те, що рівень їхнього засвоєння визначається не тільки повнотою розкриття змісту або формулювання означення, а й умінням правильно оперувати поняттями, тобто підводити під них нові об'єкти, бачити узагальнені істотні ознаки поняття в нових умовах. Для міцного й осмисленого засвоєння знань дуже важливо ознайомлювати школярів не лише з одиничними поняттями, а й їхніми групами, класами, розкривати зв'язки підпорядкування, тобто підводити до вивчення понять у певній системі. Упорядкована система математичних понять має відносно елементарний характер і відображає об'єкти в їхніх взаємозв'язках і взаємозалежностях на доступному для молодших школярів рівні. Кожне поняття в межах теми, розділу, класу поступово розширюється за обсягом і поглиблюється за змістом. Від рівня його сформованості залежить свідоме вивчення школярами математичних дисциплін у початковій, середній та старшій школі, що, у свою чергу, істотно впливає на засвоєння знань у подальшому.

Таким чином, зміст методики викладання освітньої галузі «Математика» передбачає таку послідовність формування математичних понять на основі компетентнісного підходу:

- 1) подача мовного матеріалу навчального предмета різного рівня узагальнення (числа, цифри, компоненти арифметичних дій, назви величин та геометричних фігур тощо);
- 2) розкриття почерговості виконання навчальних дій (обчислення, вимірювання, проведення практичних робіт тощо);
- 3) введення символів, схем та знакових систем математичних об'єктів;
- 4) усвідомлення математичних уявлень та понять;

5) свідоме оперування математичними поняттями в навчальних практичних життєвих ситуаціях, що слугує предметним внеском у формування в учнів ключової комунікативної компетентності.

Формування поняття числа в початковому курсі математики є основним і ключовим. На його основі утворюються інші математичні поняття.

(Непомняща Г. І. Формування математичних понять у молодших школярів на засадах компетентнісного підходу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 9 (43). С. 108–116).

Текст 7

Взаємодія педагога з батьками учнів реалізується через різноманітні форми роботи. Форми взаємодії педагога з батьками - це способи організації спільної діяльності та спілкування. Умовно їх можна поділити на індивідуальні та колективні. Реалізуються вони через ряд методів, що активно використовуються при організації спільної роботи сім'ї та школи. До індивідуальних форм роботи відносяться:

1) Відвідування сім'ї учня, яке допомагає з'ясувати умови життя школяра, загальну та педагогічну культуру родини, ознайомитися з досвідом виховання, дати поради і домовитися про єдині вимоги до учня. При цьому важливо дотримуватися двох умов: – відвідування сім'ї повинно здійснюватись за запрошенням; – до відвідування потрібно готуватись. Підготовка полягає у визначенні найцікавішого, найкращого у своїх вихованцях.

2) Листування передбачає періодичне надсилання батькам листів про успіхи дитини, старанність, уважність та відповідальність. Можна повідомити про певні труднощі дитини, попросити про зустріч. Варто висловити щире подяку за гарне виховання дитини.

3) Пропаганда сімейного виховання. З цією метою класний керівник може використати багатий матеріал журналів “Журнал для батьків”, “Обдарована дитина” та іншу літературу з сімейно-шкільного виховання.

4) Виконання батьками педагогічних доручень. Це може бути керівництво гуртком за інтересами, об'єднанням за місцем проживання, спортивною секцією; сприяння у проведенні екскурсій, в організації зустрічей з цікавими людьми; у створенні класної бібліотеки; участь у розвитку і зміцненні матеріальної бази школи, у вирішенні господарських завдань тощо.

5) Педагогічні консультації. В основі консультацій лежать відповіді на запитання батьків. Психолого-педагогічними основами консультації є прихильне ставлення учителів до ініціативи батьків; вияв готовності до надання

допомоги сім'ї; конкретні рекомендації і поради з питань, з якими звернулись до педагога батьки.

(Басюк Н.А. *Форми взаємодії вчителя з батьками молодших школярів в умовах Нової української школи. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: компетентнісний підхід*: збірник наукових праць. Житомир : ФОП "Н.М. Левковець", 2019. У 2-х ч. Ч.ІІ. С. 9-12).

Текст 8

Організація навчання на уроці малювання покладає на вчителя подвійне навантаження. З одного боку, це предмет навчальний, а з другого – творчий. Але важливо, щоб у процесі творчої діяльності учні засвоїли певні основи з курсу „Образотворче мистецтво” та досягли певних навчальних результатів. Для цього важливим є створити такі педагогічні умови, за яких організація урочних занять буде ефективна.

Організація навчальної діяльності вимагає від вчителя поетапності та поступовості у кроках – від розвитку у дітей почуття прекрасного в житті та мистецтві до засвоєння ними художніх знань, вмінь та навичок. Навчити дітей бачити красу навколо себе починається зі сприймання. Воно є провідною функцією, на основі якої формуються всі інші психофізичні процеси: пам'ять, мислення, уявлення, мовлення тощо. Отже, починаючи зі спостереження, досліджуючи предмети, порівнюючи їх, знаходячи посеред інших, вивчаючи їх назви, кольори, форми, розміри тощо треба не забувати, що саме емоції впливають на сферу сприймання. Позитивні емоції, які виявляються у посмішці, радості та оптимізмі покращують не лише психічний стан дитини, а й змінюють на краще фізичне самопочуття учнів.

Сприймання школярів даної категорії представляє собою своєрідну систему, яка має свої особливості, які негативно впливають на можливості знайомства з оточуючим світом та його пізнанням. Але за допомогою вчителя учні мають отримати необхідні враження, пояснення щодо ознак предметів та їх властивостей.

Для розвитку емоційно-образного сприймання організація будь-якого уроку образотворчого мистецтва має відбуватися в формі емоційно-насиченої та цікавої гри для дитини з безпосередньою участю вчителя чи вихователя.

Основні завдання, які вирішуються в іграх та вправах, спрямовані на орієнтування в навчальному просторі, на ознайомлення з робочим місцем та навчальним приладдям, на організацію своєї діяльності. Водночас, учні

досліджують знайомі та незнайомі предмети, запам'ятовують їх на вигляд, порівнюють, аналізують їх за складовими частинами, відтворюють на малюнку, виробляють точність та узгодженість рухів, розвивають оковимір, називають їх за допомогою жестової мови, усно, дактильно. Треба враховувати, що зовнішня сторона організації гри або вправи повинна відповідати навчальному заняттю. Без цього неможливо підтримувати належний інтерес з боку учнів.

Удосконалення матеріально-технічної бази надає вчителю можливість урізноманітнити форми занять. Наявність паперу різного формату та щільності; індивідуальні дошки для малювання; „куток творчості” (на стіну прикріплюється лист цупкого паперу (можна використати шматок шпалер), на якому учні мають змогу самостійно малювати олівцями, фломастерами, маркерами тощо або виконувати колективні роботи під керівництвом вчителя); смужки тонованого та білого тонкого паперу або картону; набори кольорових олівців (12 шт.), фломастерів, маркерів; ілюстрації до літературних творів, зокрема, казок; таблиці, плакати, листівки, фотографії, іграшки, моделі, муляжі, природний матеріал (на вибір вчителя) посилять зацікавленість учнів та забезпечить емоційність в процесі уроку.

(Квітка Н. О. Організація навчальної роботи молодших школярів на уроці образотворчого мистецтва. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : збірник наукових праць. 2008. № 5–7. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/511>)

Текст 9

Воєнний час в Україні спричинив зміну поведінкового фонду як дорослих українців, так і дітей, вивільнюючи не лише категоріальні особливості, а й породжуючи індивідуальні соціально-психологічні та адаптаційні новоутворення.

Категорія дітей молодшого шкільного віку не виняток із правил воєнного часу, але переживає процеси впливу війни в потоці змін та можливостей відповідно до вікового періоду, який характеризується певною самосвідомістю, спроможністю до усвідомлення дійсності та абсолютною психофізичною незахищеністю, а неврівноваженість психофізіологічних функцій особистості є осередком виникнення вігільності, антропофобії та соціальної дезадаптації.

До війни явище соціальної адаптації розглядали як пристосування до умов соціального середовища (звичного – родина, школа, учителі, однолітки, безпечні умови), адекватне сприйняття навколишньої дійсності та власного

організму, оптимальну систему взаємин і комунікацію з іншими людьми, працездатність, здатність до успішного навчання тощо.

У зв'язку з виникненням екстремальних умов взаємодії та індивідуальної діяльності у воєнний період необхідно розглядати інший контекст явища соціалізація та розкрити, крім досліджених, воєнні соціально-психологічні умови адаптації дітей молодшого шкільного віку, які полягають у небезпечності пристосування до навколишньої дійсності.

На перший погляд, окрім повної ізоляції від воєнних подій, нічого запропонувати дитині. Але реальність така, що всі діти молодшого шкільного віку не мають змоги залишити Батьківщину через низку причин, а саме: незадовільне матеріальне становище батьків (соромно жити за чужий рахунок); патріотичну позицію; страх перед співдією в іншомовному середовищі; небажання розлучатися з близькими (не хочуть покидати коханих, батьків чи родичів); психологічну неприйнятність до адаптації життя в іншій країні; вікові або фізичні обмеження; небажання полишати тварин (узяти з собою не можуть); страх залишитися без роботи, якщо переїдуть за кордон; хвилювання через мародерство.

(Бондаренко В. Проблеми соціальної адаптації молодших школярів в умовах воєнного часу. *Вересень*. 2022. Том 2. № 93. С. 78–94).

Текст 10

Методичні рекомендації для психологічної підтримки та безпечної поведінки молодшого школяра в умовах війни.

1. Дитина має знати, що свідчить про екстрену ситуацію: сирена зі звуком, що підвищується і знижується, сповіщає про ракетний обстріл; якщо меблі рухаються, є відчуття корабельної хитавиці – це свідчить про землетрус; а запах горілого та раптове відчуття тепла свідчить про пожежу в будинку. Також поясніть, що треба робити в різних екстремальних випадках.

2. Коли хтось із батьків почув сирени і в цей же момент сиплий, нетиповий голос у дитини, співайте, кричіть, говоріть голосно.

3. Якщо в молодшого школяра шок або ступор, запитайте, що він почув і чи зрозумів почуте. Вислухайте й витримайте паузу. Переконайтеся, що вас дитина зрозуміла.

4. У разі заперечення коротко поясніть, що трапилось і як буде далі. Не перевантажуйте інформацією, не тисніть на дитину та не переконуйте її. Скажіть, що в разі потреби завжди відповісте на всі питання, що її цікавлять.

5. Якщо в молодшого школяра виникла реакція злості, то його можна відволікти розмірковуваннями. Попросіть завершити розпочате вами речення: «Я злюсь, тому що...».

6. Відчай. У молодших школярів запитайте, у які ігри їм вдається грати та яких правил важливо дотримуватися, щоби собі не нашкодити. Говоріть про нові можливості та обережність через обмеження.

7. Нагадуйте, що дитина може завжди ділитись із вами своїми думками й почуттями, обговорювати будь-які питання і, за потреби, говорити з іншими членами сім'ї, учителями, медпрацівниками тощо.

8. Розмовляйте спокійно та щиро. Чесність формує довіру. Розкажіть дитині про стан та зміни її здоров'я, про свої відчуття і вона довірятиме.

9. Дозуйте інформацію. Допоможіть дитині зрозуміти основні факти про стан її здоров'я та про зміни, які відбуваються в житті. Використовуйте помірні обсяги інформації. Уникайте деталей та зайвих подробиць.

10. Якщо дитина фізично постраждала, підготуйте її до змін. Незалежно від віку втрата здоров'я суттєво впливає не тільки на життя постраждалого, а й на життя батьків та інших людей з оточення. Якщо дитина втратила кінцівку (руку, ногу) або можливість пересуватися без допомоги інших, важливо говорити з нею про зміни та потреби внаслідок цього (користуватися милицями, візком, протезом тощо), навчити гігієнічним процедурам і користуванню необхідними допоміжними пристроями.

11. Обговоріть разом думки та почуття. Батьки через різні обставини можуть применшувати або ігнорувати зміни здоров'я дитини, намагаючись зосередитися на чомусь іншому.

12. Наголосіть, що ви говорите про безпеку не тому, що щось небезпечне має статися, а для того, щоб «натренувати м'яз безпеки» та відчувати міць та незламність у будь-якій ситуації. Підготовленість робить стрес дитини «експертним», виводить її та дорослого зі стану травматичної безпорадності та вразливості. Ми протиставляємо тривозі продуктивні дії.

13. Розмовляйте, коли вся сім'я збирається разом, ідеально сісти в коло, щоб увага рівномірно була розподілена між усіма членами сім'ї.

14. Призначте кожному члену родини його власну відповідальність, зробіть кожного «супергероєм безпеки».

15. Розкажіть дітям про пережитий складний досвід небезпеки, шляхи його подолання (що не були готові, тому витратили важливий час та сили, що ви впоралися б легше, якби знали правила). Акцентуйте на тому, що сподіваєтеся, що не виникне потреба у послуговуванні навичками подолання небезпеки, та наголосіть, що супергерої мають це знати.

16. Легітимізуйте страх дитини і самі скажіть: «Мені іноді буває страшно, коли я бачу у фільмах пожежу чи думаю про землетрус. Коли думаю про те, що щось може нам загрожувати, але я дорослий і зараз у мене багато знань та сили. Ми разом, ми знаємо правила й усе подолаємо».

17. Обговоріть із дітьми, чим сім'я може допомогти в неконтрольованих ситуаціях – під час пожежі, хвороби, землетрусу, бойових дій. Напишіть телефони служб – швидкої, пожежної, телефони знайомих. Зробіть браслет із номером телефону батьків. Вивчіть та відтренуйте з дитиною інформацію про себе: ім'я та прізвище, адресу, імена батьків, номер телефону обох батьків.

18. Про сирену можна сказати малечі: «Для того, щоб сповістити людей про небезпеку, лунають сигнали. Вони спеціально дуже гучні, щоб усі почули та відреагували (спробуй сам видати найгучніший та найнеприємніший звук)». Якщо лунає сирена, поясніть, що треба взяти «валізу безпеки», домашніх улюбленців, телефон, спуститися сходами (не ліфтом) і йти у бомбосховище або лягти на підлогу біля внутрішньої стіни.

19. Переконайтеся, що діти знають безпечні місця й укриття в будівлі школи, біля неї, біля ігрових майданчиків та в будь-якому іншому місці, де вони часто бувають.

20. У надзвичайній ситуації дитині не можна перебувати біля важких речей, вікон та скляних предметів, у ліфті.

21. У ситуації небезпеки якнайшвидше повідомте когось із дорослих.

22. Під час ракетного та мінометного обстрілу спустіться у сховище або ляжте на підлогу біля внутрішньої стіни.

23. Разом із дитиною перевірте, наскільки захищений простір у будинку: подивіться, які предмети можуть не витримати та впасти – полиці, стелажі, скляні речі; поясніть, як правильно перекрити газ та воду; сформуєте список контактів, для використання у складних ситуаціях; напишіть список дій в екстремальних ситуаціях або плакат із малюнками-орієнтирами; складіть гайд про те, як упоратися з тривогою (дихати з акцентом на видих, відчуті стійкість стоп, покласти руку на живіт і подихати, розмахувати руками, спертися об стіну).

24. Спакуйте «валізку безпеки» разом із дитиною. Розкажіть, що кладуть у валізку та яке призначення цих предметів, що її наповнюють (кожен член сім'ї має це знати).

25. Підтримуйте дітей, підказуйте та корегуйте поведінку й діяльність дітей (візьми ліхтарик, телефон, дорослого за руку; вимкни світло тощо); акцентуйте на тому, що виходить правильно, не квапте.

26. Після того, як відбувся рятівний процес, слід сказати: «Ми в безпеці! Ми разом. Ми всі супергерої» (Ройз С. А. Супергерої безпеки. Як підготувати дітей до можливих надзвичайних ситуацій).

(Бондаренко В. Проблеми соціальної адаптації молодших школярів в умовах воєнного часу. *Вересень*. 2022. Том 2. № 93. С. 78–94).

Текст 11

В останні роки в Україні, як і в усьому світі, посилилася тенденція звернення людини до свого внутрішнього світу, до духовності, прагнення до самопізнання. Усе це надзвичайно актуалізує мету досягнення оптимальної взаємодії людини із зовнішнім і внутрішнім світами, досягнення внутрішньої гармонії, що є найважливішим критерієм психічного здоров'я, про що можна судити зі все більшого попиту на відповідну літературу та послуги професіоналів, які сприяють цьому. Ситуація, що склалася в Україні, нестабільний та небезпечний рівень життя, з одного боку, науково-технічний прогрес, з іншого, які є реальністю життя населення країни, не лише відкривають широкі можливості для нових досягнень у галузі науки й техніки, а й пред'являють надзвичайно високі вимоги до соціальної адаптації людини.

На психічне здоров'я людей у нашій країні впливає ціла низка негативних тенденцій. Так, згідно з останніми статистичними даними, у нашій країні кожна п'ята дитина народжується хворою або хворіє відразу після пологів.

Сучасна практична психологія пропонує різні рішення проблеми подолання психологічних проблем особистості, при цьому арттерапія розглядається як найбільш адекватний і прийнятний засіб збереження психічного здоров'я особистості.

Прагнення до підвищення ефективності психо-профілактичних та корекційних заходів щодо подолання психологічних проблем, зокрема зі збереження психічного здоров'я, стимулює дослідників до пошуку нових методів і технологій, серед яких усе більший і закономірний інтерес викликає музична терапія – як складова частина відновлювальної терапії, яка використовує різні музично-акустичні методи, технології та підходи для корекції психічного та фізичного здоров'я особистості.

Методом збереження психічного здоров'я особистості ми визначаємо музикотерапію, що є процесом міжособистісного спілкування, під час якого психолог, музикотерапевт застосовує музику та всі сторони її впливу: фізичну, емоційну, інтелектуальну, соціальну, естетичну та духовну – з метою поліпшення чи збереження психічного здоров'я особистості.

Вплив музики на клітинному рівні дає підставу говорити про глибинний вплив на мозкові структури та на весь організм. Тому використання музики під час психотерапії допоможе забезпечити більш ефективні канали зв'язку з тілесною сферою особистості з психологічними проблемами та з різними рівнями її свідомості.

(Мартинюк А., Малашевська І. Особливості використання музикотерапії як методу збереження психічного здоров'я особистості. *Молодь і ринок*. 2023. № 2 (210). С. 66–71).

Текст 12

Існує кілька основних типів засобів інформаційно-комунікаційних технологій, які використовуються в освіті, а саме: автоматизовані системи навчання; експертні навчальні системи; навчальні бази даних; навчальні бази знань; мультимедійні системи; системи віртуальної реальності; навчальні комп'ютерні телекомунікаційні мережі.

Автоматизовані системи навчання – це комплекси програмно-технічних і навчальних засобів, що забезпечують активну діалогічну взаємодію з учнем(враховуються дидактичні та психологічні аспекти організації діалогу). Основним засобом взаємодії є діалог [4].

Самостійне отримання студентами додаткових знань – ще одна перевага використання мультимедіа. Сьогодні ми маємо думати про те, що чекає наших студентів – майбутніх учителів. Відомо, що професійна діяльність вимагатиме від них величезного запасу знань у сфері сучасних технологій.

Сьогодні 60% пропозицій роботи вимагають знання комп'ютера, і цей відсоток буде зростати. Але підготовка молоді до майбутнього має базуватись не тільки на “готовності працювати”. Студенти повинні оволодіти новими життєво важливими інформаційними компетентностями у зв'язку з тим, що сучасні інформаційні технології все глибше входять у наше життя. Сховище інформації глобальної комп'ютерної мережі Інтернет настільки велике, що на перший план виходить можливість вилучення необхідного кластера з такого великого обсягу інформації [2, 65].

Під педагогічними умовами розуміють сукупність взаємопов'язаних умов, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу за допомогою сучасних інформаційних технологій, які забезпечують формування особистості з певними якостями. Вони включають таке:

– операційна готовність майбутніх учителів до використання ІКТ для самостійного навчання, дослідницької роботи;

- мотиваційна готовність майбутніх учителів до використання засобів інформатизації для самоосвіти;
- рефлексивна готовність до використання інформаційно-комунікаційних технологій для самонавчання та педагогічного дослідження;
- готовність студентів до роботи в комп'ютеризованому середовищі;
- створення умов для підвищення професійного рівня майбутніх учителів у сфері комп'ютеризації та інформатизації;
- забезпечення процесу інформатизації освіти науковою, навчально-методичною літературою [6].

Самоосвіта в умовах “інформаційного суспільства” передбачає, що кожен студент повинен:

- мати доступ до баз даних та засобів інформаційного обслуговування;
- розуміти різні форми та способи представлення даних у словесній, графічній і числовій формах;
- знати загальнодоступні джерела інформації та вміти ними користуватися;
- вміти оцінювати та обробляти наявні в його розпорядженні дані з різних точок зору;
- вміти аналізувати та обробляти статистичну інформацію;
- вміти використовувати наявні дані для розв'язання поставлених перед ним проблем.

(Винницька Н., Жигайло О. Особливості застосування мультимедіа-технологій в сучасній системі освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 2 (210). С. 109–112).

Текст 13

Молодший шкільний вік у психології називають періодом афективного реагування, тобто саме молодші школярі найбільшою мірою схильні до переживань. Якщо поведінка дошкільника наївна та безпосередня, відкрита та зрозуміла для оточуючих, то в молодшого школяра з'являється своє внутрішнє життя, і його поведінка вже не буде такою зрозумілою в усіх своїх проявах. Діти цього віку дуже емоційні, але поступово вони оволодівають уміннями керувати своїми емоціями, стають стриманішими, врівноваженішими.

Емоційну сферу молодших школярів становлять нові переживання: здивування, сумніви, радощі пізнання, які, у свою чергу, є базою для розвитку допитливості та формування пізнавальних інтересів.

Поступово розвивається усвідомлення своїх почуттів і розуміння їх вияву іншими людьми. Для молодших школярів загалом характерний життєрадісний,

батьорий настрій. Причиною афективних станів є передусім розходження між претензіями та можливостями їх задовольнити, прагненнями отримати вищу оцінку своїх особистісних якостей і реальними взаєминами з людьми тощо. Як наслідок, дитина може виявляти грубість, запальність, забіякуватість та інші форми емоційної неврівноваженості.

Молодші школярі емоційно вразливі. У них розвивається почуття власної гідності, зовнішнім вираженням якого є гнівне реагування на будь-яке приниження їхньої особистості та позитивне переживання похвали.

Розвиваються почуття симпатії, відіграючи важливу роль у формуванні малих груп у класі та стихійних компаній. Взаємини у класі виступають фактором формування у дітей моральних почуттів, зокрема почуття дружби, товариськості, обов'язку, гуманності. Першокласники схильні переоцінювати власні моральні якості та недооцінювати їх у своїх однолітків. З віком діти стають самокритичнішими.

Основними потребами дитини в початкових класах є необхідність у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій і вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, світу, у дружбі, товариськості, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань і вмінь для пізнання довкілля.

Емоційний інтелект формується насамперед у сім'ї: емоційна культура батьків, стиль стосунків, вправління дітей у розумінні та виразі емоційних станів та емоцій інших людей, виховання моральних почуттів, прищеплення звичок у ставленні до виконання обов'язків, інших членів сім'ї, тварин, речей. Емоційно-почуттєва сфера продовжує інтенсивно розвиватися і в закладі дошкільної освіти. Особливі можливості для розвитку емоційного інтелекту містить освітній процес і система позанавчальної роботи у школі.

(Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 73, Т. 1. С. 128–133).

Текст 14

Темпи проникнення Інтернету в різні сфери життя людини набувають все більш глобальний і всеосяжний характер, у зв'язку з чим цифрова компетентність має прояв у різних сферах і видах діяльності практично у громадян всіх вікових категорій від дошкільного до пенсійного. Дослідники виділяють чотири сфери життєдіяльності людини, в яких повною мірою проявляються величезні можливості і нові ризики Інтернет-простору: «це

інформаційне (контентне) середовище (створення, пошук, відбір, критична оцінка контенту); сфери комунікації (створення, розвиток, підтримка відносин, ідентичність, репутація, самопрезентація); сфера споживання (використання Інтернету в споживчих цілях – замовлення, послуги, покупки та ін.); техносфера (володіння комп'ютером і програмним забезпеченням і, насамперед, технічна безпека)» [10, с. 16].

Молодший школяр проявляє себе по-різному в кожній із цих сфер життєдіяльності. При цьому на зміст його цифрової компетентності вплив здійснюють і вік, і соціальне середовище, і освітнє середовище, і сім'я, і матеріально-технічні можливості, і умови. Особливо слід враховувати, що процес активного впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в усі сфери життя супроводжується нерівномірним доступом до цифрових технологій в силу диференціації територій і нерівномірним їх освоєнням у різних соціальних і вікових групах.

Для максимально можливого врахування специфіки цифрової компетентності молодших школярів та її реалізації в різних сферах життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства, ми будемо спиратися на виділені дослідниками чотири види інформаційно-цифрової компетентності: «1) інформаційна та медіа компетентність – знання, вміння, мотивація та відповідальність, пов'язані з пошуком, розумінням, організацією, архівуванням цифрової інформації й її критичним осмисленням, а також створенням інформаційних об'єктів із використанням цифрових ресурсів (текстові, образотворчі, аудіо та відео); 2) комунікативна компетентність – знання, вміння, мотивація і відповідальність, необхідні для різних форм комунікації (електронна пошта, чати, блоги, форуми, соціальні мережі тощо) з різними цілями; 3) технічна компетентність – знання, вміння, мотивація та відповідальність, що дозволяють ефективно і безпечно використовувати технічні та програмні засоби для вирішення різних завдань, зокрема використання комп'ютерних мереж, хмарних сервісів і т. ін.; 4) споживча компетентність – знання, вміння, мотивація і відповідальність, що дозволяють вирішувати за допомогою цифрових пристроїв та Інтернету різні повсякденні завдання, пов'язані з конкретними життєвими ситуаціями, що передбачають задоволення різних потреб» [10, с.18].

(Стеганцева В. В. Формування інформаційно-цифрової компетентності молодшого школяра у контексті його кіберсоціалізації. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2022. № 1 (23). С. 30–38).

Текст 15

Формування соціальної компетентності у молодших школярів є одним з найбільш актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти, оскільки ця компетентність визначає успішність в їх повсякденному житті, стимулюватиме їх інтеграційні процеси, дозволяючи не тільки адаптуватися, але й активно впливати на життєві події, засвоювати певні соціальні позиції, змінювати навколишню дійсність і самого себе.

Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як відкриту до суспільства особистість, що володіє навичками соціальної поведінки, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажанням пізнати оточуючий світ. Стратегії соціальної поведінки, засвоєні в молодшому шкільному віці, можуть стати фундаментом розвитку повноцінної особистості. Тому необхідною умовою є цілеспрямована допомога у побудові ефективних поведінкових стратегій, а розвиток соціальної компетентності молодших школярів повинен стати одним із найважливіших напрямів роботи в початковій школі. Напружена ситуація в сучасному українському суспільстві загострює проблему формування соціальної компетентності кожного громадянина і особливо в цьому напрямі важливо здійснювати кроки починаючи з молодшого шкільного віку.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у освітньому процесі зумовлює зростання вимог до професійної підготовки педагогічних працівників і, зокрема, до їх інформаційно-комунікаційної компетентності. Наразі, щоб ефективно і педагогічно виважено використовувати інформаційно-комунікаційні технології, особливо в умовах початкової школи, необхідно мати універсальні знання та навички, створювати для учнів умови для розкриття їх здібностей, творчого потенціалу, задоволення запитів для формування повноцінної особистості. Сьогодення вимагає від педагогічних працівників застосовувати ІКТ не тільки під час навчання, а й для ефективного проведення соціально-педагогічної та позакласної роботи з молодшими школярами.

Впровадження ІКТ в освітній процес вимагає відповідності професійної підготовки вчителів сучасному рівню інформатизації суспільства. Тому, однією з глобальних цілей інформатизації освіти є підготовка вчителів, які володіють б належним рівнем застосування мультимедійних технологій, готові використовувати їх у навчально-виховному процесі, беруть активну участь у процесі інформатизації освіти [65, с. 7].

(Коваленко В.В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій :

Завдання 3

У поданих тестах знайдіть складні речення. Визначте їх тип. Переформулюйте знайдені складні речення таким чином, щоб зміст одного складного речення відтворювався кількома простими. виправте стилістичні неточності.

Текст 1

Комунікативні уміння – це структурний елемент комунікативної активності, де активність виступає видом діяльності зі встановлення зв'язків з іншою людиною як об'єктом спілкування, тому оволодіння комунікативними вміннями переводить процес спілкування зі стихійного в керований; це здатність диференційовано використовувати для різних комунікативних цілей мовленнєві навички [5].

М. Пентилюк до комунікативних умінь відносить уміння правильно визначати тему висловлювання та чітко дотримуватися її меж; будувати висловлювання відповідно до основної думки та адресата мовлення, використовувати найбільш вагомні факти для розкриття основної думки; будувати висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, а також обирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування; використовувати різноманітні мовні засоби відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання тощо [6]. Тому комунікативні уміння – це уміння швидко та правильно орієнтуватися в умовах спілкування та планувати своє мовлення, цілеспрямовано організовувати спілкування й управляти ним; уміння швидко, оперативно та правильно орієнтуватися в умовах спілкування, що змінюються, швидко й точно знаходити адекватні змісту акту спілкування комунікативні засоби, які одночасно відповідають ситуації спілкування, а також індивідуальним особливостям співрозмовника.

Деякі науковці розглядають комунікативні вміння як феномен комунікативної культури дитини, яка реалізується в ситуації спілкування, як групу умінь, що характеризують особистісні якості дитини, необхідні для організації та реалізації процесу спілкування та взаємодії дитини як колективного суб'єкта навчальної діяльності [7; 8].

Н. Голуб трактує комунікативні уміння як вміння легко контактувати й налагоджувати стосунки, вести діалог та брати участь у дискусії; виступати з

повідомленням перед аудиторією, аналізувати різноманітні тексти, працювати з інформацією, готувати різні тексти тощо.

Сформованість комунікативних умінь має максимальне значення до моменту вступу до загальноосвітнього закладу, оскільки відсутність елементарних комунікативних умінь ускладнює спілкування дитини з однолітками й дорослими, призводить до зростання тривожності та порушує процес соціальної адаптації в цілому.

На основі аналізу праць зарубіжних та вітчизняних науковців ми розглядаємо комунікативні вміння як особистісні якості, необхідні людині для повноцінної реалізації спілкування, міжособистісної взаємодії, які проявляються в усвідомлених комунікативних діях школярів, в умінні будувати свою поведінку відповідно до завдань спілкування, вимогам ситуацій та особливостями співрозмовника.

(Харченко Г. І. Формування комунікативних умінь школярів в умовах компетентнісної мовної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2016. Вип. 3. С. 148–151).

Текст 2

Дискусії щодо проблем термінології були зумовлені деформацією українського мовно-культурного простору та знищенням самобутнього мовного утворення. Тому нині активно відбувається перегляд принципів термінологічного нормування.

За весь період існування термінологія зазнала багатьох змін та вдосконалень. За словами О.М. Тур, «міждисциплінарний характер документознавства, поява різних концепцій, поглядів на структуру науки зумовили появу низки понять, що мали нечітку номінацію» [1, с. 59]. Більшість науковців наголошували на необхідності активного проведення термінологічних досліджень, спрямованих на систематизацію, уніфікацію терміносистеми. На кожному етапі розвитку документознавство вирішувало завдання, властиві своєму часові. Учені намагалися створити діловодну теорію, були перші спроби домовитися про зміст ключових понять: «діло», «акт», «бумага», «канцелярія», «діловодство», «закон», «указ», «відношення», «установа», «резолуція», «форма», «зміст», «рапорт» та ін. Прикметною ознакою 1990-х – 2000-х років були суперечки довкола обсягу окремих понять, велися пошуки термінологічних універсалій, прийнятних для всіх дисциплін документно-інформаційного циклу тощо.

У вирі таких дискусій відійшла у тінь важлива проблема: формування власне української документознавчої терміносистеми і її співвідношення з чужомовною. За результатами досліджень, українські терміносистеми у своєму складі мають значну кількість термінів-запозичень. З погляду науково-технічного перекладу виникає питання: наскільки бажаними є іншомовні терміни порівняно з власними термінами? Відповідь не може бути однозначною. Про доцільність запозичень варто говорити лише за умови збереження національної специфіки терміносистеми, недопустимість подвійного калькування (передусім з європейських мов через російську), безпосереднє структурне калькування з мови оригіналу. Тому необхідно сформулювати загальні принципи творення нових термінів та чергування запозичених терміноелементів.

Процес формування термінології вимагає точної передачі понять. Щоб не допускати помилок у виборі правильного слова, із синонімічного ряду назв у термінологічному обігові слід залишати ту, яка найчастіше відображає характерні ознаки понять. Надмірна синонімія термінів є недоліком термінології. Але іноді виникають ситуації, коли синоніми стають доречними.

(Ткач Л. М. Про національний аспект документознавчої термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 16. С. 31–34).

Текст 3

Документознавство традиційно розглядається як наука про документ і документно-комунікаційну діяльність. Необхідно відзначити, що ця наукова дисципліна – відносно новий напрям наукової рефлексії, вона досліджує закономірності створення і функціонування документів, розробляє принципи побудови документно-комунікаційних систем і методи їхньої діяльності.

В контексті трансформації знань про розвиток суспільних відносин документознавство сьогодні стоїть перед необхідністю вирішувати питання про статус документа не просто як джерела інформації, але й як засобу соціальної комунікації, що гармонізує суб'єкт-суб'єктні відношення. У зв'язку з цим, на нашу думку, документ слід розглядати як комплексну систему знань про документ і документно-комунікаційну діяльність, що вивчає в історичному, сучасному і прогностичному планах процеси створення, поширення і використання документних джерел інформації в суспільстві.

Крім того, документна комунікація є своєрідним соціальним фокусом, що відображає етично-моральні, правові, екзистенціальні аспекти відносин людини в професійному просторі.

Слід підкреслити, що особливість методів сучасного документознавства як інтегративно-орієнтованого знання полягає в тому, що воно вивчає документ в цілому, його ознаки, структуру, форму, мову документування, засоби сприйняття та обробки інформації, що фіксується на матеріальному носії. Тобто коректніше було б казати не про наукове знання в традиційному розумінні цього слова, а про формування метанаукової структури документознавства. Дійсно, тільки в межах метанаукового підходу документ може вивчатися в його цілісності: документ як єдність інформаційного та матеріального складників, документ у системі документної комунікації, документ як соціокультурний феномен.

(Прилуцька А. Є., Матліна М. М. Документ у системі соціальної комунікації. *Гуманітарний часопис*. 2005. № 1. С. 117–121).

Текст 4

Система документних комунікацій – це сукупність усіх документів (аудіо, відео, історичних, юридичних, політичних і таке ін.), відправників документної інформації, її споживачів, професійних посередників і відносин між ними, зумовлених як внутрішніми властивостями системи, так і зовнішнім середовищем її суспільного функціонування. Відсутність хоча б одного з елементів документної комунікаційної системи призводить до неузгодженості системи в цілому. З даного визначення випливає, що основною одиницею, головним об'єктом документної комунікації є безпосередньо документ у всій повноті видового різноманіття.

Документ виник і існує в документно-комунікаційному процесі, тобто в такій комунікації (зв'язку між об'єктами реального світу), у якій від одного суб'єкта (відправника) до іншого (одержувача) передається документна інформація (тобто інформація, що міститься в документі).

Головна мета будь-якої документної комунікації, якої б сфери діяльності вона не стосувалася (адміністративно-управлінської, господарської, бізнес-діяльності, наукової тощо), – це одержати бажаний результат. Саме це завдання постає перед автором-укладачем документа. Саме це визначає і суть процесу документної комунікації. Інакше кажучи, комунікант (тобто той, хто створює і передає документну інформацію, чи особа, організація, що генерують повідомлення) має своїм завданням показати (довести, пояснити тощо) реципієнту (тому, кому призначена документна інформація, тобто споживачу документної інформації – читачу, слухачу, глядачу) необхідність визначених дій [1].

Досягнути бажаного результату в подібній ситуації можна тільки з урахуванням кількох обов'язкових складових:

- змісту переданої інформації, зафіксованої на матеріальному носії;
- коду – правил мови, якою зафіксоване повідомлення;
- контексту – у ньому повідомлення знаходить усю повноту свого змісту.

(Прилуцька А. Є., Матліна М. М. Документ у системі соціальної комунікації. *Гуманітарний часопис*. 2005. № 1. С. 117–121).

Текст 5

Теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) пропонує певний набір прийомів мислення, кінцевою метою яких є свідоме досягнення інсайту, підказки, інтуїції тощо. Використання алгоритму розв'язання проблемних ситуацій у ході навчально-виховного процесу формує в учнів такий стиль мислення, основою якого є гнучкість, оригінальність, чутливість до протиріч, уміння свідомо моделювати ідеальний еталон, психологічно орієнтована думка на його досягнення і досягнення цього коротким шляхом тощо. Засадами технології формування ейдетичного мислення є запам'ятовування інформації через образи, асоціації та відчуття. В учнів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні та яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку. Це забезпечує розвиток здатності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що постає підґрунтям для активізації креативного мислення та використання його у розв'язанні навчальних та життєвих задач.

Проблемні запитання. Під час вивчення різних тем з навчального предмета вчитель добирає проблемні питання, на які учень у підручнику не знайде готової відповіді. При цьому для правильної відповіді йому необхідно застосувати знання з вивчених раніше розділів. Додатково у питання закладається певна проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарно.

Метод побудови гіпотез передбачає, що учні висувують власні гіпотези щодо розв'язання наукового завдання або виголошують власні припущення, які можуть стати темою дослідження.

Метод «Кубування» полегшує розгляд різних аспектів однієї теми. Цей метод передбачає використання кубу, на гранях якого даються вказівки для учнів. Учитель пропонує у процесі роботи викласти власні думки зі запропонованої теми. Цей метод допомагає учню визначити, яка інформація йому знайома і, що нового він дізнався. Це важливо, адже учень може сказати собі: «Це я знаю, але хочу знати більше».

Метод «Дискусія». Дискусії і дебати дають змогу ефективно розв'язувати проблеми через самовираження, вчитися аналізувати ситуацію, добирати аргументи для розв'язання проблеми, розвивати комунікативні навички.

Метод «Письмо в малюнках». Учням пропонуємо намалювати те, що вони хотіли б розповісти під час роботи над матеріалом. Інтерактивне навчання: охоплює: 1) «запитання – відповідь»; 2) «інформаційно-пізнавальна суперечність»; 3) прийом «Незавершене рішення».

«Запитання – відповідь». Для цього клас необхідно розділити на декілька груп. Кожна із них отримує завдання прочитати текст з підручника і скласти питання до нього. Коли учень замислюється над постановкою питання, то в його уяві має бути варіант відповіді, що розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання – відповідь» сприяє тому, що відповідь породжує нове питання. Така методика навчальної діяльності допомагає учню формулювати правильні висновки, висловлювати власні думки тощо.

«Інформаційно-пізнавальна суперечність». Характерна особливість цього виду роботи полягає в тому, що елементами є істинні, але насамперед суперечливі судження.

Прийом «Незавершене рішення». За його допомогою визначаємо рівень пізнавальної активності. Наприкінці навчального заняття пропонуємо учням виконати завдання творчого характеру та попереджаємо, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення сформульованої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати його до закінчення заняття. Не акцентуючи на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряємо його наявність та якість виконання на наступному навчальному занятті. Керуючись цими методами, забезпечуємо умови для повноцінного розвитку особистості. Використання діяльнісного підходу до проведення навчальних занять через введення нових технологій навчання, використання ефективних методів діяльності з обдарованими дітьми (пошуковий, дослідницький, проблемний виклади матеріалу). Забезпечуємо організацію педагогічного процесу так, щоб максимально розвинути здібності обдарованих дітей.

(Харитончук Г. І. Методичні підходи до організації діяльності з обдарованими дітьми у початковій ланці середньої освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 4 (59). С. 41–43).

Текст 6

Сучасні мультимедійні технології надають можливості інтеграції таких важливих передумов для організації навчально-виховного процесу, як мотивація, наочність, індивідуалізація навчальної діяльності, а також організації ефективного моніторингу за навчальною діяльністю з боку вчителя.

Проведення уроку з використанням інформаційних технологій дозволяє йому перекласти частину своєї роботи на комп'ютер, що робить процес навчання більш цікавим й інтенсивним. Зауважимо, що комп'ютер не заміняє вчителя, а тільки доповнює його. Підбір навчальних комп'ютерних ігор залежить насамперед від поточного навчального матеріалу й рівня підготовки учнів. Наявність різних програмно-педагогічних розробок надає повну волю творчо працюючому вчителю й дозволяє використати його з різними навчальними програмами й методичними посібниками.

Комп'ютер природно вписується в життя школи і є ще одним ефективним технічним засобом, за допомогою якого можна значно урізноманітнити процес навчання. Кожне заняття викликає в дітей емоційний підйом, навіть невстигаючі учні охоче працюють з комп'ютером, а невдалий хід гри внаслідок пробілів у знаннях спонукає частину з них звертатися за допомогою до вчителя або самостійно отримувати знання у процесі гри. З іншого боку, цей метод навчання дуже привабливий і для вчителів: допомагає їм краще оцінити здібності й знання дитини, зрозуміти його, шукати нові, нетрадиційні форми й методи навчання. Це велика область для прояву творчих здібностей для багатьох: учителів, методистів, психологів, усіх, хто хоче й уміє працювати, може зрозуміти сучасних дітей, їхні потреби й інтереси, хто їх любить і віддає їм себе [7, 29].

Основним видом діяльності учня початкової школи є гра. Комп'ютерні навчальні програми ставлять перед дитиною реальні цілі, які можливо досягнути: розв'яжеш приклади – допоможеш казковим героям. Таким чином в учня формується позитивна мотивація засвоєння знань та асоціативне мислення, розвиває математичні, конструкторські та комбінаторні здібності.

(Колток Л. Використання ІКТ на уроках як одна із складових модернізації початкової школи. *Молодь і ринок*. 2015. № 9 (128). С. 112–116).

Текст 7

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), їх бурхливий розвиток дають можливість говорити про нові, так звані, сучасні засоби наочності. Так, Н. Гнедко у своєму дослідженні вводить і розкриває дефініцію поняття «засоби віртуальної наочності» (ЗВН) – це цифрові засоби наочності,

які створені в результаті комплексного застосування мультимедіа та гіпертексту (гіпермедіа) з метою ефективного відображення навчального матеріалу. Дослідниця вважає, що засоби віртуальної наочності можна називати засобами дидактичної наочності нового покоління, оскільки вони, крім властивостей традиційної наочності, мають нові особливі властивості та можливості, що зумовлені специфікою ІКТ, мовою екранної культури (синтез медій, інтерактивність, моделювання, гіпермедіа-будова, можливість керування часом показу, виразність графіки, здатність зміни робочих параметрів роботи та ін.) [2, 37]. За призначенням розрізняє такі засоби віртуальної наочності, як віртуальна майстерня, віртуальна програма-конструктор, програма-лабораторія; віртуальний навчально-контролюючий комплекс; віртуальна презентація; віртуальна енциклопедія (словник); віртуальний музей (віртуальний путівник); віртуальна навчальна гра; віртуальна анімована карта; віртуальний навчальний заклад (школа, університет, академія); віртуальне сховище засобів наочності; віртуальне навчальне середовище зі «штучним інтелектом» [2, 117].

У зв'язку з виникненням глобальної мережі Інтернет і появи нових інформаційних технологій, які пов'язані з комп'ютерними комунікаціями і реалізацією функцій створення, збору, обробки, зберігання, передачі та використання навчальної інформації, які можна реалізувати через методи інформаційних технологій в процесі спілкування на відстані. Інтернет-ресурси, такі як освітні веб-сайти, блоги можна використовувати як засоби наочності в навчальній діяльності.

Мультимедійні технології дозволяють створювати мультимедійні засоби наочності: електронні книги або електронні підручники, навчальні посібники, мультимедійні презентації, публікації, комп'ютерні фільми, гіпертекстові інформаційно-довідкові системи – архіви, каталоги, довідники, енциклопедії, тестуючі та моделюючі програми-тренажери. У цих продуктах об'єднуються текстова, графічна, аудіо- та відеоінформація, анімація. Як принципово новий навчальний засіб електронна книга відкрила можливості «читати», аналізувати «живі» озвучені сторінки, тобто можливості бачити, чути, читати. Мультимедіа-технології перетворили комп'ютер на повноцінного співрозмовника, дозволили учням (будь-якого віку), не виходячи з навчальної аудиторії, будинку, офісу, бути присутніми на лекціях видатних вчених, брати участь у конференціях, діалогах, вести кореспонденцію.

Отже, мультимедійні, інтерактивні, віртуальні засоби, які можна використати в навчально-виховному процесі, є прикладами сучасних засобів наочності.

(Романюк А. А. Особливості застосування сучасних засобів наочності у початковій школі. *Наукові записки РДГУ*. 2016. Вип. 13 (56). Ч. II. С. 140–144).

Текст 8

Компетентісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи ми розглядаємо як їхню здатність відповідно до вікових особливостей і потенційних можливостей усвідомлено виконувати навчальні дії, що забезпечують оволодіння іншомовним спілкуванням в усній та письмовій формах у межах сфер, тем, ситуацій та з допомогою мовних засобів, окреслених чинною навчальною програмою. Відповідно, компетентна особистість за результатами вивчення іноземної мови має бути здатною в межах вимог навчальної програми демонструвати вміння доцільно користуватися іншомовною інформацією, презентованою її соціальним оточенням, оцінювати та добирати ту, яку потребує її життєва діяльність, впливати на неї, адаптуючи її кількісні та якісні характеристики до власних іншомовних комунікативних потреб.

Процес компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи доцільно організовувати поетапно: від рецептивно-продуктивної до продуктивної діяльності. Це зумовлюється віковими особливостями їхнього інтелектуального розвитку, зокрема ще не досить якісно розвиненими можливостями мислення, пам'яті, аналізу тощо. Як засвідчує шкільна практика, учні відчують значні труднощі в самостійному створенні форм іншомовних лексичних і граматичних одиниць, в усвідомленні їх функцій у мовленні, а незначний рідномовний лінгвістичний досвід ще не дає змоги без підтримки вчителя виконувати нескладні мовні операції та мовленнєві дії під час продукування іншомовних текстів різного спрямування. Учні потребують не тільки деяких пояснень, але й відповідних зразків як орієнтовної основи діяльності.

Компетентісний підхід до навчання іншомовного спілкування проявляється насамперед безпосередньо в процесі комунікативної діяльності, коли учні не тільки здобувають певні прагматично спрямовані знання, але й активно виконують систему навчальних дій, що забезпечують оволодіння цими знаннями в практичній діяльності. Лише за умови, що кожен учень особисто братиме участь у цьому процесі, чітко усвідомить функціональне призначення комунікативно спрямованих дій у комплексі з іншими навчальними діями, він зможе набути досвіду іншомовної комунікації в усній та письмовій формах.

(Редько В. Г. Назустріч новій українській школі : система навчальних дій, що забезпечують компетентісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 4-9).

Текст 9

Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів 1–4 класів як початкового етапу в усій структурі вітчизняної шкільної освіти характеризується дидактичними і методичними особливостями організації навчального процесу. Насамперед вони зумовлюються віковими особливостями учнів молодшого шкільного віку, які потребують використання спеціальних форм, методів і способів презентації, активізації навчального матеріалу та засобів контролю рівня його засвоєння. Успішне розв'язання зазначених проблем різнобічно залежить від доцільно визначених, дидактично й методично обґрунтованих теоретико-методологічних засад як наукового підґрунтя для впровадження компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов у закладах шкільної початкової освіти. Науковими засадами для виконання окреслених завдань можуть слугувати комунікативний, діяльнісний, особистісно орієнтований та культурологічний підходи, які своєю сутністю сприяють становленню компетентної особистості, здатної завдяки володінню іноземними мовами активніше соціалізуватися в сучасному глобалізованому світовому просторі.

Дидактичне поняття «початкова освіта» в Україні визначається 1–4 класами як першим етапом, на якому здійснюється навчання іноземних мов. За результатами психологічних досліджень – це саме той етап активного психофізіологічного розвитку дітей, який знаменує важливі вікові психічні зміни в їхньому житті. Кожен рік їхнього перебування в школі характеризується значними якісними трансформаціями в різних сферах розумової діяльності. Вони по-різному інтерпретуються в пам'яті, поведінці, мисленні, мовленні, мотивах, діях, інтересах, ставленнях, оцінках тощо. У зв'язку з цим під час визначення дидактичних і методичних засад компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов не варто узагальнювати наукові положення, що можуть бути характерними для навчальної діяльності всіх учнів молодшого шкільного віку, а дотримуватися принципу їхньої диференціації відповідно до психофізіологічних особливостей дітей кожного класу. Такий підхід зумовлюється активними змінами в їхньому психічному розвитку, і те, що властиве першокласникам, не завжди може бути адаптивним для учнів старшого віку й об'єктивно даватиме інший результат.

Початковий етап навчання іноземної мови надзвичайно важливий у всьому навчальному курсі. Відповідно до Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» передбачається два цикли початкової освіти: 1) адаптаційно-ігровий (1–2 класи) і 2) основний (3–4 класи). Така

структура зумовлює вчителів до вибору особливих форм, методів і прийомів навчання учнів іншомовного спілкування [1].

(Редько В. Г. Назустріч новій українській школі : система навчальних дій, що забезпечують компетентісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 4–9).

Текст 10

Як уже зазначалося, оптимальним засобом спілкування є мовленнєва ситуація. Ситуативно зорієнтована особливість організації навчального процесу зумовлює потребу у визначенні соціально доцільних комунікативних намірів учнів, які їх спонукають до спілкування та сприяють розвитку їхнього соціально-комунікативного досвіду. Усе зазначене потребує від учителя створення особливих умов у формі іншомовного комунікативного середовища, у якому може відбуватися навчання мовленнєвої взаємодії з певними цілями, відповідними вербальними засобами й очікуваними результатами. Таке середовище сприятиме формуванню в учнів комунікативних умінь виконувати різноманітні мовленнєві дії. Визначальними для учнів 1–4 класів є такі вміння: запитати, відповісти, перезапитати з метою уточнення отриманої інформації, надати інформацію, подякувати, вибачитись, пообіцяти щось зробити/виконати, висловити власне ставлення до предмета спілкування, заперечити, погодитись, висловити радість/занепокоєння/жаль із приводу чогось, про щось домовитись, оцінити необхідність щось зробити, розпочинати/завершувати/підтримувати комунікацію. Зазначені вміння є найтипівішими універсальними комунікативними діями, якими мають оволодіти учні початкової школи в процесі вивчення іноземних мов. Вони характерні для будь-якої теми та ситуації спілкування. Мовленнєві зразки, за допомогою яких виконується дія, мають бути автентичними та відповідати нормам і звичаям країни, мова якої вивчається. Такий підхід до конструювання змісту компетентісно орієнтованого навчання сприяє формуванню в учнів іншомовного комунікативного досвіду, який у майбутньому в разі потреби може вдосконалюватись і даватиме їм змогу адекватно почуватися в іншомовному соціальному середовищі.

Учителю необхідно організовувати процес навчання в такий спосіб, щоб забезпечувати формування в учнів здатності до спілкування, спонукати їх не тільки до породження або сприймання їхнього мовленнєвого висловлення, але й досягати при цьому взаєморозуміння із співрозмовниками як у мовленнєвій, так і культурній сфері, якщо навіть деякі аспекти чужої культури не зовсім

звичні нашому соціуму. Здібності до міжкультурної комунікації розпочинають формуватися вже в першому класі, коли учні знайомляться з незвичними для них іменами, назвами країн, міст, вулиць, коли вони споглядають малюнки та світлини міст, пейзажів, побутових речей, не характерних українській культурі. Отже, спілкування є засобом досягнення мети і засобом навчання та передбачає формування в учнів початкової школи комплексу вмінь, до яких насамперед варто віднести:

- уміння розпочинати, підтримувати і завершувати бесіду;
- уміння перезапитувати співрозмовника/співрозмовників із метою уточнення інформації;
- уміння дотримуватися норм мови, якою відбувається спілкування;
- уміння виконувати норми мовленнєвого етикету;
- уміння адекватно застосовувати в разі потреби невербальні засоби спілкування;
- уміння толерантно ставитися до співрозмовника/співрозмовників, навіть якщо не поділяєш його/їхньої думку/думки чи позитивно не сприймаєш особливостей його/їхньої поведінки, його/їхньої власної культури, як і культури країни, мова якої вивчається.

(Редько В. Г. Назустріч новій українській школі : система навчальних дій, що забезпечують компетентісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 4–9).

Текст 11

Щоб навчити учнів нормативного мовлення, важлива роль відводиться вчителю. Цьому сприяють дидактично доцільно визначені знання, навички й уміння. Щоб уміти усвідомлено й відповідно до норм, прийнятих у мові, яка вивчається, застосовувати мовний матеріал, учні 1–4 класів повинні оволодіти такими знаннями:

- про значення мовної одиниці, що вивчається (у межах програмової тематики);
- про її формоутворення, що сприяє становленню навичок самостійно створювати необхідну форму мовної одиниці (наприклад, форму множини іменника чи прикметника або минулого чи майбутнього часу від неозначеної форми певного дієслова тощо) і вмінь її використовувати в спілкуванні на продуктивному рівні, породжуючи мовленнєві продукти в усній та письмовій формах, та на рецептивному рівні, ідентифікуючи мовні одиниці в письмових і аудитивних текстах;

- про особливості (функції) використання мовної одиниці в спілкуванні: коли, за яких умов і яку форму мовної одиниці доцільно вживати відповідно до контексту або певної ситуації спілкування.

Учитель має враховувати, що в класі/групі можуть навчатися діти з різними психофізіологічними характеристиками, що потребує диференційованого підходу до їхніх здібностей. Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов у 1–4 класах повинно забезпечувати учням із різним рівнем готовності до оволодіння предметом, різними розумовими здібностями, різним ставленням до отримання освіти тощо можливість самостійно вибудовувати власну траєкторію навчання відповідно до своїх психологічних особливостей і потреб – у цьому значна роль належить учителеві як модератору навчального процесу.

Учитель повинен постійно спрямовувати навчальну діяльність на виконання принципу взаємопов'язаного навчання мови і культури. Культурологічне оновлення змісту навчання іншомовного спілкування відтворює взаємозв'язок мови і культури, вимагає включення культурологічних об'єктів та явищ у всі його компоненти з урахуванням вікових можливостей учнів 1–4 класів. Йдеться про той аспект культурологічного підходу, який може і повинен здійснюватися в усіх видах навчальної роботи. Вона сприяє ознайомленню учнів із фактами, особливостями життя й поведінки чужого народу, з особливими прийомами використання мови в умовах певного соціального середовища, формує готовність до іншомовного спілкування, упевненість у своїх комунікативних можливостях, прагнення до активної навчальної роботи з метою вдосконалення рівня власної іншомовної та культурної освіченості.

(Редько В. Г. Назустріч новій українській школі : система навчальних дій, що забезпечують компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов учнів початкової школи. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 4–9).

Текст 12

У зв'язку зі змінами, що відбуваються в нашій країні, усе більше зростає інтерес до вивчення іноземних мов, культур і реалій тих держав, які є партнерами України та орієнтовані на її входження до світового освітнього, культурного й економічного простору, і відповідно розширюються можливості міжкультурного спілкування. Як фундамент шкільного курсу з іноземної мови раннє навчання цього предмета повинно відбивати суттєві стратегічні лінії базового курсу, передусім його орієнтацію на взаємопов'язане навчання мови і

культури народу-носія цієї мови, на здійснення освіти, виховання і розвитку особистості [6].

Саме тому одним із провідних принципів навчання в закладах загальної середньої освіти стає принцип культуровідповідності, який передбачає, що іншомовна освіта здійснюється в єдності з глибоким і всебічним вивченням історико-культурного розвитку країн, мови яких вивчаються, а навчання й виховання ґрунтуються на загальнолюдських цінностях і будуються відповідно до цінностей та норм національної культури і регіональних традицій. Таким чином, вивчення культури в процесі іншомовної освіти робить суттєвий внесок у процес навчання, знайомить із загальнолюдськими цінностями, тобто сприяє розвитку соціокультурної компетентності учнів у контексті «діалогу культур», який є різновидом міжкультурної взаємодії, що передбачає активний обмін змістом культур-контрагентів за умови збереження ними своєї самобутності, і процесом спілкування культур, під час якого має місце їх взаємна трансформація [10].

Новий державний стандарт початкової освіти і нова навчальна програма з іноземних мов для початкової школи диктують сучасний підхід до навчання, сутність якого полягає не тільки в перегляді методики навчання окремих аспектів мовної системи, але і в забезпеченні культурознавчої спрямованості навчання. Оволодіння іноземною мовою на основі ознайомлення учнів з культурою, традиціями і реаліями країни, мова якої вивчається, є сьогодні одним із базових принципів навчання предмета [2; 9].

Мета навчання іноземної мови – використовувати її як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу – загострює особливу увагу до соціокультурного складника іншомовної комунікативної компетентності.

(Басай Н. П. Розвиток соціокультурної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 10–17).

Текст 13

Аналіз наукової літератури показав, що поняття «соціокультурна компетентність» розглядається досить різнобічно. На нашу думку, соціокультурний компонент змісту навчання іноземних мов знайомить учнів з різними аспектами життя їхніх зарубіжних однолітків, історією та сучасністю країни, мова якої вивчається, поглиблюючи і диференціюючи уявлення школярів про дійсність. Цей компонент змісту становить країнознавчу і лінгвокраїнознавчу компетентності. Країнознавча компетентність – це знання учнів про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії,

економіки, державного устрою, особливостей побуту, традицій і звичаїв країни). Лінгвокраїнознавча компетентність передбачає оволодіння учнями особливостями мовленнєвої і немовленнєвої (міміка, жести, що супроводжують висловлювання) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування, тобто сформованість в учнів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту саму інформацію, що й носії мови, і досягати в такий спосіб повноцінної комунікації.

Ґрунтуючись на загальній характеристиці соціокультурної компетентності, вважаємо, що соціокультурну компетентність учнів молодшого шкільного віку можна визначити як здатність застосовувати соціокультурні знання, уміння, здібності й особистісні якості в процесі іншомовного спілкування.

Розвиток соціокультурної компетентності учнів початкової школи має здійснюватися шляхом паралельного і взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності. Відповідно до їхніх вікових особливостей пріоритетними спочатку будуть репродуктивні види навчальної роботи, які виконуватимуться за зразком, інструкцією як орієнтовною основою діяльності. Поступово відбуватиметься перехід до продуктивних видів роботи, котрі спонукатимуть учнів до творчого мислення, розвитку самостійності у визначенні мовного оформлення мовленнєвих дій і вибору способів їх засвоєння [7].

(Басай Н. П. Розвиток соціокультурної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 10–17).

Текст 14

Оволодіваючи іноземною мовою, учні початкової школи ознайомляться зі світом іншої культури. Розвиток країнознавчої мотивації, в основі якої лежить інтерес до життя однолітків за кордоном, до народу країни, мова якої вивчається, є однією з основних цільових настанов у методиці навчання іноземних мов. Її успішній реалізації сприятиме різноманітний навчальний матеріал, що в цікавій формі відображає життя зарубіжних однолітків. Він формуватиме емоції та образно-художню пам'ять учнів, стимулюватиме їхнє образне мислення, розвиватиме смаки і почуття.

Розвиток соціокультурної компетентності буде успішним за умови систематичного виконання на уроках вправ і завдань, які передбачають формування таких умінь:

- формувати позитивне ставлення до культури народів, мова яких

- вивчається;
- проводити паралелі між двома культурами;
- вибирати соціокультурні явища відповідно до завдань учителя;
- оцінювати соціокультурні події та знаходити відмінності;
- формувати асоціативні вміння й естетичні почуття;
- коментувати іншомовний матеріал соціокультурного змісту, висловлюючи при цьому власну думку;
- висловлювати своє ставлення до важливих подій іншомовної культури;
- інтерпретувати соціокультурну інформацію для формування вмінь критичного мислення;
- виконувати завдання соціокультурного змісту в умовно-комунікативних ситуаціях тощо.

Тут особливої ваги набуває питання відбору навчального матеріалу соціокультурного спрямування. Використання країнознавчої інформації забезпечує підвищення пізнавальної активності учнів, урахує їхні комунікативні можливості, надає стимул до самостійної роботи над мовою та сприяє розвитку соціокультурної компетентності. Джерелом соціокультурної інформації слугують тексти країнознавчого характеру.

(Басай Н. П. Розвиток соціокультурної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 10–17).

Текст 15

Досить перспективним для розвитку соціокультурної компетентності учнів початкової школи може бути використання комп'ютерних і мультимедійних технологій, які сприятимуть розвитку в учнів умінь аналізувати, оцінювати отриману інформацію, узагальнювати і робити висновки. Наприклад, Інтернет надасть можливість під наглядом дорослих знаходити потрібну інформацію, спілкуватися з однолітками з різних країн (листування, Skype тощо). Учитель, використовуючи комп'ютерні й мультимедійні технології, може створити галерею яскравих ілюстрацій, дидактичних матеріалів, зображувальних посібників з певної теми. Залежно від соціокультурного матеріалу, що вивчається, комп'ютерні й мультимедійні технології допоможуть перетворити урок іноземної мови, або його частину, на захоплюючу гру. Це підвищить інтерес учнів до навчального матеріалу, зніме напругу та нервозність в учнів молодшого шкільного віку, які надто критично оцінюють свої успіхи у вивченні іноземної мови.

На нашу думку, застосування на уроці комп'ютерних і мультимедійних технологій для розвитку соціокультурної компетентності може сприяти підвищенню мотивації учнів початкової школи до вивчення іноземної мови, яка має стати предметом їхньої зацікавленості, учні добре володітимуть матеріалом, підвищиться їхня результативність у навчанні.

Застосування комп'ютерних і мультимедійних технологій на уроках іноземної мови в початковій школі допоможе вирішити низку дидактичних завдань із розвитку соціокультурної компетентності учнів молодшого шкільного віку, зокрема: 1) удосконалити навички і вміння аудіювання за допомогою автентичних звукозаписів із мережі Інтернет; 2) сформувати навички і вміння читання, безпосередньо використовуючи матеріали різного ступеня складності; 3) поповнити як активний, так і пасивний словниковий запас лексиною сучасної іноземної мови, яка відображає певний етап розвитку культури народу, мова якого вивчається, і соціального чи політичного устрою суспільства; 4) познайомити із соціокультурними поняттями, що включають мовний етикет, особливості мовної поведінки різних народів в умовах спілкування, особливості культури, традиції країни, мова якої вивчається.

Уважаємо, що ефективність застосування комп'ютерних і мультимедійних технологій на уроках іноземної мови в початковій школі для розвитку соціокультурної компетентності учнів буде залежати від їх відповідності певним вимогам. Вони мають бути цікавими і доступними для учнів молодшого шкільного віку, викликати в них позитивні емоції; відповідати їхнім віковим особливостям; будити їхню уяву та фантазію; формувати алгоритмічне, логічне мислення; розвивати творчі здібності; вчити учнів працювати з комп'ютером.

(Басай Н. П. Розвиток соціокультурної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 10–17).

Завдання 4

З поданих тестів випишіть терміни, згрупуйте відповідно до класифікації, підберіть (якщо можливо) синоніми. Зібраний матеріал оформіть у таблицю.

Текст 1

Компетентнісний підхід в освіті спрямовує навчальний процес на формування предметних і ключових компетентностей. У документах нової української школи запропоновано сучасні дефініції понять «компетентнісний

підхід», «компетентність», «ключові компетентності». Зокрема, компетентнісний підхід визначено як «місток, який поєднує школу з реальним світом і тими потребами, які ставить перед людиною життя» [5, с. 10]. У навчанні іноземної мови компетентнісний підхід проявляється насамперед у процесі комунікативної діяльності, коли учні не тільки отримують певні знання, але й виконують систему навчальних дій, що забезпечують оволодіння цими знаннями в практичній діяльності.

Компетентність трактується як «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність», а ключові компетентності як «ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя» [4, с. 10].

Під предметною компетентністю варто розуміти «освоєний учнями в процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням», а під комунікативною компетентністю – «здатність особистості застосувати в конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями» [2, с. 2].

Іншомовна комунікативна компетентність та її складники (аудіювання, говоріння, читання, письмо) виявляються в безпосередньому (коли відбувається прямий контакт між суб'єктами спілкування) та опосередкованому (на відстані в просторі та часі) міжкультурному спілкуванні.

Зокрема, для формування комунікативної компетентності в умовах безпосереднього спілкування нова навчальна програма з іноземних мов [6] пропонує розгортати навчальну діяльність у межах таких видів мовленнєвої діяльності (ВМД): «Сприймання на слух», «Усна взаємодія», «Усне висловлювання».

(Полонська Т. К. Компетентнісні результати навчальних досягнень учнів молодшого шкільного віку з іноземної мови за новим державним стандартом початкової освіти. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 18–24).

Текст 2

У методиці навчання української мови в початкових класах подано основні напрями словникової роботи, а саме: 1) збагачення словника учнів

новими словами і розширення його новими значеннями уже відомих лексем; 2) уточнення словника, яке передбачає роботу над паронімами, синонімами, антонімами, омонімами; засвоєння багатозначності, лексичної сполучуваності слів, зокрема, у фразеологічних одиницях; 3) активізація словника – переведення слів із пасивного словникового запасу учнів у активний; 4) витіснення із вживання нелітературних слів, виправлення вад вимови, переведення їх із активу в пасив [4].

Відомо, що розширення словника молодших школярів іде одночасно з ознайомленням їх з навколишньою дійсністю, з вихованням правильного ставлення до природи. Роботу доцільно розпочинати з першого дня перебування дитини в школі, надаючи при цьому перевагу доборові навчального матеріалу, практичній мовленнєвій спрямованості змісту уроку, врахуванню особливостей словникового складу та його обсягу. У кожному класі початкової школи програма з української мови передбачає вивчення слів, правопис і вимову яких потрібно запам'ятати. Поєднавши цю роботу із розвитком творчих здібностей, вчитель спроможний домогтися не «зазубрювання» слів, а свідомого запам'ятовування. Відповідно до оновлених програм списки слів за класами дещо змінилися і складають: 1-й клас - 34 слова, 2-й - 36 слів, 3-й - 40 слів, 4-й - 45 слів [5]. У сучасній методиці відома значна кількість способів прийомів пояснення значення слова, зокрема – прийомом демонстрації (малюнок, макет, діапозитив, слайд, муляж тощо), використання контексту (самостійне пояснення значення слова учнями, введення невідомого слова в контекст), найпростіший словотвірний аналіз (дозволяє не тільки пояснити значення незнайомого слова, а й показати різницю у значеннях спільнокореневих, ззовні схожих слів (паронімів)), тлумачення слів (розгорнутий опис, розчленування загального поняття на часткові, підведення часткових понять під загальні, добір синонімів, антонімів, самостійне з'ясування значення незнайомих слів за допомогою довідкових матеріалів) [4]. Отже, підвищенню ефективності засвоєння словникових слів значною мірою сприяє використання інноваційних технологій: інтерактивні технології навчання, технологія критичного мислення, заохочення, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальна гра, створення ситуації успіху, проблемної ситуації, спонукання до пошуку альтернативних рішень, виконання різноманітних творчих завдань.

(Белоконь В. О. Робота над словниковими словами на уроках української мови в початковій школі. *Лінгводидактична підготовка та професійний розвиток сучасного вчителя*)

Текст 3

Внаслідок панування в системі вищої освіти нашої країни знанневої парадигми виникла ситуація, коли кількість фахівців з вищою фундаментальною освітою є значною і з кожним роком зростає, а реальна економіка потерпає від нестачі кваліфікованих практично орієнтованих кадрів. Причина кризи парадигми знань міститься у суперечності між устроєм вищої професійної освіти та сучасного бізнесу. Українська економіка вже давно перейшла до ринкових відносин, а професійна освіта, усе ще не стала ринковою. Вона в основному залишається державною за формою, фундаментальною та академічною за змістом. Серед причин, які викликали кризу парадигми знань, маємо й таку: в сучасних умовах старіння інформації відбувається швидше, ніж завершується цикл навчання у вищій школі. Тому традиційна тенденція на передачу необхідних для майбутньої професійної діяльності знань від викладача до студента стає утопічною. У таких умовах передусім необхідно сформувати у студента вміння набувати знання, тобто майбутні фахівці повинні вміти в будь-який момент знайти та відібрати потрібні знання у створених людством велетенських сховищах інформації. Треба враховувати, що на ринку праці необхідні не самі по собі знання, а здатність фахівця виконувати відповідні професійні функції, практично вирішувати різні види виробничих завдань.

У зв'язку з цим глобальне завдання забезпечення оптимального входження майбутнього фахівця в соціальний світ та його продуктивна адаптація в ньому вказують на необхідність забезпечення більш повного, особистісно та соціально інтегрованого результату освіти. Таким інтегрованим соціально-особистісно-поводжувальним феноменом, результатом освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних складових у сучасній педагогіці професійної освіти виступає компетентнісний підхід.

(Бойчук Ю., Таймасов Ю. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті. *Новий колегіум*. 2015. № 1. С. 38–44).

Текст 4

В умовах освітніх закладів під поняттям компетентнісного підходу розуміють спрямованість педагогічного процесу на формування і розвиток у студентів ключових (базових, основних) і предметних компетенцій. У свою чергу, ключові компетенції визначаються як суспільно визнаний комплекс

певного рівня знань, умінь і навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини.

Передбачається, що компетентна особистість володіє не лише знаннями, високими моральними якостями і є професіоналом, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи знання й беручи на себе відповідальність за свою діяльність.

Компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з накопичування нормативно-визначених знань, умінь і навичок до розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати навички й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Перспективність зазначеного підходу полягає в тому, що він забезпечує високу готовність молодих людей до успішної діяльності в різних сферах суспільства.

(Бойчук Ю., Таймасов Ю. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті. *Новий колегіум*. 2015. № 1. С. 38–44).

Текст 5

Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. Поступово в обіг вводиться поняття «освітні компетенції» як узагальнені способи діяльності, що їх опановує студент під час навчання, компетентність же є результатом набуття компетенції.

Високий рівень компетентності як результат професійного розвитку на певному етапі передбачає гармонійне поєднання інтелектуальних компетенцій (здібності до продуктивної аналітичної діяльності), соціальних компетенцій (громадянської грамотності) й особистісних (здатності до спілкування, рефлексії, готовності до самоосвіти впродовж усього життя).

Компетентність є важливим компонентом структури особистості, в якому фокусується її життєвий досвід, здобутий особистістю у процесі отримання освіти, професійної діяльності та шляхом взаємодії із соціальним середовищем.

Компетентність не можна протиставляти знанням або вмінням. Це поняття більш широке, воно включає в себе як «знання», так і «вміння». Компетентність, по-перше, виражає значення традиційної тріади «знання, вміння, навички», поєднуючи їх між собою; по-друге, визначається як поглиблене знання предмета або освоєне вміння. По-третє, компетентність доцільна для опису реального рівня підготовки фахівця, якого вирізняє здатність з-поміж розмаїття рішень обирати найбільш оптимальне, аргументовано відкидати хибні рішення, піддавати сумнівам ефективність, тобто володіти критичним мисленням. По-четверте, компетентність передбачає

постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у даний час і в даних умовах, тобто компетентність є здатністю до актуального виконання діяльності. По-п'яте, компетентність включає в себе як змістовий (знання), так і процесуальний (вміння) компоненти. Це означає, що компетентна людина повинна не тільки розуміти суть проблеми, але й уміти практично її вирішувати. Компетентний фахівець залежно від конкретної професійної ситуації може застосувати певний метод вирішення проблеми [1].

(Бойчук Ю., Таймасов Ю. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті. *Новий колегіум*. 2015. № 1. С. 38–44).

Текст 6

Науковий стиль мовлення й наукове мовлення реалізують форму суспільної свідомості, особливий тип мислення – об'єктивний, науковий, що спирається на систему конкретних знань про людину, про суспільство та про матеріальний світ. Перед тими, хто навчається (студентами, аспірантами), науковий стиль мови й мови конкретних наук постають як нова картина світу.

Наукова картина світу й та мова, через яку вона презентується, визначаються конкретними об'єктами вивчення. А з іншого боку, типами наукового мовлення, сукупністю наукових методів і спеціальних прийомів для відповідних наукових знань (гуманітарного, природничого, фізико-математичного, соціального тощо). Тобто, природа кожної наукової сфери, галузі чи конкретної науки: математики, астрономії, юриспруденції, філології - визначає власну картину світу.

Водночас учені виділяють і низку характерних рис наукового стилю мовлення. Насамперед наукову мову характеризують точність, абстрактність, логічність та об'єктивність. ЦентRALЬНОЮ одиницею наукового стилю мовлення є науковий текст, який є особливим типом тексту з певним набором принципових лексико-семантичних табу, з характерною граматиною, з особливими композиційними, жанровими ознаками. Основними прийомами мислення під час продукування наукового тексту є аналогія та гіпотеза. Типологія тексту, його жанрові та стилістичні різновиди підпорядковані комунікативно-змістовим домінантам тексту: суб'єкту наукового мовлення, об'єкту опису та адресату наукової комунікації.

(Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту. *Типологія помилок у науковому тексті : збірник наукових праць*. Черкаси, 2011. С. 16–24).

Текст 7

Вдалося скласифікувати ці помилки таким чином, щоб виділити немовні та мовні огріхи. Зупинимося на деяких з них.

1. У наукових роботах частотними є помилки в оформленні категорійного апарату, що пов'язані з порушенням його структури (невідповідність між позиціями, наприклад, дослідники вказують завдання, а далі мету, або ж предмет, а далі об'єкт, хоча зрозуміло, що об'єкт – поняття ширше. Предмет – це тільки частинка об'єкта. Зазвичай (особливо на рівні виконання курсової роботи) студенти не розуміють відмінності між об'єктом і предметом, наприклад, у педагогічній науці. На цьому етапі важливими є думки та допомога наукового керівника щодо формулювань позицій об'єкт / предмет. Як зазначають В. М. Шейко та Н. М. Кушнарєнко, «об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації. Предмет дослідження – це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в конкретній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт» [2,121].

2. Другий тип немовних помилок, які трапляються в категорійному апараті наукових робіт, можна презентувати як «показову самостійність». Аналіз наукових робіт дає змогу констатувати те, що (особливо студенти) часто запозичують у старших колег-науковців думки, судження, факти, не посилаючись на вчених. І саме це створює враження не самостійності, а «показової самостійності». Наприклад, у науковій кваліфікаційній роботі на тему «Формування культури мовлення учнів 10-11 класів» в обґрунтуванні теоретико-методологічної основи дослідження молода дослідниця вказує, що такою основою є «культурологічний і системний підходи до розгляду педагогічної реальності, ідеї та концепції сучасної науки про культуру мовлення як специфічний спосіб людської діяльності, який ґрунтується на імперативних вимогах сьогодення та креативних технологічних кейс-системах». Коли поставили запитання до студентки, чи може вона пояснити, що таке імперативність та технологічні кейс-системи, на жаль, у відповідь одержали інформацію про те, що вона користувалася довідниками та додатковою літературою. Отже, під час аналізу наукових текстів виявляємо «показову самостійність» щодо презентації матеріалу через стилістичний прийом мовної надмірності.

(Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту. *Типологія помилок у науковому тексті* : збірник наукових праць. Черкаси, 2011. С. 16–24).

Текст 8

3. Типовим недоліком у процесі впорядкування категорійного апарату є некомпетентність дослідників щодо презентації термінів, сплутування термінів, подання неправильних позицій відповідно до логіки пошуку. Типовою помилкою є сплутування позицій та дефініцій емпіричних та теоретичних методів. Наприклад, до теоретичних дослідники часто зараховують спостереження, бесіду. Навпаки, до емпіричних метод класифікацій та моделювання. Отже, щоб уникнути подібних недоліків у впорядкуванні категорійного апарату наукової праці, слід чітко знати, що до найбільш уживаних теоретичних методів дослідження належать: індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація, моделювання, абстрагування. Емпіричні методи забезпечують накопичення, фіксацію та узагальнення експериментального матеріалу (ці методи використовують у процесі виконання досліджень з педагогіки). Провідними серед емпіричних методів є педагогічне спостереження, бесіди, тестування, анкетування, інтерв'ю, метод експертної оцінки.

4. Помилка, яку можна позиціонувати як «ігнорування науковою скромністю». На радість, таких робіт нині трапляється менше, проте в першому варіанті курсових робіт, ще й досі впадають у вічі випадки вживання займенника «Я». Слід пам'ятати, що стиль наукової мови – це безособовий монолог. Нині спостерігаємо тенденцію вживання замість «я» займенник «ми», що дає змогу презентувати власну думку як думку групи дослідників, або ж наукової школи. Проте нагромадження в тексті наукового дослідження займенника «ми» справляє не досить приємне враження. Нормативним варіантом у таких випадках є використання конструкцій з неозначено-особовими реченнями (наприклад, дослідники формують готовність до професійної діяльності; дослідне навчання доводить правильність думки про те, що...). Крім цього, правильно послуговуватися й безособовими дієприслівними формами на -но і -то (вказано пріоритетні напрямки діяльності; розроблено низку критеріїв; повідомлено щодо проведення експерименту тощо).

(Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту. *Типологія помилок у науковому тексті : збірник наукових праць*. Черкаси, 2011. С. 16–24).

Текст 9

5. Системні мовні анормативи, які трапляються в наукових роботах різного рівня складності відповідно до всіх рівнів мовної системи. У зв'язку з

цим є необхідність подати низку мовних рекомендацій щодо особливостей слововживання в науковому тексті.

А) Мова наукової роботи повинна бути максимально нормативною з погляду вживання лексичних засобів. Типовим мовним недоліком наукових текстів є неправильний переклад слів, що й зумовлює лексичні аномативи на зразок: *звідки витікає (звідки випливає), в кінці кінців (зрештою), вияснити (з'ясувати), тезици (тези), примінити (застосувати), установка (настановка), на сам кінець (отже)* тощо.

Особливу увагу варто звертати на вживання паронімів. Добрим порадиником для науковців щодо чіткого значення таких слів стане словник паронімів. Дослідникам потрібно подбати про те, щоб постійно була можливість користуватися таким словником у процесі написання наукової праці. Типовими аномативами під час послуговування паронімами є сплутування значень слів *напря́м – напра́мок*. Ці слова не потрібно ототожнювати. У переносному значенні, коли йдеться про шлях розвитку, ідейну спрямованість, суспільний, літературний рух, течію, уживають слово *напря́м*. Стосовно лінії фізичного руху на невеликих відстанях частіше використовують слово *напра́мок*. Не варто плутати й слова *запита́ння і пита́ння*. *Запита́ння* – це словесне звернення, яке потребує відповіді. Слово *пита́ння* здебільшого вживають, коли йдеться про якусь проблему, справу, що потребує розв'язання або вивчення.

(Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту. *Типологія помилок у науковому тексті* : збірник наукових праць. Черкаси, 2011. С. 16–24).

Текст 10

Б) Проблемною зоною багатьох наукових робіт є аномативи на рівні морфології. Морфологічні форми наукового стилю є чітко кодифікованими. Проте на практиці спостерігаємо низку типових помилок: *наприклад, саме завдяки ньому – саме завдяки йому; статтів – статей; вживання у більш вужчому значенні – вживання у вужчому значенні; більше ста опитаних – понад сто опитаних; одна третина студентів – третина студентів; двохрічна перерва – дворічна перерва; їх науковий керівник – їхній науковий керівник; моє особисте враження – особисте враження; з других джерел – з інших джерел* тощо.

Варто пам'ятати правила щодо вживання закінчень родового відмінка множини слів із високою фактичною частотністю: *статей, сумішей, війн і воєн, відкриттів і відкрить*.

У давальному відмінку можуть уживатися паралельні закінчення: *директору і директорові, ректору і ректорові, здобувачу і здобувачеві*.

Рекомендуємо уникати системної помилки щодо утворення ступенів порівняння прикметників. У наукових текстах слід надавати перевагу аналітичним формам вищого та найвищого ступенів. Для утворення найвищого ступеня варто послуговуватися словами «найбільш», «найменш»).

(Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту. *Типологія помилок у науковому тексті : збірник наукових праць*. Черкаси, 2011. С. 16–24).

Текст 11

Не потрібно використовувати в наукових роботах такі займенники: «щось», «що-небудь», «дещо». Замінити їх на вказівні займенники «цей», «такий».

Мова наукового стилю передбачає постійне використання в тексті складних речень. Нормативними сполучниками підрядності є такі: «зважаючи на те, що», «тому що», «з огляду на те, що», «внаслідок того, що», «після того, що». У складних реченнях частотно вживаними є й похідні займенники: «протягом», «відповідно до...», «у результаті», «згідно з...», «на відміну від...», «у зв'язку з...», «поряд з...» тощо.

В) Специфічними є й правила, які регулюють синтаксис наукового мовлення. Уживаними в наукових текстах речення зі складеним іменним присудком, складниками якого слугують дієслова-зв'язки: *називатися, становитися, визначатися характеризуватися, бути, є, полягати* тощо.

Частотними в наукових текстах є й безособові речення: *варто вказати; цікаво констатувати; результати можна використовувати*.

Стилістичною помилкою в науковому мовленні є впровадження в речення суб'єкта у формі іменника чи займенника в орудному відмінку, наприклад: *категорійний апарат було упорядковано студентом Олександром Квасневським; експеримент було проведено учителькою загальноосвітньої школи Ольгою Назаренко*. Орудний відмінок суб'єкта в такому випадку не доречний, адже дієслівні форми на -но, -то незмінні і не потребують особивиконавця. Нормативний варіант речень такий: *категорійний апарат упорядкував студент Олександр Квасневський; експеримент провела учитель загальноосвітньої школи Світлана Назаренко*.

Категорійний апарат – це візитівка наукового проекту. Від того, якою буде якість презентації категорійного апарату наукової роботи залежить враження про наукову працю, про логічність операцій окремого дослідника

щодо здійснення наукового задуму, загалом і результативність пошуку з конкретної проблеми.

(Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту. *Типологія помилок у науковому тексті : збірник наукових праць*. Черкаси, 2011. С. 16–24).

Текст 12

Відомо, що грамотне як з орфографічного, так і з пунктуаційного погляду письмо виразніше передає думку на письмі, допомагає точніше сприйняти висловлене під час читання, тому в навчанні пунктуації учитель має спиратися на загальнодидактичні (систематичність, наочність, свідомість, доступність навчання тощо) і загальнометодичні (взаємозв'язок у навчанні, зв'язок з розвитком мовлення – усного і писемного), синтаксичний (граматичний), логічний (смісловий) та інтонаційний принципи. Усі вони діють не відокремлено, а в єдності, тобто під час розстановки розділових знаків до уваги беруться структура речення (тексту), смислове навантаження та інтонація.

Формування будь-якої навички, орфографічної чи пунктуаційної, потребує насамперед засвоєння правила, його осмислення і застосування на основі спостереження речення або тексту та виразним читанням. Виробленню правил пунктуації, закріпленню їх сприятиме продумана система навчально-тренувальних вправ, які за характером навчальної діяльності поділяють на репродуктивні (зв'язані з відтворенням здобутих знань) і продуктивні (з елементами творчого процесу), за навчальною метою – розпізнавальні (учні виявляють мовні явища за їх характерними ознаками), конструктивні (побудова різних за структурою мовних одиниць: ввести в речення, наприклад, звертання, побудувати просте і складне речення, речення з однорідними членами тощо), творчі (потребують самостійно висловлених суджень).

На відміну від орфографічних, пунктуаційні помилки не можна перевірити за допомогою словника, тому вчитель має особливо уважно і ретельно підійти до вибору вправ і завдань до них як в усній, так і в писемній формах.

Щоб правильно розставити і пояснити розділові знаки в кінці речення, учням треба насамперед зрозуміти смислове навантаження кожного з них, прочитати їх із відповідною інтонацією.

(Яворська С. Система роботи над виробленням пунктуаційних умінь в учнів початкових класів. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (52). С. 221–226).

Текст 13

Вивчаючи пунктуацію в складному реченні, доцільно дати дітям завдання скласти просте речення на певну тему, приміром «Весна в нашому місті (селі)», доповнити його іншим простим відповідно до визначеної теми, далі підкреслити підмети і присудки в обох частинах. Це дасть змогу другокласникам переконатися, що в кожному реченні висловлена нова думка, яка є продовженням теми, відповідно до мети частини можуть поєднуватися або ні сполучниками, кожна з них має свою граматичну основу і передає складнішу думку, ніж просте. Такі речення потребують спеціального інтонування, а також паузи, що на письмі відповідає певній пунктограмі. Якщо не навчити учнів звертати насамперед увагу на головні члени речення, то помилки в побудові складних речень будуть неминучі, а отже, і в розстановці розділових знаків. Варто зазначити, що між частинами сполучникових і безсполучникових речень переважно можна поставити крапку. У такому разі і смислове навантаження кожного речення буде дещо іншим.

У запропонованих для виконання вправах учитель ставить перед учнями завдання довести, що речення є простими чи складними за будовою, підкреслити підмет і присудок, пояснити вживання чи невживання розділових знаків, інтонаційні особливості.

(Яворська С. Система роботи над виробленням пунктуаційних умінь в учнів початкових класів. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (52). С. 221–226).

Текст 14

Вироблення вмінь правильно розставляти розділові знаки слід поєднувати з формуванням орфографічних навичок. Важливо організовувати роботу не лише над помилками, а й для запобігання їм. У шкільній практиці використовують різні види вправ, однак мало уваги приділяється коментованому письму як одному з видів письмових робіт, який активізує навчальну діяльність учнів і забезпечує успішне запобігання відхиленням від правописних норм і орфографічних, і пунктуаційних.

Методика проведення коментованого письма така. Спочатку вчитель зачитує речення повністю. На початковому етапі один із заздалегідь призначених для коментування учнів, не встаючи з місця, чітко, зрозуміло й голосно промовляє слово відповідно до норм орфоепії, а далі по складах, так, як воно має бути написане, стисло пояснює орфограми (якщо вивчено правило), пунктограми і лише після цього пише. Решта класу уважно слухають тлумачення, а далі пишуть, засвоюючи вимову й написання коментованих слів,

пунктограму. У разі потреби чи допомоги коментування продовжує інший учень.

Учитель має пам'ятати, що коментовані вправи – це складна мисленнєва операція, пов'язана з активною роботою думки (учень повинен побачити орфограму, далі – пунктограму, визначити її місце у слові, вид, згадати правило, стисло сформулювати його зміст), потребує (особливо на початку навчання) постійних тренувань.

Здебільшого під час коментованого читання учень, який пояснює, забуває писати, тобто не встигає виконувати дві мисленнєві операції одночасно. Тому доцільно поступово переходити від усного коментування (слів, речень, текстів) до письма.

Коментоване письмо може бути повне, вибіркове або поскладове. На повне коментоване письмо не завжди є час, тому найчастіше застосовують вибіркове.

(Яворська С. Система роботи над виробленням пунктуаційних умінь в учнів початкових класів. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (52). С. 221–226).

Текст 15

Доведено, що для оволодіння культурним способом мовної взаємодії необхідна риторична культура. Формування такого виду культури у викладача ми пов'язуємо насамперед з навчанням педагога в системі, яка передбачає оволодіння риторичними вміннями та навичками. Ми вбачаємо таку систему в розробці теоретичної моделі та впровадженні в програми підготовки магістрів – майбутніх викладачів вищої школи – навчального курсу «Основи риторичної культури викладача».

Риторична культура має націлити студента на усвідомлене ставлення до мовної практики, до активної мовленнєво-творчої діяльності, з метою формування його особистості та професійної компетентності. Звідси найважливішими завданнями курсу є:

- виховання у студентів уявлення про потенціал риторичної культури як передумови якісної професійної підготовки викладача;
- передача знань щодо практичної ролі риторичної культури у створенні оптимальних форм взаємодії викладача і студента з урахуванням розуміння сучасної соціокультурної ситуації, характеру професійної потреби в риторичній культурі;

- формування культури мовлення як засобу і способу вираження особистості, знаряддя реалізації цілей і завдань виховання та навчання у вищій школі.

Результатами навчання повинні стати:

- усвідомлене ставлення викладача до предмета, що викладається, як засобу спілкування, а не мети;

- усвідомлений намір впливати на світогляд адресата у процесі педагогічного (навчального) спілкування;

- осмислення викладачем програмного матеріалу крізь призму світоглядного Я;

- формування уявлення про «риторичний ідеал» викладача;

- ставлення до слова як до вчинку;

- розуміння стилю і норми поведінки (насамперед мовної) в ситуаціях педагогічної взаємодії;

- оволодіння культурним способом мовленнєвої взаємодії в ситуаціях педагогічного спілкування (діалогу);

- уміння формувати власне міркування;

- формування мовного смаку, благопристойності та гарного тону в спілкуванні з іншими.

(Ткаченко Л. П. Формування риторичної культури викладача ВНЗ. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2016. Вип. 54. С. 196–203).

Завдання 5

Зредагуйте поданий тест. Знайдені помилки згрупуйте відповідно до мовних рівнів. Зібраний матеріал оформіть у таблицю.

Текст 1

Неперервна освіта є процесом, що охоплює все життя людини. Це діяльність направлена на освоєння і вдосконалення знань, умінь і навичок, які були здобуті під час навчання, що забезпечує розвиток творчого потенціалу особистості та збагачення її духовного світу. Важливими стають постійне навчання педагогів, набуття додаткових знань, професійний розвиток, можливість підвищення кваліфікації. В англійських та німецькомовних країнах термін «підвищення кваліфікації вчителів» не використовується. Замість нього використовують такі як «професійний розвиток» та «розвиток вчителів», «освіта яка поновлюється» та «подальша освіта вчителів», які за своїм значенням корелюються з визначення неперервної освіти. Така освіта є

доволі диференційованою, існує кілька її видів: початкове навчання, заочне або дистанційне, для випускників на початку їх професійної діяльності; початкове навчання для досвідчених вчителів з великим стажем роботи в школі, але некваліфікованих фахівців; додаткова освіта для дипломованих педагогів, які не мають досвіду роботи в школі; подальша освіта для вчителів, які мають і спеціальну педагогічну освіту, і досвід роботи.

Відбувається підвищення кваліфікації вчителів на базі самих різноманітних закладів. Найбільш розповсюдженим є підвищення кваліфікації власне на базі шкіл, що характеризується практичною орієнтацією змістовного компонента підготовки, що підбирається в залежності від потреб конкретних вчителів та шкіл. Так, наприклад, у США у межах шкільного підвищення кваліфікації на постійній основі проводиться робота семінарів учителів-предметників (методичних об'єднань), де вони ознайомлюються з новими підручниками, посібниками, програмами та методиками, обмінюються досвідом, отримують консультації запрошених спеціалістів. Розповсюдженими є також проведення відкритих уроків з їх наступним аналізом та тренінгів [5, С. 30–47].

Підвищення кваліфікації на базі школи не є єдиною його формою. У багатьох країнах базою щодо його проведення є спеціальні центри, університети, заклади освіти для дорослих, професійні об'єднання педагогів. У більшості країн Європи популярним є підвищення кваліфікації в педагогічних інститутах, загалом у ВИШах. Так, у Фінляндії підвищення кваліфікації відбувається на базі університетів, академій, інститутів та навчальних центрів, У ФРН – в академіях або спеціалізованих інститутах підвищення кваліфікації. У всіх Європейських країнах визначальну роль щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників відіграють спеціалізовані центри та професійні об'єднання вчителів: союзи, асоціації, спілки. Фінансову та іншу підтримку цього процесу здійснюють корпорації, фірми, міжнародні та приватні організації [3].

(Сагач О. М. Неперервна педагогічна освіта за кордоном. *Педагогічні обрії*. 2018. № 5-101. С. 59–61).

Текст 2

Вищі навчальні заклади мають постійно вдосконалювати підготовку фахівців, які повинні володіти не лише загальнопрофесійними, а й мовними, мовленнєвими, комунікативними та культурологічними компетенціями, необхідними майбутньому спеціалісту як складові соціалізації.

Успішне формування мовної компетенції, тобто вміння застосовувати українську мову для своєї професійної діяльності на сьогодні є вкрай актуальним у сфері мовної освіти, оскільки сприяє глибшому засвоєнню курсантами професійних дисциплін. Однак, перш ніж досліджувати специфіку формування мовної компетенції у майбутніх правоохоронців, варто проаналізувати сам термін «мовна компетенція».

Компетенція та компетентність базують компетентнісний підхід у викладанні української мови професійного спрямування майбутнім правоохоронцям. Компетенція узагальнює знання, уміння та навички, що ефективно застосовуються на практиці, натомість компетентність визначає особистий досвід вдалого застосування конкретної компетенції. При підготовці курсантів варто розмежовувати мовну, мовленнєву та комунікативну компетенції, які формують загальні та спеціальні програмні компетентності.

Уперше термін «мовна компетенція» запропонував зарубіжний дослідник Н. Хомський у середині ХХ ст., інтерпретуючи мовну компетенцію як «ідеальне знання мовця-слухача про свою мову», основу якої становлять природні знання основних мовознавчих універсалій і здатність особи довершувати свою граматику – правила відтворень речень, що уловлюються в мовному оточенні [2]. Як зауважує Н. Лопатинська, мовну компетенцію варто розглядати крізь призму «засвоєння, усвідомлення мовних норм, що склалися історично в фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці та адекватне їх застосування в професійній діяльності» [1].

Мовна компетенція охоплює знання фонетичних, лексичних, граматичних і текстуальних моделі мовної системи та вміння застосовувати їх під час комунікації. Слід підкреслити, що мовна компетенція не обмежується лише знаннями граматичних і синтаксичних правил, а й вимагає досконалого володіння навичок і здібностей: активація словникового запасу, акомодация до мовних, культурних, професійних норм на платформі інтерактивної комунікації.

Потенційно важливою у формуванні мовної компетенції майбутніх правоохоронців є дисципліна «Українська мова професійного спрямування». Грамотно писати, укладати ділову документацію відповідно до норм стилістики та ділового етикету, вправно висловлювати власні думки під час ділового спілкування – неминуча потреба сьогодення. Крім того, правознавча діяльність прямо залежить від розуміння багатьох мовних сторін і від вміння їх застосовувати, а отже, підвищується значущість дисципліни «Українська мова професійного спрямування» для професійної підготовки майбутніх правоохоронців.

(Сльнікова Н. І. Формування мовної компетенції у майбутніх правоохоронців при викладанні навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування». *Мовна підготовка поліцейських: традиції, перспективи та зарубіжний досвід* : Матеріали Міжнародного круглого столу з нагоди 100-річчя Одеського державного університету внутрішніх справ (04 серпня 2022 року). Одеса: ОДУВС, 2022. С. 35–39).

Текст 3

Навчання української мови в початковій школі є складним процесом, що вимагає врахування багатьох факторів, які пов'язані з розвитком мовлення дитини, формуванням її як мовної особистості, яка не тільки знає мову, а й уміє нею користуватися як засобом спілкування, пізнання і вирішення найважливіших життєвих задач. Вивчення рідної мови є важливим не лише з погляду мовної освіти, а й для світоглядного становлення особистості молодшого школяра, виховання громадянина своєї держави.

На нашу думку, для ефективного навчання української мови необхідне розроблення організаційних і методичних заходів щодо формування в учнів насамперед текстотворчих умінь, передбачених типовою освітньою програмою української мови для початкової школи. Один із актуальних напрямів, що потребує розроблення нових організаційно-методичних засад, пов'язаний із мовленнєвим розвитком учнів, формуванням уміння будувати різні типи текстів.

В українській мові існує три типи текстів: розповідь, опис і міркування. У текстах-розповідях передають дію в розвитку, у часовій послідовності; у текстах-описах характеризують статичні картини, передають їх деталі; у текстах-міркуваннях подають розвиток думок щодо предмета промови. Усі типи текстів широко використовуються під час мовлення і спілкування. На нашу думку, дуже важливим завданням учителя початкової школи на уроках української мови є насамперед навчання молодших школярів самостійно складати тексти різних типів.

Текст-розповідь повідомляє про певні події, які відбулися, або відбуваються. У цьому типі тексту використовуються дієслова минулого або теперішнього часу; розповідь може йти від першої, або другої особи. За змістом такий тип тексту має певні смислові частини, які умовно можна поділити на зав'язку (початок подій), кульмінацію (основну частину) й розв'язку (завершення події).

У тексті-описі відображаються характеристики певного предмета, явища, людини, тощо. Головною метою такого типу тексту є створення в уяві читача образу про об'єкт, що описується, таким чином, аби він відповідав творчому задуму автора. На відміну від тексту-розповіді, текст-опис може не мати чіткої структури. Головним інструментом у даному випадку є майстерність автора у володінні словом і вміння художньо висловити побачене, почуте, або відчуте. Проте, як зазначає Олена Лобчук [1], деякі логічні частини також можуть бути, зокрема: частина з загальним описом, частина з деталізацією ознак предмета, що підтверджують загальну характеристику, підсумкова частина.

Текст-міркування – це текст, у якому за допомогою логічної побудови відбувається розкриття сутності теми. Такий текст має бути структурованим, з певною ідеєю, яка закладається на початку, з частиною, яка містить обговорення ідеї, або її доведення, якщо це можливо, і обов'язково з заключною частиною. Такий тип тексту характерний для наукових публікацій, ділової переписки й інших сфер діяльності.

(Яремко А. С., Коцар В. М. Особливості використання основних засобів дистанційного навчання на заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 1. С. 91–96).

Текст 4

Під час використання гумору в умовах ДН необхідно дотримуватися певних правил:

- не можна висміювати особу учня та його світлин створюючи презентаційні матеріали;
- використовуючи жарти, необхідно дотримуватись етики;
- не можна сміятися над прізвиськом або зовнішністю учня (це може викликати образу, тим самим знизивши авторитет педагога);
- не варто першому сміятися над своїми жартами (це підірве комічний мотив жарту);
- заборонено застосовувати вульгарні жарти та «чорний гумор»;
- не рекомендується сміятися з невдач учня, невміння працювати з технічним забезпеченням.

Інформаційна функція полягає у тому, що вчитель, використовуючи гумор, не тільки передає певну інформацію про предмет мовлення, але проявляє себе як особистість. За допомогою гумору педагог може висловити

особисте ставлення до подій, а також проявити вміння враховувати індивідуальні особливості учня.

Емоційна функція дає змогу менш болісно пристосуватися до умов, що змінилися. Практика показує, що чим вища в учасників освітнього процесу здатність розуміти і створювати гумор, використовувати його для подолання важких ситуацій, тим менш виражені у них симптоми депресії – понижений настрій, низька самооцінка, безнадійне сприйняття свого майбутнього. Крім того, за допомогою гумору можна керувати груповими настроями, створювати умови для колективних дій та формувати колектив учнів. Таким чином, гумор може бути засобом власної емоційної підтримки та емоційної підтримки оточуючих.

Мотиваційна функція полягає у тому, що гумор насамперед є стимулом самовиховання, засобом вираження індивідуальності як вчителя, так і учнів. Дотепному педагогу завжди легше знайти нестандартне рішення педагогічної проблеми. До такого вчителя «тягнуться» учні. Прагнення використовувати гумор у професійній діяльності може бути зумовлене різними причинами, але в будь-якому випадку цей педагогічний засіб сприяє позитивному вирішенню педагогічних завдань.

Пізнавальна функція гумору характеризується приверненням уваги учнів до важливих моментів у поясненні теми уроку, активізує їх до навчально-пізнавальної та самостійної діяльності. Прикладом може бути гумористична історія чи жартівлива ситуація про предмет вивчення на тему уроку.

Регулювальна функція гумору спрямована на налаштування стосунків між педагогом та учнями. Гумор набуває великого значення вже на етапі їх формування. Іноді, щоб почати спілкування, педагог починає з дотепного зауваження чи оповідання про забавну історію. Змусити людину розсміятися – означає увійти з нею в емоційний контакт, сформувати до себе прихильність і якоюсь мірою довіру, створити позитивний імідж.

Стимулююча функція гумору сприяє позитивному, раціональному і доцільному вирішенню педагогічних проблем. Гумор розвиває в учнів прагнення до навчально-пізнавальної діяльності, підвищує працездатність. Якщо взаємодія суб'єктів освітнього процесу здійснюється в дружній атмосфері, педагог використовує жарти, сарказм для висловлення своєї думки, то учням стає цікаво і вони хочуть продовження та повторення такого уроку.

Координаційно-комунікативна функція гумору стимулює побудову системних комунікативних зв'язків і соціальної взаємодії між педагогом і учнями та між учнями класу (нормалізація міжособистісного спілкування). Цього вдається досягнути завдяки налагодженню емоційних зв'язків, дружніх

відносин. За допомогою гумору є можливість запобігати конфліктам, трансформуючи їх в жартівливу форму, вирішувати протиріччя нестандартними способами.

(Писарчук О. Використання гумору в умовах дистанційного навчання учнів початкової школи. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2022. Вип. 1. С. 51–61).

Текст 5

Анотація. У статті розглянуто особливості стимулювання учнів початкових класів до навчання. Проаналізовано й узагальнено поняття «мотив», «мотивація», «стимул», «стимулювання». Визначено етапи формування інтересу учіння в учнів початкових класів і його залежність від організації освітнього процесу. Досліджено рівень сформованості пізнавальних інтересів школярів. Систематизовано й розроблено класифікацію стимулів навчальної діяльності, яка включає стимули, джерелом виникнення яких є процес діяльності, стимули, джерелом виникнення яких є зміст діяльності, стимули, джерелом виникнення яких є стосунки між учителем і учнем, стимули, як результат оцінювання учнів і стимули, які виникають внаслідок використання різних засобів навчання. Показано залежність використання стимулів навчання від використання методів навчання і форм організації навчального процесу. Зокрема, конкретизовано вимоги до використання таких методів навчання: спеціально організовані ситуації успіху, метод створення ситуації інтересу до певного предмета, метод створення ситуації новизни навчального матеріалу, метод опори на життєвий досвід учнів. Зазначено доцільність використання методу стимулювання навчального процесу в початковій школі різноманітних ігор та ігрових форм організації пізнавальної діяльності, з-поміж яких виокремлено такі групи ігор: короткі ігри та ігрові оболонки. Зауважено особливості організації освітнього процесу в початковій школі з метою стимулювання учіння дітей через поєднання їх у групи. Визначено роль шкільних підручників як засобів організації освітнього процесу та особливості їх використання в стимулюванні учіння учнів молодшого шкільного віку. У статті окреслено педагогічні умови успішного стимулювання дітей до навчання, основними з яких є забезпечення відповідності змісту програмного матеріалу розумовому розвитку учнів, застосування різноманітних видів, форм і методів навчальної діяльності, використання на уроках колективної діяльності, творчість учителя в процесі роботи з підручниками, створення сприятливого морально-психологічного мікроклімату.

Ключові слова: учень початкової школи, навчальний процес, учіння, стимул, мотив, стимулювання.

(Кіліченко О. І., Наконечна Л. Б. Стимулювання процесу учіння учнів початкової школи. *Гірська школа Українських Карпат*. 2021. № 25. С. 116-120).

Текст 6

Досить важливим питанням на сьогоднішній день є питання мови і формування національно-мовної особистості. Національно- мовна особистість – це індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України мова відіграла важливу роль для нас та підростаючого покоління. Спілкуватися українською сьогодні означає воювати проти загарбницької росії. Мова дорівнює нації. Втрачаючи мову свого народу, людина втрачає свій народ, а народ втрачає таку людину. Говорити російською – бути схожим на ворога, мати з ним щось спільне. Людина як носій мови одночасно виступає його користувачем і творцем, реалізуючи за допомогою мови свої комунікативні наміри і вибираючи, що і як сказати. Мовне втілення цього вибору характеризує людину як суб'єкта мовної діяльності. Окрім того, людина може виступати і в іншій ролі – як предмет, про який говорять. У цьому випадку мовний образ людини є продуктом мовної діяльності [4, с. 162]. Таким чином, двосторонній характер взаємин людини і мови визначає складність такого феномена, як «мовна особистість».

На нашу думку, причиною, що спонукала вчених звернутися до дослідження проблеми формування мовної особистості, є актуалізація комунікативної функції мови, позаяк спілкування здійснюється певними особами, отже, неможливий повноцінний розгляд мови у відриві від особистості, що розмовляє нею, оскільки всі процеси в мові обертаються навколо особистості; з неї починаються і на ній замикаються культурологічні та мовні процеси [6, с. 33-44].

Відомо, що термін «мовна особистість» 1987 р. уведено до наукового обігу зарубіжним ученим Ю. Карауловим, який вважає, що мовна особистість є осередком і результатом соціальних законів, окрім того, це результат історичного розвитку етносу [1]. Згодом зарубіжні та українські вчені почали досліджувати різні аспекти цього складного й багатовимірного міждисциплінарного феномену. За результатами аналізу актуалізованих джерел

стверджуємо: термін «мовна особистість» використовується як для опису узагальнених характеристик, які об'єднують групи людей, так і для опису мовної особистості окремої людини. У зв'язку з тим, що мовна особистість є складним феноменом, тому доцільно виокремити основні компоненти в її структурі. Слідом за вченим Ю. Карауловим виокремлюємо три структурних рівні мовної особистості: 1 – вербально-семантичний (відображає ступінь володіння мовою), 2 – когнітивний (на ньому відбувається актуалізація та ідентифікація релевантних знань і уявлень, властивих мовній особистості, та створюють колективний (індивідуальний) когнітивний простір). Цей рівень передбачає відображення мовної моделі світу, її тезаурусу, культури. 3 – прагматичний (найвищий рівень, який включає в себе виявлення та характеристику мотивів і цілей, які рухають розвитком мовної особистості) [1, с.118]. Не викликає сумнівів і той факт, що національне начало пронизує всі рівні організації мовної особистості [1, с.42]. Ця структура мовної особистості видається нам найбільш повною, позаяк вона відображає індивідуальну цілісність носія мови.

(Воробчак Я., Фомін К. Сутність поняття «національно-мовна особистість» та педагогічні умови її розвитку в навчальному процесі початкової школи. *Розвиток мовної особистості здобувача освіти. Збірник наукових праць кафедри початкової освіти. Серія «Філологічні науки»*. / Упорядник Г. Білавич. Івано-Франківськ, 2023. Вип. 1. С. 3–9).

Текст 7

Особливе місце у процесі формування інтелектуальних умінь школярів посідає початкова школа, адже саме у початковій школі закладається фундамент для подальшої освіти та розвитку людини. З огляду на це, на цьому етапі важливо правильно організувати освітній процес та спрямувати його на підтримку природної допитливості кожної дитини, адекватний розвиток її пізнавальних та інтелектуальних можливостей і здібностей. Актуальність розгляду проблематики інтелектуального розвитку молодших школярів на уроках української мови зумовлена необхідністю здійснення освітнього процесу, при якому на кожному структурному етапі уроку української мови у процесі вивчення лінгвістичного матеріалу одночасно формуватиметься та вдосконалюватиметься низка інтелектуальних якостей особистості.

Значний потенціал щодо розвитку інтелектуальних здібностей учнів початкової школи мають уроки української мови, адже саме на цих уроках

можна ефективно розвивати в учнів пізнавальні процеси, аналітичність розуму, вміння віднаходити конструктивні рішення, логічне мислення, формувати дослідницький інтерес, а також такі якості мислення як оперативність, гнучкість, глибина, критичність, дивергентність, самостійність, відкритість та схильність до винахідливості.

Правильно організована навчальна робота на уроках української мови, що передбачає залучення всіх учнів до активної пізнавальної діяльності та застосування завдань на розвиток логічного мислення, позитивно позначається на розумовому розвитку молодших школярів. Відповідно, учні на уроках мають розв'язувати різноманітні проблемні завдання, виконувати цікаві головоломки, а педагог, своєю чергою, має правильно добирати ці завдання та створювати ситуації успіху молодшим школярам під час розв'язання завдань подібного типу [3, с. 28].

Г.Л. Бакланнаголошує, що особливо ефективними для розвитку розумових здібностей учнів на уроках української мови є інтелектуальні ігри [2, с. 173].

У свою чергу, О. Овчарова впевнена, що для розвитку розумових здібностей дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови необхідно використовувати наступні види завдань:

- 1) завдання з елементами дослідження;
- 2) завдання, виконуючи які, школярі відкривають для себе нові залежності й зв'язки;
- 3) завдання творчого характеру;
- 4) завдання з логічним навантаженням, на кмітливість, завдання-жарти [6, с. 5].

(Гайсенюк І., Максименко Н. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів на уроках української мови. *Розвиток мовної особистості здобувача освіти. Збірник наукових праць кафедри початкової освіти. Серія «Філологічні науки».* / Упорядник Г. Білавич. Івано-Франківськ, 2023. Вип. 1. С. 117–122).

Текст 8

Читання сприяє розвитку загальної культури дитини та є своєрідним ключем до життя в інформаційному суспільстві. На жаль, в сучасному світі проблеми в галузі дитячого читання існують. Причиною цьому є Інтернет, телебачення, гаджети, комп'ютерні ігри. Проте, читання й досі залишається найбільш поширеним засобом організації освітньої автономії учня. Тому від

того, як моделюють роботу з формування читацьких навичок і вмінь, значною мірою залежить успішність усього процесу навчання.

Нова українська школа повинна виховати такого читача, який би читав свідомо, умів засвоїти корисне, взяти з книжок головне, важливе, читача, який би міг читання підпорядковувати певній меті. Чим повніше засвоює школяр теоретико-літературні відомості, передбачені програмою, чим більш сформовані вміння аналітико-синтетичної роботи, тим краще розвинена здатність сприймати зразки словесного мистецтва в єдності змісту й форми, співпереживати з героями, проймаючись їх настроями й інтересами, прагненнями, усвідомлювати авторську оцінку зображеного, тим вищим буде рівень читацької культури, ширші читацькі інтереси й запити в майбутньому, що в свою чергу сприяє розвитку духовної сфери людини [2, с. 25].

Формування читацьких інтересів молодших школярів, вироблення у них умінь і навичок добирати книги, самостійно працювати з ними, бережливо до них ставитись – одне із важливих завдань учителів початкових класів.

Для досягнення мети перед вчителем початкової школи стоять не тільки завдання навчити правильно, виразно читати, розуміти, аналізувати твори, але і формувати у дітей соціальні, морально-етичні цінності через художні образи літературних творів; розвивати мовлення учнів; формувати уміння створювати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого); розвивати творчу літературну діяльність школярів; формувати у них навички самостійної роботи з різними типами і видами дитячих книжок; уміння здійснювати пошук, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань.

Формування читацьких умінь здійснюються в нерозривній єдності з мовленнєвими вміннями, із розвитком фонематичного слуху, зорового сприйняття, уваги, пам'яті; дотриманням орфоепічної вимови; мірою оволодіння смисловою (усвідомленість) і технічною сторонами читання (спосіб читання, правильність, виразність, темп).

Основними шляхами вдосконалення процесу читання є збільшення слухового та зорового сприйняття тексту, розширення кута зору, збагачення словникового запасу учнів, розвиток артикуляційного апарату дитини, формування стійкої уваги на змісту прочитаного. Багаторазове звертання до тексту, виконуючи при цьому різноманітні завдання, також сприяють вдосконаленню навичок швидкого читання.

(Прокопчук В., Деркачова О. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів на уроках української мови. *Розвиток мовної особистості здобувача освіти. Збірник наукових праць кафедри початкової освіти. Серія*

Текст 9

Проведений нами теоретичний аналіз джерел із означеного питання виявив необхідність розглянути соціальні навички учнів початкових класів із точки зору педагогіки. Низка дослідників визначають соціальні навички здобувачів освіти як здатність успішно і ефективно взаємодіяти з конкретними людьми, в різних групах для досягнення поставлених цілей, знаходячи консенсус і розв'язуючи конфлікти у спільній діяльності з іншими людьми. Водночас К. Опаріна наголошує на тому, що найбільш важливими соціальними навичками учня початкової школи є досягнення в навчальній діяльності, сформованість мотивації, навички самоприйняття і самооцінка, навички продуктивної взаємодії з однолітками і дорослими, а також конструктивна поведінка у складних життєвих ситуаціях. Відтак одним із вірних способів підготування дитини до успішного життя є навчання адаптуватися до будь-яких змін, що чекають її у майбутньому.

Теоретичний аналіз наукових праць і наш практичний досвід дає змогу узагальнити погляди і сформулювати власне бачення сутності поняття «соціальні навички». Для відображення педагогічного змісту цього поняття розглядаємо його як комплекс життєвих навичок особистості, що включає здатності людини:

- розпізнавати власні емоції і вибудовувати зв'язки між своїми почуттями, думками і поведінкою;
- здійснювати рефлексію власної поведінки і взаємодії з іншими людьми;
- знаходити консенсус і розв'язувати конфлікти у спільній діяльності з іншими людьми, досягаючи поставлених цілей;
- ставити себе на місце іншої людини і проявляти (демонструвати) емпатію;
- успішно і ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або в різних групах;
- діяти в умовах невизначеності, керувати змінами, спираючись на соціальні цінності культури світу.

Таке визначення поняття «соціальні навички» дає відповідь на питання щодо змісту навчання їх учнів початкової школи та уможлиблює виокремлення напрямків освітньої діяльності, які слід реалізовувати в освітньому процесі.

Проведений нам аналіз праць із педагогіки та психології, довідкової літератури дає підстави для таких узагальнень. Наявність різноманітних концепцій засвідчує складність визначення поняття «соціальні навички» як

неоднозначного багатогранного і базового поняття для педагогічного дослідження. Відтак, ми уточнили педагогічний зміст поняття «соціальні навички» як комплексу життєвих навичок особистості, що включає здатності людини до керування емоціями, ефективної взаємодії і розв'язуванні конфліктів, здатність до емпатії і рефлексії; здатність діяти в умовах невизначеності, спираючись на соціальні цінності культури світу.

(Гончарова О. К. Соціальні навички учнів початкової школи як предмет педагогічного дослідження. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 1. С. 103–108).

Текст 10

Відповідно до переліку ключових компетентностей визначених Європейським союзом, у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) окреслено вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти.

Під поняттям “компетентність” слід розуміти загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, що набуті завдяки навчанню [3]. Особливе місце у переліку ключових компетентностей учнів початкової школи посідає саме культурна. Вона передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості [1].

Формування саме культурної компетентності для молодших школярів є досить важливим, адже у процесі її формування відбувається знайомство з культурними цінностями власного народу, пізнання мистецтва інших країн. Оволодіння учнями як культурною компетентності, так і іншими ключовими компетентностями відбувається під час навчання, виховання і соціалізації особливості. Це тривалий і постійний процес [4].

Культурна компетентність формується у процесі реалізації Мистецької освітньої галузі. Що у свою чергу реалізується у початковій школі через інтегрований курс «Мистецтво». На сьогоднішній день на вивчення цієї дисципліни виділяється лише одна година на тиждень. Більша частина вчителів проводить саме інтегровані уроки з образотворчого та музичного мистецтва, однак, як показує практика, частина все ще продовжує проводити окремо (чергуючи через тиждень).

На уроках-дискусіях діти вчатья проводити попередню дослідницьку роботу, і декламувати твори відомих письменників на уроках-звітах. Готуючись до уроків-мандрівок та уроків-фестивалів, діти виготовляють карти маршрутів, вивчають текст своїх ролей, готують декорації та співають пісні, тобто

розривають свої творчі та особистісні вміння, свій творчий смак та фантазію, вчать все робити красиво. Під час уроків-сюжетних замальовок та уроків-змагань, діти вчать креативно мислити, приймати неординарні рішення. Також надзвичайно велику роль відіграють святкові та розважальні заходи позакласної роботи: святкові концерти, тематичні виховні години, конкурси, квести, різні гуртки, театральні, хореографічні і вокальні студії, заняття за інтересами, виконання проєктів тощо. Діяльність учнів має бути побудована так щоб вони змогли застосовувати знання у житті та швидко знаходити рішення у нестандартних ситуаціях. Отже, підсумовуючи вище сказане можна зробити висновок, що культурна компетентність необхідна для формування всебічно розвиненої особистості. Сформувати її ми можемо під час вивчення різних навчальних дисциплін, залучення дітей до образотворчого і музичного мистецтва та залучаючи до різноманітних позакласних заходів.

(Рясна Л. В., Смолянчук Н. М. Засоби формування культурної компетентності в учнів початкової школи. *Нова українська школа: стратегія розвитку особистості* : зб. тез доп. II Всеукр. студ. наук.-практ. конф., Мукачєво, 15 лют. 2021 р. / Мукачев. держ. ун-т; Мукачєво, 2021. С. 120–121).

Текст 11

Формування загальнолюдських цінностей – це процес, що триває протягом всього свідомого життя особи, тому необхідно впливати на особистість починаючи не з молодших класів, а ще від моменту, як дитина починає розуміти, що їй говорять. Це й є підтвердженням теорії про те, що закладати фундамент загальнолюдських цінностей починає сім'я. Я. Корчак говорив: «Виховання дитини – це не втішна розвага, а завдання, яке вимагає капіталовкладень – важких переживань, зусиль, безсонних ночей і багато, багато думок» [1, 31]. Українські педагоги активно закликають батьків глибоко та вдумливо вивчати психологію та педагогіку. Такі знання є запорукою правильного та гармонійного виховання дитини, формування в неї необхідних цінностей, знань, поведінки, бо більшість помилок у вихованні допускається батьками саме через брак необхідних знань.

У родині з раннього дитинства особа отримує знання про цінності в сім'ї як мінімум, батьки вчать її поважати дорослих та інших дітей, піклуватися про свою безпеку та здоров'я, про свій зовнішній вигляд та інше. Роль батька та матері у формуванні цінностей приблизно однакова, але батька показує приклад ролі чоловіка в сім'ї, а мама – роль жінки. Часто неправильні стосунки в родині

формують неправильні загальнолюдські цінності, виникає дисбаланс між прикладом сім'ї та отриманими знаннями та навичками в школі.

Варто зазначити, що саме у вчинках виявляється духовна сутність індивіда, саме вчинки визначають рівень культури, засвоєння цінностей людьми, в тому числі молодшими школярами. Вчителю належить особливе місце в процесі формування загальнолюдських цінностей у молодших школярів. Працюючи в школі педагог не лише дає дитині знання, а й формує моральну спрямованість особистості: свідомість, цінності, переконання, поведінку. І, якщо він усвідомлює свою відповідальність у становленні особистості, то розуміє, що має бути зразком в усьому: від думок та знань, до поведінки; має бути прикладом для дітей та дорослих, завжди контролювати себе в усіх сферах і це не обмежується лише школою. Прикладом для наслідування треба бути завжди й усюди; дбати про свій духовно-моральний розвиток, не забуваючи про розумовий. Ніколи не можна залишатися на одному місці у своєму розвитку. Самовдосконалення професійного та моральноетичного рівня має стати цілеспрямованою, систематичною необхідністю для вчителя.

Використання таких методів стимулювання дитячої діяльності як гра, змагання, створення громадської думки допомагають виявити рівень сформованості загальнолюдських цінностей у дітей, усунути недоліки в їх формуванні та закріпленні, заохотити дітей до сумлінного виконання своїх обов'язків. Це такі методи, за допомогою яких можна наповнити діяльність дітей емоційністю, змістовністю, викликати активну увагу та бажання діяти, заохотити до аналізу та самооцінки. К. Ушинський писав: «Зробити серйозне заняття для дитини цікавим – ось завдання початкового навчання. Кожна здорова дитина потребує діяльності і до того ж серйозної діяльності... З перших ж уроків привчайте дитину полюбити свої обов'язки й знаходити приємність в їх виконанні».

Мукієнко Ю. М. Формування загальнолюдських цінностей в учнів початкової школи / Ю. М. Мукієнко, Ю. А. Шпаляренко // Психологічний і педагогічний дискурс: наукові записки. Нац. пед. університет імені М. П. Драгоманова, Факультет педагогіки і психології. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2020. Випуск 2. С. 57-58.

Методичні рекомендації до оцінювання роботи студентів з фаховими текстами

Робота з фаховими текстами під час викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» студентам спеціальностей 012 «Дошкільна освіта» і 013 «Початкова освіта» супроводжує вивчення усіх тем, відповідно до яких складені завдання у посібнику. Оцінювання такої роботи має свої особливості:

- оцінюємо загальний результат (якщо завдання є частиною самостійної роботи), активність і успішність (якщо завдання виконуємо колективно в аудиторії);
- використання допоміжних матеріалів, словників, пошук інформації у мережі – заохочуємо, а не забороняємо; вміння знайти інформацію, критично її оцінити – компонент професійної компетентності педагога;
- встановлюємо частку впливу на загальну оцінку тих помилок, які ще не були предметом розгляду (пропонуємо 30%); наприклад, не враховуємо пропущені лінгво-технологічні недоліки під час редагування тексту, якщо теоретична інформація буде подана на наступних заняттях; нерозуміння значення і незнання правил написання термінів не може значно впливати на оцінку, якщо відповідну тему ще не вивчали;
- самостійність виконання є визначальною тільки в разі роботи з матеріалом, аналіз якого вже проведено на попередніх заняттях;
- роботу з текстами документів оцінюємо в межах теми: студент не може правильно зредагувати документ, якщо його структура й особливості побудови тексту ще не розглядалися на занятті;
- орфографічні, граматичні, пунктуаційні недоліки редагування враховуємо, спираючись на шкільний курс української мови, і не враховуємо, якщо вони належать до специфічних ознак офіційно-ділового чи наукового текстів та не були предметом окремого розгляду;
- групування помилок відповідно до мовних рівнів є результатом усвідомлення системності української мови та виявом уміння узагальнювати й практично застосовувати теоретичну інформацію, тому таке завдання пропонуємо після опанування усіх тем української мови за професійним спрямуванням і оцінюємо, враховуючи всі описані вище особливості.

Текстоцентрична технологія дозволяє комплексно охопити компоненти професійного педагогічного мовлення, не обмежуючись стилістикою чи орфографією. У процесі роботи з фаховими текстами радимо звертати увагу здобувачів освіти на орфоепічні особливості української мови, словесний і логічний наголос, інтонування, для чого запропоновані тексти доцільно озвучувати вербально.

Самостійне створення студентами текстів професійного спрямування є частиною текстоцентричної технології навчання української мови за професійним спрямуванням і, водночас, найскладнішим видом роботи, який виявляє рівень розвитку компетентностей здобувачів освіти як результат опанування цієї навчальної дисципліни.

Гуменюк І. М. Посібник-практикум з української мови за професійним спрямуванням (на основі текстоцентричного підходу) : навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта. Івано-Франківськ, 2022. 168 с.